

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΑΕΙΦΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΤΕΧΝΗ. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ.»

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΠΛΑΚΙΤΣΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΜΠΟΤΣΑΡΗ ΜΑΡΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2024

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΑΒΡΙΛΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, Καθηγητής του Παιδαγωγικού τμήματος
Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, μέλος.

ΜΠΗΤΣΙΚΑΣ ΞΕΝΟΦΩΝ, Καθηγητής του Τμήματος Εικαστικών
τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, μέλος.

ΠΛΑΚΙΤΣΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού τμήματος
Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωάννινων, επιβλέπουσα.

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Μπότσαρη Μαρία

A.M. 61

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές που συμμετείχαν στο διατμηματικό πρόγραμμα σπουδών «Επιστήμες του περιβάλλοντος και εκπαίδευση για την αειφορία» για τις γνώσεις που μας έχουν μεταλαμπαδεύσει, καθώς και για τις εποικοδομητικές συζητήσεις που έλαβαν χώρα σε όλο το διάστημα των σπουδών μου.

Ιδιαίτερος θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου Κυρία Πλακίτση Αικατερίνη, καθηγήτρια του Παιδαγωγικού τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για την πίστη που έδειξε στο πρόσωπο μου, για το αμέριστο ενδιαφέρον και την αρωγή της όλο αυτό το διάστημα.

Ακόμη οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους καθηγητές της Τριμελούς μου Επιτροπής, κύριο Γαρβιλιάκη Κ., Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και τον κύριο Μπήτσικα Ξ., καθηγητή στο Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων που δέχτηκαν να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος δεν θα είχα φτάσει ως εδώ χωρίς την οικογένειά μου, ιδιαίτερος τον σύζυγο μου Χάρη, τον οποίο οφείλω να ευχαριστήσω για την υπομονή του και την συμπαράσταση του σε όλη μου την προσπάθεια και τα παιδιά μου Ιωάννα, Ανθή και τον μικρό Θωμά. Ευχαριστώ όλους τους δικούς μου ανθρώπους, που ο καθένας από την πλευρά του με βοήθησε να διεκπεραιώσω τις σπουδές μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παγκόσμια συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων είναι αναμφισβήτητη. Ωστόσο, μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού αδυνατεί να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες για την προστασία του φυσικού κόσμου. Αυτό υποδηλώνει μια ευρεία έλλειψη γνώσης τόσο στους ενήλικες όσο και στους μαθητές, παρά την αφθονία των διαθέσιμων πληροφοριών. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να διερευνηθούν νέες μέθοδοι ευαισθητοποίησης σε παγκόσμια κλίμακα. Μια τέτοια προσέγγιση είναι μέσω της δύναμης της τέχνης. Εκτεταμένη έρευνα και κοινωνικά πειράματα έχουν δείξει ότι οι πρωτοβουλίες που βασίζονται στην τέχνη μπορούν να προωθήσουν αποτελεσματικά βιώσιμες πρακτικές. Ειδικότερα, η οικολογική τέχνη, στις διάφορες μορφές της, έχει αποδειχθεί μια πρακτική και ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διαχείριση των περιβαλλοντικών προκλήσεων.

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, οικολογική τέχνη, αειφορία, πολιτισμός, κλιματική αλλαγή

ABSTRACT

Global awareness of environmental issues is undeniable. However, a significant portion of the population is unable to take the necessary actions to protect the natural world. This suggests a widespread lack of knowledge among both adults and students, despite the abundance of information available. Therefore, it is important to explore new methods of raising awareness on a global scale. Such an approach is through the power of art. Extensive research and social experiments have shown that art-based initiatives can effectively promote sustainable practices. In particular, ecological art, in its various forms, has proven to be a practical and integrated approach to managing environmental challenges.

Keywords: environmental awareness, ecological art, sustainability, culture, climate change

Περιεχόμενα	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	9
1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ	9
1.2. ΠΥΛΩΝΕΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ	12
1.3. ΣΤΟΧΟΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	14
1.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ (ΕΠΑ).....	15
1.5. ΑΕΙΦΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΤΕΧΝΗ.....	19
1.6. ΑΕΙΦΟΡΙΑ-ΣΤΟΧΟΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ- ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΜΟΥΣΕΙΑ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	24
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	24
2.1. ΒΙΟΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ.....	26
2.2. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	27
2.3. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΤΕΧΝΗ	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	31
ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ	31
3.1. ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	33
3.2. ΜΟΡΦΕΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ.....	34
3.2. ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ (ΑΙ) ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ.....	36
3.3. ΨΗΦΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ.....	37
3.4. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ-ΜΟΥΣΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	43
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΛΑΣΜΑΤΑ ΙΙ	43
4.1. Η ΕΚΘΕΣΗ	43
4.2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ – 29 ΣΗΜΕΙΑ / 19 ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ / 10 ΤΟΠΟΣΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	44
4.3. MOVEMENT RADIO.....	54
4.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	55
Β ΜΕΡΟΣ	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	57
5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	57
5.2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	57
5.3. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	58
5.4. ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	58
5.5. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ	60
5.6. ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	60

5.7. Η ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	61
5.8. ΔΟΜΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	61
5.9. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	62
5.10. ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ.....	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ : ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκόσμια αναγνώριση προκλήσεων όπως η κλιματική αλλαγή και η αειφόρος ανάπτυξη έχει οδηγήσει την κοινωνία να δώσει προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Πιο πρόσφατα, υπήρξε μια αυξανόμενη συζήτηση σχετικά με τον ρόλο των τεχνών και των καλλιτεχνών στην προώθηση της κοινωνικής αλλαγής στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής. Αυτός ο διάλογος υπογραμμίζει τη σημασία του πολιτισμού, ιδιαίτερα της τέχνης, που συχνά αναφέρεται ως ο «τέταρτος πυλώνας» της βιωσιμότητας (Wilson, 2011).

Με μια ευρύτερη έννοια, το βασίλειο της τέχνης έχει τις μεγαλύτερες δυνατότητες να ενισχύσει τη δημόσια συνείδηση, όπως θα διερευνήσουμε στην ανάλυση που ακολουθεί. Ένα πλήθος προσπαθειών που καλύπτουν διάφορα καλλιτεχνικά μέσα είναι αφιερωμένες στην αύξηση της ευαισθητοποίησης σε μια σειρά θεμάτων, συμπεριλαμβανομένων των ανησυχιών για την υγεία όπως ο αυτισμός, κοινωνικά ζητήματα όπως η εμπορία ανθρώπων και τα ανθρώπινα δικαιώματα και περιβαλλοντικές προκλήσεις όπως η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η ρύπανση των υδάτων.

Η αξία της τέχνης στην αντιμετώπιση παγκόσμιων προκλήσεων και διλημμάτων αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο, ωθώντας τόσο την κοινωνία όσο και τους κυβερνητικούς φορείς να αναγνωρίσουν τη διεπιστημονική της φύση και τη σημασία της για την αειφόρο ανάπτυξη, το περιβάλλον, την εκπαίδευση, την υγεία και την κοινωνική ενότητα. Ωστόσο, ο μετασχηματισμός της νοοτροπίας και των στάσεων είναι απαραίτητος για την αποτελεσματική μετάβαση προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η εμφάνιση ενός βιώσιμου μέλλοντος απαιτεί την ενσωμάτωση ποικίλων πολιτιστικών, ιστορικών και πνευματικών πρακτικών που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη νέων προοπτικών. Ενώ η τεχνολογία, η στατιστική και η παιδαγωγική αντιμετωπίζουν προκλήσεις στο να πείσουν τα άτομα να κάνουν σημαντικές αλλαγές στη συμπεριφορά τους για να αντιμετωπίσουν περιβαλλοντικά ζητήματα, υπάρχει ένας αυξανόμενος όγκος συναρπαστικών στοιχείων που υποδηλώνουν ότι η τέχνη μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο. Αν και η τέχνη από μόνη της δεν μπορεί να προσφέρει θεραπεία για όλα τα προβλήματα που μαστίζουν τον πλανήτη μας, γίνεται ολοένα και πιο σαφές ότι οι καλλιτεχνικές μέθοδοι έχουν την ικανότητα να διεγείρουν ένα βαθύτερο επίπεδο συνειδητοποίησης, να ενθαρρύνουν τη δημιουργική επίλυση προβλημάτων και να προάγουν την κοινωνική δέσμευση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός

ότι οι τέχνες έχουν την ικανότητα να προκαλούν συναισθήματα, τα οποία χρησιμεύουν ως πιο αποτελεσματικοί αγωγοί για τη μετάδοση πληροφοριών και την έμπνευση περιβαλλοντικής δράσης σε σύγκριση με τις γνωστικές διαδικασίες (Curtis et al., 2012).

Στη σφαίρα του ρεαλισμού και της αυθεντικότητας, είναι φυσικό και απαραίτητο για την τέχνη να προσελκύει μεγαλύτερο κοινό. Η παρουσία των τεχνών διευκόλυνε τις συνομιλίες με μια σημαντικά μεγαλύτερη ομάδα ατόμων σε σύγκριση με τις επιστημονικές εκδηλώσεις. Οι καλλιτέχνες, ως μαγνητική δύναμη, είναι πιο οικείοι και αναγνωρίσιμοι στο ευρύ κοινό από τους επιστήμονες βιωσιμότητας (Opermanisa et al., 2015).

Η δύναμη της τέχνης να προκαλεί ενδοσκόπηση και να εμπνέει τη δράση είναι πραγματικά αξιοσημείωτη. Μέσα από ιστορίες, εικόνες και παραστάσεις, οι καλλιτέχνες έχουν την ικανότητα να διεγείρουν τη σκέψη και τελικά να επηρεάζουν τη συμπεριφορά. Δημιουργώντας καταστάσεις που ωθούν το κοινό να αναλύσει, να αμφισβητήσει ή να ενδυναμώσει τις πεποιθήσεις του, οι καλλιτέχνες μπορούν να εμβαθύνουν στην ανθρώπινη ψυχή. Όταν επιφορτίζονται με την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών ζητημάτων, οι καλλιτέχνες δεν παρουσιάζουν απλώς τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Αντίθετα, προσπαθούν να εμβαθύνουν και να ενθαρρύνουν την κοινωνία να υιοθετήσει μια νέα προοπτική για τις καθημερινές συνήθειες και τον αντίκτυπό τους στο οικοσύστημα. Μέσω της δημιουργικότητας μπορούμε να βρούμε αποτελεσματικές λύσεις σε πολύπλοκα προβλήματα και οι τέχνες χρησιμεύουν ως καταλύτης για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, προσφέροντας νέες ιδέες και προοπτικές που ανοίγουν το δρόμο για αλλαγή.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ

Η λέξη αειφορία είναι σύνθετη και προέρχεται από τα συνθετικά αεί + φορία (<φέρω).

Σε διεθνές επίπεδο συναντάται ο όρος Sustainability.

Σύμφωνα με τους Αγγελίδη, Παπαδοπούλου και Αθανασίου, η αειφορία ειπώθηκε αρχικά από τον Έλληνα φιλόσοφο Σοφοκλή, ο όρος πρωτοαναφέρθηκε στην επιστήμη της δασοπονίας και σε συγκεκριμένο τρόπο διαχείρισης του φυσικού πλούτου του δάσους. Πιο συγκεκριμένα ο τρόπος περιγράφεται ως εξής: «όταν αφαιρείται από το δάσος όγκος ξύλου ίσος ή και λιγότερος με αυτόν που έχει παραχθεί κατά το θεωρούμενο διάστημα, τότε λέμε ότι το δάσος αειφορεί» (Αγγελίδης, Παπαδοπούλου & Αθανασίου, 2004).

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης έχει δεχθεί πληθώρα ερμηνειών και έχουν δοθεί ποικίλοι ορισμοί, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η κατανόηση του περιεχομένου της.

Η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη στοχεύει σε ένα μοντέλο διαβίωσης κατά το οποίο η οικονομική ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος συνυπάρχουν χωρίς το ένα να θέτει σε κίνδυνο το άλλο. Ο πιο διαδομένος περιεκτικός και σαφής ορισμός ανήκει στην Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, «Η Αειφορία είναι εκείνη που επιτρέπει στις σημερινές γενιές να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους, χωρίς όμως να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των επόμενων γενιών να ικανοποιήσουν τις δικές τους».(WCED,1987).

Στη χώρα μας κατά τη δεκαετία του 1970 διαδίδεται ο όρος της αειφορίας, διότι έχουν αρχίσει να προκύπτουν συλλογισμοί στην επιστημονική κοινότητα που αφορούν την διαχείριση των φυσικών πόρων και την σωστή χρήση τους. Στην παγκόσμια κοινότητα η αειφόρος ανάπτυξη, σαν ορισμός, διαδίδεται έντονα λόγω της έκθεσης Brutland (Το κοινό μας μέλλον). Καθιερώνεται σαν έννοια τόσο στον κοινωνικό αλλά και οικονομικό τομέα μετά τη Σύνοδο κορυφής που έλαβε χώρα στο Ρίο (1992). Η

Αειφορία, μπαίνει δυναμικά και στον τομέα της πολιτικής στη Παγκόσμια διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ (2002).

Η Αναστασία Δημητρίου στο βιβλίο της Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Περιβάλλον, Αειφορία (2009) επιχειρεί να αναλύσει την έννοια της αειφορίας, ψάχνοντας απαντήσεις στο ερώτημα « Ποια κατάσταση πρέπει να είναι αειφόρος, και για ποιον, αλλά και με ποιον τρόπο μπορεί να διασφαλιστεί η αειφορία της συγκεκριμένης κατάστασης;» Οι ερωτήσεις που προκύπτουν, έχοντας ως αφετηρία το συγκεκριμένο βασικό ερώτημα είναι πολλές και ποικίλες, το ίδιο και οι απαντήσεις. Σε μεγάλο βαθμό άλλες απαντήσεις συμφωνούν και άλλες έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους, εξαρτάται σε κάθε περίπτωση η οπτική πλευρά από την οποία εξετάζονται, καθώς και ο διαφορετικός τρόπος με την οποία ερμηνεύονται. Η αειφορία συνίσταται από πολλές ερμηνείες οι οποίες «αναδεικνύουν ποικίλες διαστάσεις της, φιλοσοφικές ,πολιτικές, περιβαλλοντικές και εκπαιδευτικές» (Δημητρίου Α. 2009 σ.124)

ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ

Ήπια και ισχυρή αειφορία

Η Δημητρίου Α. παραθέτει τις θεμελιώδεις αρχές που σύμφωνα με τον Jacobs (2004) η ερμηνεία τους προσδιορίζει την αειφορία ως προς τον διαχωρισμό μεταξύ ήπιας και ισχυρής. Οι αρχές αυτές προέρχονται από την Agenda 21 και είναι οι εξής:

- Σύνδεση περιβάλλοντος – οικονομίας: οικονομία και προστασία του περιβάλλοντος είναι δύο έννοιες εξίσου σημαντικές για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της ανάπτυξης.
- Μελλοντικότητα : η έννοια αυτή αναφέρεται στη δράση του παρόντος στο μέλλον, κάθε ενέργεια και επίδραση για τις επόμενες γενιές.
- Προστασία του περιβάλλοντος: αφορά την ενασχόληση με τα περιβαλλοντικά ζητήματα όπως τη ρύπανση των υδάτων, την ατμοσφαιρική ρύπανση αλλά και με τους τρόπους μείωσης της χρήσης των φυσικών πόρων που είναι επιβλαβείς για το ίδιο το οικοσύστημα.
- Δικαιοσύνη: η έννοια της δικαιοσύνης διασφαλίζει την μακροπρόθεσμη ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών, ανεξαιρέτως για κάθε άνθρωπο και κάθε επόμενη γενιά.

- Ποιότητα ζωής: αναγνωρίζεται ότι το σωστό επίπεδο διαβίωσης προκύπτει από τη συνύπαρξη πολλών παραγόντων και όχι μόνο από τα εισοδηματικά κριτήρια.
- Συμμετοχή: η εμπλοκή στην πολιτική όλων των κοινωνικών ομάδων.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, γίνεται η διάκριση μεταξύ ήπιας και ισχυρής αειφορίας. Με λίγα λόγια η «ήπια αειφορία» είναι πιο ήρεμη στάση απέναντι στην προστασία του περιβάλλοντος, να μεν αναγνωρίζει την κρισιμότητα των κατάλληλων ενεργειών για την προστασία του, όπου όμως αυτές οι ενέργειες είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν, χωρίς αυστηρή υιοθέτηση πρακτικών που φέρνουν την οικονομική ανάπτυξη σε δεύτερη μοίρα. Η Δημητρίου Α. επισημαίνει το εξής « υποστηρίζεται η ανάπτυξη με όρους οικονομικής μεγέθυνσης, στην επίτευξη της οποίας τα περιβαλλοντικά όρια δεν αποτελούν φραγμό» (Δημητρίου Α.,2009,σ.127). Στην ήπια μορφή της αειφορίας, θα λέγαμε ότι οι φυσικοί πόροι και το περιβάλλον αποτελούν «μηχανισμούς» ικανοποίησης των ανθρωπίνων αναγκών. Εγείρεται ένας σημαντικός προβληματισμός αναφορικά με τα επίπεδα παρέμβασης που θα δεχτεί το οικοσύστημα και το εάν οι εφαρμογές που θα προκύπτουν θα στοχεύουν περισσότερο στην οικονομική ανάπτυξη και λιγότερο στην σύνδεση των αρχών οικονομία-περιβάλλον.

Από την άλλη η «ισχυρή αειφορία» είναι συνυφασμένη με την οικολογική ανάπτυξη. Κύριο μέλημα, δεν είναι σε αυτή την περίπτωση η οικονομική μεγέθυνση, αλλά η βελτιστοποίηση του βιοτικού επιπέδου του ανθρώπου σε άρρηκτη σύνδεση με την ποιότητα του περιβάλλοντος. Οι οικολογικές διεργασίες είναι ο κύριος γνώμονας ανάπτυξης και δίνεται μεγάλη βάση στα όρια αντοχής των οικοσυστημάτων.

Σε ότι αφορά την αρχή της συμμετοχής αποτελεί σημαντική διαφορά απέναντι στις δύο όψεις της αειφορίας. Στην ήπια αειφορία δεν έχουμε συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, αντιθέτως υπάρχουν επιβεβλημένες αποφάσεις. Στον αντίποδα αυτού, στην ισχυρή αειφορία οι πολίτες είναι υπεύθυνοι σε προσωπικό και συνολικό επίπεδο για την προστασία του περιβάλλοντος. Η Δημητρίου Α. περιγράφει στο βιβλίο της το μοντέλο «από κάτω προς τα πάνω» που υποστηρίζει την διαμόρφωση της πολιτικής στη βάση της κοινωνίας, όλα ξεκινούν από τους πολίτες. (Δημητρίου Α.,2009,σ. 131).

1.2. ΠΥΛΩΝΕΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ

Αρχικά γίνεται λόγος για τους τρεις θεμελιώδεις πυλώνες που συνιστούν την έννοια της αρχής της αειφορίας, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από: την **οικονομική βιωσιμότητα**, την **περιβαλλοντική προστασία** και την **κοινωνική δικαιοσύνη**. Ένας ακόμη πυλώνας θα έρθει να προστεθεί και να ολοκληρώσει τον στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης, ο πυλώνας αυτός είναι ο **πολιτισμός** και η άρρηκτη σύνδεση του με τους υπολοίπους τρεις πυλώνες.

Συνοπτικά οι τέσσερις πυλώνες είναι οι εξής:

- Περιβαλλοντική βιωσιμότητα

Αφορά όλα εκείνα τα θέματα που συσχετίζονται με την λειτουργικότητα του φυσικού περιβάλλοντος και την διατήρηση της βιωσιμότητας του επ' αόριστόν και την ζωτική υποστήριξη του σε όλα τα έμβια και μη έμβια όντα. Συγκεκριμένα, διερευνώνται προβληματισμοί όπως η υπάρχουσα περιβαλλοντική και ατμοσφαιρική ρύπανση, κατά κύριο λόγο, εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας αλλά και η έγκαιρη πρόληψη της ρύπανσης που επρόκειτο να συμβεί ένα δεν υπάρξουν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Άλλο σημαντικό ζήτημα αποτελεί η ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων.

- Οικονομική βιωσιμότητα

Η οικονομία διαμορφώνεται αλλά και διαμορφώνει τις παραγωγικές διαδικασίες της κοινωνίας και την εξασφάλιση των πόρων για τον άνθρωπο. Στοχεύοντας στην υγιή οικονομική ανάπτυξη των χωρών, θέτονται όρια και περιορισμοί ώστε να ελαχιστοποιηθούν σε μεγάλο βαθμό οι επιπτώσεις που πλήττουν την κοινωνία και το περιβάλλον. Στην οικονομική ευημερία καθοριστικό ρόλο θα διαδραματίσει η ενασχόληση με καινοτόμες τεχνολογίες που στοχεύουν στην οικονομική ανάπτυξη, μέσα από ενέργειες που θα προασπίζουν και θα σέβονται τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα.

- Κοινωνική βιωσιμότητα

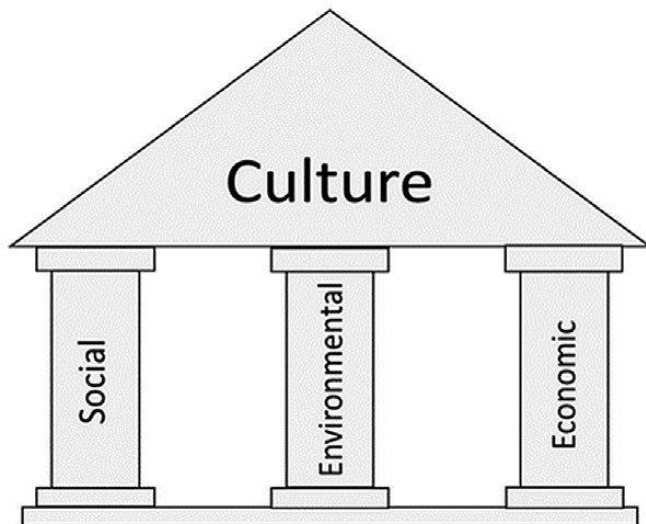
Κοινωνική δικαιοσύνη είναι η υιοθέτηση του τρόπου ζωής και η ύπαρξη ευκαιριών, ώστε να προαχθεί η ειρηνική συνύπαρξη και η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα γίνεται λόγος για το δικαίωμα του καθενός στην αξιοπρεπή διαβίωση, στην εργασία, στον τρόπο διασκέδασης, αλλά και στην μόρφωση και πνευματική

ανάπτυξη. Σύμφωνα με τους Παπαβασιλείου Β., Φωκιάδη Π., Νικολάου Ε., Ματζάνος Δ. & Καϊλα Μ. « η ανάγκη αφενός διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής με όρους σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναγνώρισης και αποδοχής της ετερότητας σε όποια έκφραση της και συμπερίληψης όλων στο κοινωνικό σώμα, χωρίς κατασκευασμένους αποκλεισμούς και η ανάγκη αφετέρου πρόταξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στις δημόσιες πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη συνιστούν την πρόκληση που ως Κοινωνία Πολιτών, οφείλουμε να αναλάβουμε για το αύριο του κόσμου μας.»

- Πολιτιστική βιωσιμότητα

Ο πολιτισμός είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της αειφόρου ανάπτυξης, η προσθήκη του στους τέσσερις πυλώνες είναι αδιαμφισβήτητα αναγκαία. Ο πολιτισμός σχετίζεται με την κουλτούρα, τον τουρισμό, τα ιδιαίτερα προϊόντα, την ιδιομορφία μίας χώρας, την ιστορία κάθε λαού, καθώς και με την ενεργή συμμετοχή στις διάφορες μορφές Τέχνης, όλα τα παραπάνω αποτελούν την ιδιαίτερη ταυτότητα κάθε κράτους και λαού και συμβάλλουν στον σεβασμό απέναντι στην διαφορετικότητα. Είναι σημαντικό στην εποχή της παγκοσμιοποίησης να διατηρηθούν ακέραια όλα εκείνα τα κομμάτια που συνθέτουν τα πολιτιστικά στοιχεία κάθε τόπου. Ο πολιτισμός αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον και συμβάλλει δραστικά στην διατήρηση και ανάπτυξη τους.

Συμπερασματικά «η αειφόρος ανάπτυξη, δεν αποτελεί σύλληψη καθαρά περιβαλλοντική, αλλά περιλαμβάνει τις ανθρώπινες δραστηριότητες, παραγωγικές και μη, και συνδέεται με το περιβάλλον και την οικονομία, προσαρμοσμένη στα δεδομένα που επικρατούν σε κάθε χώρα» (Παπαγιάννης, 1994).

1.3. ΣΤΟΧΟΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στην εβδομηκοστή Γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, στις 25 Σεπτεμβρίου του 2015, οι Παγκόσμιοι Ηγέτες ψήφισαν και ενέκριναν την Ατζέντα 2030, η οποία περιλαμβάνει τους 17 στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης καθώς και 169 υποστόχους. «Οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι το μονοπάτι που μας οδηγεί σε ένα κόσμο δικαιότερο, πιο ειρηνικό και ευημερούντα, και σε έναν υγιή πλανήτη. Είναι επίσης μια πρόσκληση για αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο καθήκον από το να επενδύσουμε στην ευημερία των νέων.» (Αντόνιο Γκουτέρες, ΓΓ ΟΗΕ).

17 Στόχοι

1. Μηδενική φτώχεια
2. Μηδενική Πείνα
3. Καλή υγεία και ευημερία
4. Ποιοτική Εκπαίδευση
5. Ισότητα των φύλων
6. Καθαρό νερό και αποχέτευση
7. Φτηνή και καθαρή ενέργεια
8. Αξιοπρεπής εργασία και οικονομική Ανάπτυξη
9. Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομές
10. Λιγότερες Ανισότητες
11. Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες
12. Υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή
13. Δράση για το κλίμα

14. Ζωή στο νερό
15. Ζωή στη στεριά
16. Ειρήνη, Δικαιοσύνη και Ισχυροί θεσμοί
17. Συνεργασία για τους στόχους

Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης αφορούν την Παγκόσμια κοινότητα και δεσμεύουν τις Χώρες για την γενική υλοποίηση τους έως το 2030. Οι δεσμεύσεις κάθε χώρας διαφοροποιούνται, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης της, την πολιτική και εθνική πραγματικότητα της.

1.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ (ΕΠΑ)

Κατά τη διάρκεια των περιβαλλοντικών κινημάτων της δεκαετίας του 1960 και του 1970, η συσχέτιση μεταξύ περιβάλλοντος και ανάπτυξης έγινε ένα εξέχον θέμα συζήτησης. Αυτή η σύνδεση δεν διερευνήθηκε μόνο σε διεθνή συνέδρια όπως το συνέδριο της Στοκχόλμης του 1972, το οποίο επικεντρώθηκε στο «Το Ανθρώπινο Περιβάλλον» (Παπαδημητρίου, 1988), αλλά και στο ευρύτερο πλαίσιο των περιβαλλοντικών ζητημάτων εκείνης της εποχής.

Καθώς κυλούσε η δεκαετία του 1990, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης εμφανίστηκε ως ο απώτερος στόχος στη σχέση μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος. Αναγνωρίστηκε ευρέως, ότι η εκπαίδευση έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη της βιωσιμότητας, καθιστώντας την ένα από τα πιο ζωτικά εργαλεία σε αυτή την επιδίωξη. Τώρα, στον 21ο αιώνα, η σχέση ανθρώπου-περιβάλλοντος λαμβάνει νέες διαστάσεις, με την έννοια της βιωσιμότητας να λειτουργεί ως το κατευθυντήριο πλαίσιο για την αναζήτηση νέων σχέσεων, αξιών και δράσεων στον περιβαλλοντικό τομέα.

Η ανάπτυξη σε όλες τις μορφές οικονομίας και κάθε δραστηριότητα που έχει αντίκτυπο στο περιβάλλον θα πρέπει να ενσωματώνει την αρχή της βιωσιμότητας. Ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο πλαίσιο, η αειφορία περιλαμβάνει την έννοια της διεξαγωγής δραστηριοτήτων με τρόπο που ελαχιστοποιεί τις περιβαλλοντικές βλάβες, εξοικονομεί μη ανανεώσιμους πόρους και προστατεύει τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών (Ευθυμιόπουλος, 1999).

Η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΒΑ) είναι μια πρόοδος της ΠΕ, όπως επισημαίνει η Φλογαΐτη (2009). Η στροφή προς την Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στην ΠΕ υπογραμμίζει μια αλλαγή στο επίκεντρο από τη φύση στην κοινωνία, από τις οικολογικές προσεγγίσεις στις κοινωνικοπολιτικές και

από το σχολείο στο σύστημα «σχολείο και κοινότητα». Αυτή η μετάβαση περιλαμβάνει επίσης μια στροφή από τις τεχνοκρατικές λογικές στις εναλλακτικές, από τις ατομικές διεκδικήσεις στις συλλογικές και από τις ανταγωνιστικές σχέσεις στις συνεργατικές.

Ο στόχος της εκπαίδευσης για τη βιωσιμότητα είναι να ενδυναμώσει τους πολίτες με τις γνώσεις, τις αξίες και τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για να συμμετέχουν σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που επηρεάζουν τις ατομικές και συλλογικές δράσεις τους, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούν να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους χωρίς να προκαλέσουν ανεπανόρθωτη βλάβη στον πλανήτη, προστατεύοντας έτσι το μέλλον τους. (The National Curriculum, 1999 - Government Panel for Sustainable Development Education, 1999).

Από το συνέδριο του Ρίο στη Βραζιλία το 1992, ο τομέας της φυσικής αγωγής έχει υποστεί επαναπροσδιορισμό. Είναι πλέον γνωστή ως εκπαίδευση για βιώσιμη ή αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη, όπως περιγράφεται στην Ατζέντα 21. Αυτή η νέα φιλοσοφία τονίζει τη σημασία τεσσάρων βασικών πυλώνων - εκπαίδευση, οικονομία, νομοθεσία και σύγχρονη τεχνολογία - που συνεργάζονται για την προώθηση της βιωσιμότητας. Τα Ηνωμένα Έθνη αναγνώρισαν τον ζωτικό ρόλο της εκπαίδευσης σε αυτή την έννοια και αφιέρωσαν τα έτη 2005-2014 ως Δεκαετία της Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η λογική πίσω από την ιεράρχηση της αειφόρου ανάπτυξης έγκειται στην κατανόηση ότι η χρήση των φυσικών πόρων για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ικανότητα των φυσικών συστημάτων και τον αντίκτυπο στο φυσικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον των σημερινών και μελλοντικών κοινωνιών.

Η εκπαιδευτική πρόταση που παρουσιάζεται στοχεύει να προωθήσει τους ουσιαστικούς μετασχηματισμούς στη συμπεριφορά που είναι κρίσιμοι για τη δημιουργία ενός βιώσιμου μέλλοντος που χαρακτηρίζεται από οικολογική ισορροπία, οικονομική σκοπιμότητα και κοινωνική δικαιοσύνη (ΟΗΕ, 2004). Μέσω της διαδικασίας της μάθησης, αυτοί οι στόχοι μπορούν να επιτευχθούν με την αποσαφήνιση και τον αναπροσανατολισμό των προσωπικών αξιών, στάσεων και συμπεριφορών. Η καλλιέργεια αξιών όπως η αλληλεγγύη μέσα στην κοινωνία και μεταξύ των γενεών, καθώς και η ελευθερία, η δημοκρατία, η αυτονομία και η ευθύνη,

διαμορφώνει ένα διασυνδεδεμένο πλαίσιο που χρησιμεύει ως ζωτική πυξίδα που μας καθοδηγεί προς μια βιώσιμη κοινωνία (Φλογαΐτη, 2009).

Η έννοια της «αειφορίας» περικλείει τις φιλοδοξίες των περιβαλλοντικών κινήματων για δίκαιες κοινωνίες που συνυπάρχουν αρμονικά με τον φυσικό κόσμο (Φλογαΐτη, 2009). Η εκπαίδευση, μεταξύ άλλων παραγόντων, έχει αναγνωριστεί ως ζωτικής σημασίας για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης (Scanavi, 2004). Επιπλέον, είναι επιτακτική ανάγκη να ενθαρρυνθεί η ευλάβεια και η επιμέλεια για την ποικιλόμορφη βιολογική κοινότητα, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας και της διατήρησης των οικοσυστημάτων (Huckle, 2006). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αξιών, μια αλλαγή στην κοσμοθεωρία καθίσταται ουσιαστική, αλλάζοντας τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, τη φύση και τη διασύνδεση μεταξύ του ανθρώπου και του περιβάλλοντος (Γεωργόπουλος, 2003).

Προκειμένου να συμβεί ο προαναφερθείς μετασχηματισμός, είναι επιτακτική ανάγκη να απομακρυνθούμε από την ανθρωποκεντρική οπτική που τοποθετεί τους ανθρώπους ως ελεγκτές των οικοσυστημάτων και επόπτες των φυσικών πόρων. Αντίθετα, πρέπει να υπάρξει μια μετάβαση προς μια περιεκτική βιοκεντρική άποψη. Μόλις τα άτομα αναγνωρίσουν τον αναπόσπαστο ρόλο τους σε ένα σύνθετο σύστημα που περιλαμβάνει την ατμόσφαιρα, το νερό, τα ορυκτά, το έδαφος, τα φυτά και τα ζώα, θα κατανοήσουν τη σημασία της συνύπαρξης και της συνεργασίας αντί να ασκούν κυριαρχία στον πλανήτη.

Στο πλαίσιο της Ατζέντας 21, υπάρχουν αρκετές βασικές ιδέες που σχετίζονται με την έννοια της βιωσιμότητας. Μια τέτοια αντίληψη είναι ότι η εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να ανοίξει το δρόμο για ίσες ευκαιρίες, για την εγκαθίδρυση μιας δίκαιης και ακμάζουσας δημοκρατίας, μιας παραγωγικής οικονομίας και, εν τέλει, της βιωσιμότητας στο σύνολό της. Πιστεύεται ότι τα σύγχρονα εκπαιδευτικά προγράμματα πρέπει να προσπαθούν να ενσταλάξουν στους μαθητές μια βαθιά αίσθηση περιβαλλοντικής συνείδησης, ενθαρρύνοντας την εκτίμηση και τον σεβασμό για το περιβάλλον τους.

Επιπλέον, οι μαθητές θα πρέπει να ενθαρρύνονται να συμμετέχουν ενεργά σε βιώσιμες πρακτικές, όχι μόνο σε προσωπικό επίπεδο αλλά και εντός των τοπικών τους κοινοτήτων, σε εθνική κλίμακα, ακόμη και σε παγκόσμιο επίπεδο. Τις τελευταίες δεκαετίες, υπήρξε μια στροφή στην αξιολόγηση της ανάπτυξης, η οποία

περιλαμβάνει όχι μόνο την οικονομική ανάπτυξη αλλά και παράγοντες που συμβάλλουν στην ανθρώπινη ευημερία. Αυτό περιλαμβάνει πρόσβαση στην εκπαίδευση και τις ευκαιρίες εργασίας, καθώς και τη διασφάλιση καλής υγείας, ελευθερίας και ισότητας.

Ως εκ τούτου, η ΕΑΑ θα πρέπει να ενσωματώσει πτυχές που σχετίζονται με τον πληθυσμό, την υγεία, την κοινωνική και ανθρώπινη ανάπτυξη, ακόμη και την ειρήνη και την ασφάλεια στην προσέγγισή του για την επίλυση προβλημάτων. Με την υιοθέτηση αυτού του συστήματος αξιών, καθίσταται δυνατός ο μετασχηματισμός του τρόπου με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους, τη φύση και την αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος (Γεωργόπουλος,2003).

Το πλαίσιο Εκπαίδευσης στην Αειφορία (UNESCO,2002) βασίζεται στην πεποίθηση ότι η Βιώσιμη Ανάπτυξη στηρίζεται σε τέσσερα διασυνδεδεμένα συστήματα. Αυτά τα συστήματα περιλαμβάνουν τα βιοφυσικά συστήματα, τα οποία είναι υπεύθυνα για τη διατήρηση όλων των μορφών ζωής, τόσο ανθρώπινων όσο και μη. Επιπλέον, τα οικονομικά συστήματα διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην παροχή στα άτομα των απαραίτητων πόρων για επιβίωση, όπως η απασχόληση και η χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Τα κοινωνικά συστήματα, από την άλλη πλευρά, ευνοούν ένα περιβάλλον όπου οι άνθρωποι μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά, προάγοντας την ειρήνη, την ισότητα και το σεβασμό των δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας όλων.

Τέλος, τα πολιτικά συστήματα διασφαλίζουν ότι η εξουσία κατανέμεται δίκαια και δημοκρατικά, επιτρέποντας τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων σχετικά με τη χρήση του βιοφυσικού περιβάλλοντος από τα κοινωνικά και οικονομικά συστήματα. Οι αρχές για τη βιώσιμη διαβίωση που διατυπώνονται από αυτή τη συνολική προοπτική περιλαμβάνουν τέσσερα αλληλένδετα ιδανικά. Πρώτον, δίνεται μεγάλη έμφαση στη διαφύλαξη του περιβάλλοντος για να διασφαλιστεί ότι τα φυσικά συστήματα συνεχίζουν να παρέχουν τις απαραίτητες βάσεις για την επιβίωση όλων των έμβιων όντων, συμπεριλαμβανομένων των πόρων που συντηρούν τα οικονομικά συστήματα.

Δεύτερον, η προώθηση της ειρήνης και της ισότητας είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της συνεργατικής και αρμονικής διαβίωσης μεταξύ των ατόμων, καθώς και για την ικανοποίηση των βασικών τους αναγκών με ηθικό και δίκαιο τρόπο.

Τρίτον, είναι σημαντικό να δοθεί προτεραιότητα στην επαρκή οικονομική ανάπτυξη που επιτρέπει στα άτομα να επιτύχουν μακροπρόθεσμη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Η παραμέληση της διασύνδεσης μεταξύ της οικονομίας και άλλων συστημάτων μπορεί να οδηγήσει σε ακατάλληλη ανάπτυξη. Τέλος, η δημοκρατία διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη διασφάλιση ότι οι άνθρωποι έχουν σωστό και δίκαιο λόγο στη διαχείριση των φυσικών, κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων. Η έννοια της βιωσιμότητας, με τη δήλωση των στόχων της και την εστίαση στη δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών, είναι μια κεντρική πτυχή του γνωστού ορισμού που διατυπώθηκε από την Επιτροπή Brundtland. (WCED, 1987).

1.5. ΑΕΙΦΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΤΕΧΝΗ

Από αρχαιοτάτων χρόνων ο άνθρωπος, διαχωρίζεται από τα υπόλοιπα έμβια είδη, ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει τον άνθρωπο ως ζώο *πολιτικό* και *έλλογο*, οι χαρακτηρισμοί αυτοί προκύπτουν από το γεγονός ότι ο άνθρωπος εκ φύσεως διαβιώνει με τους άλλους ανθρώπους, σε κοινωνίες.

Ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τον λόγο και τις διάφορες μορφές επικοινωνίας στοχεύοντας στην ύπαρξη του ως μέλος της κοινωνίας. Ο Πλάτων διαχωρίζει τον άνθρωπο από τα ζώα, για την ευχέρεια του να συλλογίζεται. Ο άνθρωπος είναι φτιαγμένος κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επινοεί, να δημιουργεί, να θαυμάζει και δεν αρκείται μόνο σε ενστικτώδη συμπεριφορά, σε αντίθεση με την πλειονότητα των ζώων.

Τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν τον θεμέλιο λίθο του πολιτισμού, ο άνθρωπος επινοεί κώδικες, συντάσσεται με την ηθική και τους νόμους που ορίζονται σε μία κοινωνία, τεχνοτροπεί, ασχολείται με τις επιστημονικές και τεχνολογικές μεθόδους που προάγουν την εξέλιξη της κοινωνίας κατά την πάροδο των χρόνων. Ο πολιτισμός ως έννοια *απαρτίζεται* από έννοιες όπως η Παιδεία & η καλλιέργεια του πνεύματος άλλα εξίσου σημαντική είναι και η συμπερίληψη της συμπεριφοράς και της ύπαρξης υγιών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας.

Σύμφωνα με το σχολικό εγχειρίδιο Αρχών Φιλοσοφίας της Β' Λυκείου, οι αντιλήψεις & οι προσεγγίσεις για την κατανόηση της έννοιας του πολιτισμού διαχωρίζονται σε:

- **Ιδεατή**, «ο πολιτισμός είναι μια διαδικασία ανθρώπινης τελείωσης και ολοκλήρωσης με όρους απόλυτων και καθολικών αξιών»

- **Περιγραφική**, ο πολιτισμός εκφράζεται στις πιο έντονες στιγμές εμπειρίας, δραστηριότητας και σκέψης μέσα στην κοινωνία.
- **Κοινωνικοανθρωπολογική**, ο πολιτισμός είναι μία έννοια ευρύτερης σημασίας, ορίζει έναν τρόπο ζωής στον οποίο περιλαμβάνονται όχι μόνο η παιδεία και οι τέχνες αλλά και οι θεσμοί, οι αξίες, η ηθική και όλα όσα απαρτίζουν την καθημερινή ζωή μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο.

Με βάση την ανωτέρω σύντομη επισκόπηση για την αειφόρο ανάπτυξη αναφέρθηκαν οι βασικοί πυλώνες που την απαρτίζουν: οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον και η πιο πρόσφατη προσθήκη αυτή, του πολιτισμού. Η Σπανογιάννη Ε. αναφέρεται στην εργασία του Maslow (1943) που αφορά την ιεράρχηση των ανθρωπίνων αναγκών με σκοπό να αναδείξει την σπουδαιότητα του πολιτισμού για το άτομο. Ο Maslow δημιουργεί μια πυραμίδα ταξινόμησης σε πέντε επίπεδα. Ξεκινώντας από τις βασικές βιοτικές ανάγκες, επόμενο επίπεδο είναι η ασφάλεια, εν συνεχεία το να αισθάνεται κανείς ότι ανήκει σε μία ομάδα ,τέταρτο επίπεδο είναι η αυτοεκτίμηση και ως κορωνίδα της πυραμίδας έρχεται η αυτοπραγμάτωση του ατόμου.

Σκεπτόμενος κανείς την συγκεκριμένη ιεραρχία θα συμφωνούσε ότι οι βιοτικές ανάγκες είναι πιο σημαντικές για την βιώσιμη ανάπτυξη και τον άνθρωπο, όμως φαίνεται ότι οι διάφορες διεργασίες ανάμεσα στα επίπεδα είναι πιο μπερδεμένες και καμία ανάγκη δεν είναι λιγότερη ουσιαστική από την άλλη. Επομένως, οι ανάγκες εκείνες, που βρίσκονται στην κορυφή της πυραμίδας και σχετίζονται με την δημιουργικότητα, την αυτό-ολοκλήρωση, τη βελτίωση του ίδιου του εαυτού μας και του ποιοτικού τρόπου ζωής μας, καταδεικνύουν τον κορυφαίο ρόλο του πολιτισμού για την ανθρώπινη ολοκλήρωση και την θέσπιση του ως θεμέλιο πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το 2013 στο Χανγκτσόου της Κίνας διεξάγεται το πρώτο Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Πολιτισμός: κλειδί για την αειφόρο ανάπτυξη» με την αρωγή της UNESCO, η συνδιάσκεψη επικεντρώνεται ειδικά στους δεσμούς μεταξύ πολιτισμού και αειφόρου ανάπτυξης, με απώτερο στόχο την συζήτηση για την συμπερίληψη του πολιτισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη ενόψει της αναπτυξιακής «Ατζέντας» του 2015 των Ηνωμένων Εθνών. Η UNESCO προτείνει να τεθεί «ένας ειδικός αναπτυξιακός στόχος με επίκεντρο τον πολιτισμό στις μετά το 2015 προτεραιότητες των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος θα βασίζεται στην πολιτιστική κληρονομιά, την ποικιλομορφία, τη δημιουργικότητα και τη διάδοση της γνώσης, περιλαμβάνοντας σαφείς στόχους και

δείκτες που συσχετίζουν τον πολιτισμό με όλες τις διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης» (UNESCO, 2013 σ.10).

Πολιτισμός και τέχνη είναι δυο αλληλένδετες έννοιες, αφού κάθε μορφή τέχνης αποτελεί ένα κομμάτι πολιτιστικού στοιχείου της εποχής & περιοχής που λαμβάνει χώρα αλλά και της ίδιας της ιστορικής εξέλιξης. Οι διάφορες μορφές τέχνης ήταν πάντα ένα μέσο ευαισθητοποίησης για ποικίλα ζητήματα που αφορούν τον άνθρωπο. Είναι ίσως ένας διαφορετικός, πιο δημιουργικός και ευχάριστος τρόπος να πραγματοποιηθεί μία προσέγγιση με πιο ελκυστικό τρόπο στην πλειονότητα των πολιτών και να καταδειχθούν σημαντικά προβλήματα που προκύπτουν κατά καιρούς για τον ίδιο τον άνθρωπο αλλά και το σύστημα στο οποίο γεννιέται, μεγαλώνει και υπάρχει.

Η τέχνη και κυρίως η σύγχρονη τέχνη γίνεται ακόμη πιο ευφάνταστη με τη χρήση οπτικοακουστικών μέσων όπως είναι γλαφυρές αναπαραστάσεις σε ένα πίνακα, οι έντονες εικόνες και τα συναισθήματα που προκύπτουν μέσω αυτών σε μία θεατρική παράσταση, οι ψηφιακές εγκαταστάσεις σύγχρονης τέχνης, οι μελωδίες ενός θεατρικού έργου ή μιας μουσικής παράστασης και οποιοδήποτε άλλο οπτικό και ακουστικό ερέθισμα αποτελούν έναν δυναμικό τρόπο να ενεργοποιηθεί το ενδιαφέρον του ατόμου, να μείνει έντονα χαραγμένο στην μνήμη του, να δημιουργήσει συλλογισμούς και να αποτελέσει την πρώτη σπίθα και το στοιχείο εκείνο που θα προκαλέσει μια ενδελεχή διερεύνηση κάθε ζητήματος που ξεπροβάλλει μέσω της τέχνης. «Αυτό συμβαίνει γιατί, από τη στιγμή που οι τέχνες έχουν τη δυνατότητα να προκαλούν συναισθήματα, η μεταφορά της πληροφορίας γίνεται μέσω συναισθηματικών «καναλιών», διαδικασία πιο αποτελεσματική για ανάληψη πρωτοβουλίας για περιβαλλοντική δράση, σε σχέση με τη γνωστική διαδικασία» (Curtis et al., 2012).

Σύμφωνα με την Γέρου Ε.(2021) «Μέσα από έρευνες και κοινωνικά πειράματα έχει αποδειχθεί ότι μορφές ευαισθητοποίησης του κοινού που βασίζονται στην τέχνη, θα μπορούσαν να βοηθήσουν στο να τεθούν οι αρχές της βιωσιμότητας σε εφαρμογή». Πιο συγκεκριμένα, η οικολογική τέχνη, σε όλες της τις μορφές, έχει προσφέρει μια πρακτική μορφή ενός ολιστικού και διεπιστημονικού μοντέλου διαχείρισης περιβαλλοντικών προβλημάτων.

1.6. ΑΕΙΦΟΡΙΑ-ΣΤΟΧΟΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ- ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ – ΜΟΥΣΕΙΑ

Προηγουμένως έγινε αναφορά στους 17 στόχους της Παγκόσμιας Ανάπτυξης όπως εκείνοι τέθηκαν στην Ατζέντα 2030 στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων

Εθνών. Οι 17 στόχοι απαρτίζονται από 169 υπο-στόχους που κάνουν πιο σαφές το περιεχόμενο του καθενός ξεχωριστά. Πιο συγκεκριμένα στον τέταρτο στόχο που αναφέρεται στην ποιοτική Εκπαίδευση, σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη ορίζεται ως υπο-στόχος με αριθμό 4.7 : «Έως το 2030, να διασφαλιστεί ότι όλοι οι εκπαιδευόμενοι θα αποκτήσουν τη γνώση και θα καλλιεργήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, μέσω, μεταξύ άλλων, της εκπαίδευσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον βιώσιμο τρόπο ζωής, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των φύλων, της προαγωγής της κουλτούρας της ειρήνης, της ταυτότητας του παγκόσμιου πολίτη, καθώς και μέσω της αναγνώρισης της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και της συμβολής του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη».

Επιπλέον στον στόχο 8 αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη και συγκεκριμένα στον υπο-στόχο 8.9 γίνεται αναφορά στην εφαρμογή εκείνων των πολιτικών που προωθούν τον βιώσιμο τουρισμό και προάγουν τους τοπικούς πολιτισμούς. Τέλος, στον ενδέκατο στόχο για τις Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες επισημαίνεται η προσπάθεια που πρέπει να δοθεί για την διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Οι παραπάνω αναφορές καθιστούν σαφή τον ρόλο του πολιτισμού, και των φορέων του στην επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης παγκοσμίως. Μεγάλο μερίδιο στην επίτευξη των ανωτέρω θα αναλάβουν τα μουσεία ως μέσα προάσπισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ήδη από τη δεκαετία του 1980 τα μουσεία μπαίνουν σε μία νέα εποχή και προσπαθούν να εκσυγχρονιστούν. Η 18η Μαΐου ορίζεται ως η Διεθνής ημέρα Μουσείων και η Διεθνής επιτροπή τιμά την ημέρα αυτή από το 1977 με διαφορετική θεματολογία κάθε χρονιά.

Σύμφωνα με την Γλάντζη Κυριακή-Νικολαΐα το 2015 το θέμα που επιλέχθηκε αφορούσε τη σχέση μεταξύ των μουσείων και της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα σύγχρονα μουσεία διενεργούν προσπάθειες να γίνουν πιο προσιτά και φιλικά στον απλό πολίτη και να τον προσεγγίσουν με τεχνολογικά και καινοτόμα μέσα. Η εικόνα ενός εκσυγχρονισμένου & οικολογικού μουσείου απέχει πολύ από εκείνη που παλαιότερα είχαμε συνηθίσει. Τα οικολογικά μουσεία ενισχύουν και προάγουν την μη τυπική μάθηση και είναι προσβάσιμα σε ένα ευρύ μέρος του κοινού, δεν απαιτούν ιδιαίτερες γνώσεις για να τα επισκεφθείς και να κατανοήσεις την αξία της συμβολής τους. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση και οι αρχές της αειφορίας μεταλαμπαδεύονται στον

μαθητή ή πολίτη μέσα από ένα πλήθος διαδραστικών προγραμμάτων μάθησης που έρχονται σε αντίθεση με τη βαρετή και στείρα μάθηση.

Οι Dr. Ameerza Zarrin, & Farha (2022) χαρακτηρίζουν τα μουσεία ως θεματοφύλακες της πολιτιστικής κληρονομιάς και τονίζουν τον ρόλο τους στη μάθηση « παρέχοντας δημιουργική και συνεργατική σκέψη, ομαδική εργασία και επικοινωνία.» Τα μουσεία αποτελούν σημαντικό εργαλείο ανάδειξης των προβλημάτων που αφορούν τα περιβαλλοντικά θέματα και οξύνουν τη συνείδηση του πολίτη απέναντι στα ζητήματα που πραγματεύονται, επιπλέον αποτελούν αξιόπιστες πηγές απόκτησης πληροφοριών και συλλογής δεδομένων. Πολλές ενέργειες έχουν γίνει ώστε τα πράσινα μουσεία να είναι η «στέγη» πολλών δραστηριοτήτων που αφορούν τη μάθηση, την δημιουργικότητα, προάγουν την έρευνα και την ευρηματικότητα και συνάμα φέρνουν το άτομο κοντά στην ιστορία, τον πολιτισμό και την βαθύτερη κατανόηση των εκθεμάτων τους.

Αξιοσημείωτο είναι, να αναφερθεί ότι Η Επιτροπή Μουσείων και Συλλογών Φυσικής Ιστορίας (NATHIST) του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) απαρτίζεται από περίπου τετρακόσια ιδρύματα και απασχολεί χιλιάδες άτομα παγκοσμίως. Κύριος στόχος που έχει τεθεί από την επιτροπή είναι η ενδεδειγμένη κατανόηση και ερμηνεία βιολογικών, παλαιοντολογικών και γεωλογικών συλλογών. Επιπρόσθετα μεγάλη βαρύτητα δίνεται στην επιστημονική μελέτη της φυσικής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος από το ευρύ κοινό. Για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων το NATHIST διοργανώνει συναντήσεις, ετήσια συνέδρια, σεμινάρια, εκπαιδευτικές σειρές.

Ακόμη υποστηρίζει μια σειρά κορυφαίων δημοσιεύσεων, όπως για παράδειγμα το 2017 το Future of Natural History Museums , οι δημοσιεύσεις προέρχονται από τα ετήσια συνέδρια που διοργανώνει και τα θέματα στα οποία επικεντρώνονται. Ακόμη διαθέτει πλατφόρμες και ομάδες εργασίας που ασχολούνται με διάφορα επίκαιρα ζητήματα, δίνει υποτροφίες σε φοιτητές και διατηρεί σχέσεις και συνεργασίες με οργανισμούς όπως : το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), την Παγκόσμια Ένωση Ζωολογικών Κήπων και Ενυδρείων (WAZA) και την Εταιρεία για τη Διατήρηση των Συλλογών Φυσικής Ιστορίας (SPNHC).

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που διοργανώνονται από τα οικολογικά μουσεία χωρίζονται σε εσωτερικές και εξωτερικές δράσεις όπως είναι: ξεναγήσεις, συμμετοχικά

/ανοιχτά εκθέματα, αίθουσες ανακάλυψης, προβολή βίντεο, προγράμματα για άτομα με ειδικές ικανότητες, έντυπο εκπαιδευτικό υλικό και δημοσιεύσεις, ψηφιακές εκθέσεις, εκδρομές/περιπάτους σε μέρη που συσχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά και αναδεικνύουν την τοπική κληρονομιά, διαδικτυακές εφαρμογές ξενάγησης στους χώρους του μουσείου (virtual reality).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ως περιβάλλον ορίζεται το σύνολο της έμβιας και άβιας ύλης που ενυπάρχουν φυσικά στην Γη. Όλοι οι φυσικοί, βιολογικοί, τεχνητοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί παράγοντες συνθέτουν την έννοια του περιβάλλοντος. Το *φυσικό περιβάλλον* αποτελείται από τα εξής: το έδαφος, το υπέδαφος, το νερό, τον αέρα, τα μεταλλεύματα, την βιοποικιλότητα και την πληθώρα των οικοσυστημάτων που το απαρτίζουν. Το *δομημένο περιβάλλον* ορίζεται από τον ανθρώπινο παράγοντα και τις επιδράσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας ανά το πέρασμα των χρόνων.

Η ανάγκη για δημιουργία κοινωνίας είναι η απαρχή του δομημένου περιβάλλοντος, η δημιουργία αστικών κέντρων, δόμησης, εμπορικών κέντρων και οποιαδήποτε άλλη μετατροπή που εξυπηρετεί την ανθρώπινη επικοινωνία και συνύπαρξη, την μείωση αποστάσεων και την διευκόλυνση του ανθρωπίνου τρόπου ζωής. Χωρίς καμία αμφιβολία, η συμβολή και η αξία της φύσης για τον άνθρωπο είναι καθοριστική για την βιολογική, ψυχική και πνευματική του ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, σημαντικός είναι ο ρόλος του περιβάλλοντος τόσο για τις ίδιες τις επιστήμες όσο και για την τέχνη και τον πολιτισμό.

Η έννοια του πολιτισμού περικλείει τις στάσεις, τις πεποιθήσεις, τις αξίες, τους κανόνες επικοινωνίας και συμπεριφορών που υιοθετούνται από τα άτομα μίας ομάδας αποτελούμενης από συγκεκριμένα μέλη ή τα μέλη του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Σύμφωνα με τη Διβράμη Δ., ερευνώντας την έννοια του πολιτισμού μέσα από την οικονομία, η έννοια πολιτισμός χρησιμοποιείται με μια πιο στενή λειτουργική έννοια για να περιγράψει τα αγαθά και τις πολιτιστικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα. Στην προαναφερθείσα περιγραφή περιλαμβάνονται οι καλές τέχνες, που χαρακτηρίζονται ως «ψηλός πολιτισμός».

Ο πολιτισμός ως διευρυμένη έννοια συνδέεται με :

1. Την γεωγραφική θέση, όσα προσφέρει η ίδια η φύση σε μία περιοχή που αποτελούν την ιδιαίτερη μορφολογία της π.χ. βουνά, δάση, ποτάμια, φυτικούς και ζωικούς οργανισμούς της περιοχής αυτής. Η θέση που κατέχει μία περιοχή ή Χώρα καθορίζει την γεωπολιτική της θέση, τις αλληλεξαρτήσεις με τις γύρω περιοχές και την θέση της στα διεθνή δρώμενα. Η γεωγραφική θέση μίας Χώρας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία της με τους γειτονικούς λαούς, διαμορφώνει την ιστορία της, καθορίζει τις επιδράσεις που έχει υποστεί η χώρα με την έλευση των χρόνων καθώς και τις πολιτισμικές ανταλλαγές μεταξύ των πληθυσμών και τις επιρροές που έχει υιοθετήσει. Κάθε περιοχή έχει το δικό της ξεχωριστό πολιτισμό, που αποτελεί κομμάτι της συνολικής πολιτιστικής εικόνας του κόσμου.
2. Την κοινωνία, η δομή και λειτουργία της κοινωνίας ως ομάδα και των υποομάδων της, οι ηθικές αρχές, οι αξίες, οι αντιλήψεις που υιοθετούνται και αναπαράγονται αποτελούν στοιχεία του πολιτισμού της.
3. Την οικονομία, οι αλλαγές που πραγματοποιούνται ανά περιόδους στην οικονομία, επηρεάζουν τόσο την ίδια την κοινωνία όσο και την πολιτιστική της ταυτότητα. Επιπλέον οι νέες τεχνολογίες και η ενσωμάτωση τους στην καθημερινότητα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιρροή του εκάστοτε πολιτισμού, και την εξάπλωση του.
4. Την ψυχολογία, ο πολιτισμός ως σύνολο στάσεων και αρχών μίας ομάδας και εποχής απαιτεί μία συλλογική προσπάθεια. Στη συγκεκριμένη προσπάθεια όμως κάθε άτομο συμμετέχει ενεργά, όντας ξεχωριστό μέλος με τις δικές του προσωπικές πεποιθήσεις. Η σχέση του ατόμου, τόσο με την κοινωνία όσο και με τη φύση επηρεάζει τον ίδιο σαν προσωπικότητα και την ψυχοσύνθεση του αλλά και προσδιορίζει την στάση και τον σεβασμό που θα υιοθετήσει, απέναντι στον πολιτισμό.

Η πολιτιστική δραστηριότητα περιλαμβάνει τις δράσεις, τις πρακτικές αλλά και τα αγαθά που προέρχονται από αυτές. Η συμβολή των τεχνών είναι καθοριστικής σημασίας για τα αγαθά και τις υπηρεσίες που αποκτώνται.

Τα χαρακτηριστικά των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών σύμφωνα με τον Thorsby, όπως αναφέρει η Διβράμη Δ. είναι:

- Αγαθά εμπειρίας, που γίνονται πιο ελκυστικά όταν υπάρχουν σε μεγαλύτερη ποσότητα, ουσιαστικά με βάση τη συγκεκριμένη οπτική γωνία δημιουργείται ένα αίσθημα «εθισμού».
- Έχουν συνήθως δημόσιο χαρακτήρα και ως επί το πλείστο αποφέρουν θετικές συνέπειες.
- Είναι αποτελέσματα ανθρώπινης δημιουργικότητας .
- Η αξία τους δεν έγκειται στην ύλη τους αλλά στα μηνύματα που συμβολίζουν, καθώς αποτελούν στοιχεία επικοινωνίας και αναδεικνύουν σκοπούς.
- Διαμορφώνουν ή δημιουργούν αξίες, τις οποίες δεν μπορούμε να αναλύσουμε μέσα από την οικονομία ή την αγορά.
- Αποτελούν προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας.

(Throsby, 2006, σ. 6-7)

2.1. ΒΙΟΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει την βιοπολιτιστική κληρονομιά, έννοια η οποία περιλαμβάνει όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν την διατήρηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τους στόχους που έχουν τεθεί για να διαφυλαχθεί η βιωσιμότητα του. Τα παρακάτω στοιχεία συνθέτουν και κάνουν πιο κατανοητή την έννοια «βιοπολιτιστική κληρονομιά»:

- Η μνήμη του ίδιου του οικοσυστήματος, βιοφυσικές ιδιότητες που έχουν συντελεστεί και τροποποιηθεί, είτε με την άμεση παρέμβαση του ανθρώπου είτε μέσω της έμμεσης εμπλοκής του από ενέργειες του προς τη φύση.
- Μνημιακοί χώροι που προέρχονται από ανθρώπινη δραστηριότητα, αρχαιολογικοί χώροι, πρωτόγονοι οικισμοί, μέρη που μαρτυρούν την ύπαρξη δόμησης και ζωής.
- Αναφορές και μνήμες για συγκεκριμένους τόπους που μαρτυρούν την ανθρώπινη επικοινωνία και γνώση μίας εποχής και της εκάστοτε περιοχής. Για παράδειγμα πρακτικές και παραδόσεις που πρωτοεμφανίζονται σε μία περιοχή και την καθιστούν γνωστή γι' αυτό, τέχνες που κληρονομούνται από γενιά σε γενιά, στοιχεία τοπικών πολιτισμών.

- Τα πρώτα στοιχεία αφορούν έννοιες για την περιγραφή και κατανόηση της βιοπολιτισμικής κληρονομιάς. Το τέταρτο στοιχείο, δηλαδή η ολοκληρωμένη ανάλυση του τοπίου είναι η δυνατότητα να αναγνωρίζουμε και να ενσωματώνουμε αυτά τα στοιχεία προκειμένου να αναλύουμε και να κατανοούμε τις διαδικασίες που διαμορφώνουν τη βιοπολιτισμική κληρονομιά. Αρχικά, έχουμε επικεντρωθεί στο ρόλο των καθημερινών πρακτικών που οδηγούν στη δομή της πολιτιστικής κληρονομιάς (αναφέρονται και ως οικολογίες της πράξης). Οι οικολογίες της πράξης αναφέρονται στο μοντέλο της κοινωνικο-οικολογικής δομής, σύμφωνα με το οποίο οι άνθρωποι διαμορφώνουν και αναδιαμορφώνουν τις σχέσεις τους με βιολογικούς παράγοντες και βιοφυσικές διαδικασίες. Η ολοκληρωμένη ανάλυση τοπίου σαν εργαλείο, συμβάλλει στην περιγραφή και ερμηνεία της βιοπολιτισμικής κληρονομιάς που πηγάζει από τις πρακτικές συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον τους.
- Το τελευταίο στοιχείο ορίζεται ως Διαχείριση και αλλαγή. Ο όρος «βιοπολιτισμική» στοχεύει σε δραστηριότητες που αποσκοπούν στη συγχώνευση της τοπικής οικολογικής γνώσης και παραδοσιακής κληρονομιάς με την εφαρμοσμένη διατήρηση και καινοτομία στις καθημερινές πρακτικές και τις γεωργικές δραστηριότητες. Η βιοπολιτισμική κληρονομιά είναι σημαντική τόσο για την υπεράσπιση όσο και για διεκδίκηση νέων νομικών πλαισίων για την προστασία και ιδιοκτησία των τοπίων από τις κοινότητες. Οι πρακτικές που σχετίζονται με την βιοπολιτισμική κληρονομιά σχετίζονται εξίσου με την ταυτότητα του τόπου και την κοινωνία. Άρα, θα λέγαμε ότι η διαχείριση και αλλαγή μέσω της ανάλυσης του τοπίου δημιουργεί και διατηρεί αποθετήρια μνήμης, προκειμένου να μεταφερθεί και διατηρηθεί η γνώση για την πολιτική και τη διαμόρφωση των αντίστοιχων προγραμμάτων.
(Lindholm & Ekblom, 2019, pp. 1-5)

2.2. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Όπως έχει αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο ο πολιτισμός αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για την βιωσιμότητα και την διατήρηση ενός υγιούς

περιβάλλοντος. Ο σεβασμός στο περιβάλλον και η προάσπιση της ευημερίας του, μέσα από τον πολιτισμό, διασφαλίζουν την ικανοποίηση των βιοτικών και ψυχικών αναγκών του ατόμου. Το περιβάλλον ως παράγοντας πολιτιστικής ανάπτυξης, καθορίζει την αποτελεσματική χρήση και συνέχιση των φυσικών πόρων προσδιορίζοντας έτσι την οικονομική εξέλιξη της περιοχής και, ως εκ τούτου, το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων. Η διατήρηση ενός υγιούς περιβάλλοντος είναι σημαντική για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων, καθώς και για τη διατήρηση της ισορροπίας των οικοσυστημάτων. Η αειφόρος ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν προτεραιότητες πολλών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών προγραμμάτων παγκοσμίως.

Η συμβολή του πολιτισμού στη διαφύλαξη-διατήρηση του περιβάλλοντος κρίνεται αναγκαία, ορισμένοι τρόποι που καταδεικνύουν τον καθοριστικό ρόλο που κατέχει ο πολιτισμός είναι οι εξής:

1. Ανάγκη για αφύπνιση του ατόμου και αναγνώριση περιβαλλοντικών ζητημάτων: Ο πολιτισμός έχει τη δύναμη να διαμορφώνει και να επηρεάζει την αντίληψη των ανθρώπων σχετικά με τη σημασία της φύσης και του περιβάλλοντος. Η πολιτισμική συνείδηση και η συλλογικότητα είναι δυνατό να προωθήσουν περιβαλλοντικές αξίες, στάσεις και συμπεριφορές.
2. Καθορισμός υγιούς τρόπου ζωής: Ο πολιτισμός επηρεάζει τον τρόπο ζωής μίας κοινότητας και διδάσκει νέες μεθόδους και συνήθειες που αλλάζουν την καθημερινότητα των πολιτών. Όταν ο πολιτισμός έχει ως κύριο στόχο την προαγωγή της βιωσιμότητας, προωθεί πρακτικές που σέβονται το περιβάλλον, όπως η αειφορία στη γεωργία, η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και η αποδοτική διαχείριση των αποβλήτων.
3. Εκπαίδευση και έρευνα: Ο πολιτισμός αποτελεί συχνά κινητήριο δύναμη για την εκπαίδευση και τις ερευνητικές διαδικασίες. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στοχεύει στην δημιουργία καινοτόμων δράσεων που έχουν ως σκοπό την εύρεση λύσεων για την διατήρηση του περιβάλλοντος.
4. Τέχνες και έκφραση: Μέσα από μία πληθώρα τεχνών εκφράζονται τα πολιτιστικά στοιχεία. Η τέχνη αναδεικνύει την ομορφιά της φύσης, στην τέχνη χρησιμοποιούνται υλικά που προέρχονται από το περιβάλλον και είναι φιλικά προς εκείνο. Με την στενότερη επαφή, που αποκτά το άτομο με την φύση και τα «υλικά» της, ενδυναμώνεται η συνειδητοποίηση για τα προβλήματα που

μαστίζουν το περιβάλλον και μεγαλώνει η ανάγκη για άμεση δράση ενάντια στην περιβαλλοντική υποβάθμιση.

5. Προστασία Πολιτιστικής κληρονομιάς: Η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά είναι άμεσα συνδεδεμένες. Σε πολλές περιπτώσεις τα φυσικά περιβάλλοντα αποτελούν σημαντικούς ιστορικούς και πολιτιστικούς χώρους, τόσο για την τοπική κοινωνία και τον τουρισμό όσο και για τη παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά.

Άπειρα γνωμικά έχουν γραφτεί και ειπωθεί για την σπουδαιότητα της ίδιας της φύσης καθώς και για την ίδια μας τη ζωή. Ο Leonardo Da Vinci, βαθιά επηρεασμένος στην τέχνη του και τις εφευρέσεις του από το φυσικό περιβάλλον, θέλοντας να υμνήσει την ομορφιά και την σημαντικότητα της φύσης και των πλασμάτων της είπε «Η ανθρώπινη εφευρετικότητα ποτέ δε θα γεννήσει κάτι πιο όμορφο, πιο απλό και ακριβές από τη φύση, γιατί στα πλάσματά της τίποτα δε λείπει και τίποτα δεν είναι περιττό».

2.3. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Η περιβαλλοντική τέχνη μπαίνει στο κάδρο μετά το 1960 ως μία απόπειρα έκφρασης και διαμαρτυρίας απέναντι στα οικολογικά ζητήματα. Από την δεκαετία του 1970, μέσα από δραστηριότητες που αφορούν το φυσικό αλλά και το δομημένο περιβάλλον, οι καλλιτέχνες αναφέρονται στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής του ατόμου καθώς και στον σεβασμό για την ίδια την ζωή. Μέσω των προβληματισμών και των σκέψεων για δράση γεννήθηκε η ανάγκη για νέα είδη τεχνών που αποβλέπουν στην ένταξη τεχνικών και υλικών φιλικά διακείμενων προς τη φύση. Σε πολλές περιπτώσεις τα υλικά προέρχονται από την ίδια την φύση και μεταβάλλονται εξαιτίας του χρόνου αλλά και των φυσικών διαδικασιών. Διάφορα κινήματα του 20^{ου} αιώνα αναφέρονται στον κοινωνικό προβληματισμό και την ανάγκη για μετασχηματισμό της κοινωνίας.

Σύμφωνα με την Πολυχρονάτου Ε. τα συγκεκριμένα κινήματα, όπως οι Ρώσοι κονστρουκτιβιστές, εστίασαν στους νόμους και τις συνθήκες της αστικής ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Ωστόσο παρέμειναν σε θεωρητική εφαρμογή έως το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα, όπου υπήρξαν μεγαλύτερες προοπτικές υλοποίησης των οραμάτων αυτών.

Σύμφωνα με τις Παναγιώτα(Πάνη) Γ. Σταθοπούλου & Ελένη Π. Πολυχρονάτου ο καλλιτέχνης «προσθέτει την διάσταση του χρόνου ως δημιουργικό στοιχείο» στα έργα του. Μέχρι εκείνη την περίοδο η τάση διατήρησης της αρχικής μορφής του έργου

ήταν η μοναδική επιδίωξη του δημιουργού. Έκτοτε, στην λεγόμενη περιβαλλοντική τέχνη ο καλλιτέχνης δουλεύοντας με στοιχεία και υλικά της φύσης αναγκάζεται να αποδεχτεί και να σεβαστεί τις φυσικές διεργασίες και αλλαγές που προκύπτουν, ως αναπόσπαστο στοιχείο του ίδιου του έργου. Τα στοιχεία της φύσης χρησιμοποιήθηκαν ως υλικά στοιχεία από καλλιτέχνες της Arte Povera, της Process Art και της Land art. Οι καλλιτέχνες που ανέπτυξαν οικολογική έκφραση στα έργα τους στηρίζονται στην πεποίθηση ότι ο άνθρωπος είναι μέλος της φύσης, προσπαθούν μέσω των έργων τους να ενώσουν το τρίπτυχο φύση-τέχνη-άνθρωπος. «Οικολογικό πνεύμα, διαρκής αλληλεπίδραση φύσης και πολιτισμού, στατικότητα και μεταβλητότητα, παρόν και παρελθόν αποτελούσαν τον κεντρικό άξονα αυτών των τάσεων.» (Σταθοπούλου Π.Π.Γ & Πολυχρονάτου Ε. ,2009,σ.385)

Δεν υπάρχει ένας ορισμός για την οικολογική ή περιβαλλοντική τέχνη. Η οικολογική τέχνη αναφέρεται σε όλες εκείνες τις μορφές τέχνης που επιδιώκουν να αναδείξουν, να αναδιαμορφώσουν και να ερευνήσουν τη σχέση του ανθρώπου με την φύση. Μέσω της περιβαλλοντικής τέχνης προωθείται η ευαισθητοποίηση του ατόμου για το περιβάλλον, ενισχύεται η οικολογική συνείδηση και η απόκτηση μίας πιο φιλικής και βιώσιμης συμπεριφοράς από το ίδιο το άτομο και το κοινωνικό σύνολο. Χρησιμοποιούνται ποικίλες τεχνικές και μέσα στην οικολογική τέχνη όπως έργα γλυπτικής, ζωγραφικής, εγκαταστάσεων, performance και πολλά άλλα είδη τέχνης.

Τα έργα της αρκετές φορές είναι εφήμερα και αποτελούν συλλήψεις και δημιουργίες συνεργασίας καλλιτεχνών και άλλων ειδικοτήτων όπως εκπαιδευτικοί ή επιστήμονες. Η οικολογική τέχνη ενυπάρχει μέσα στο περιβάλλον αλλά και αναφέρεται σε αυτό. Η ανάγκη για δράση σε παγκόσμιο επίπεδο σε θέματα όπως η ρύπανση, η υπερθέρμανση, η υπερκατανάλωση των ορυκτών καύσιμων, οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, η εξαφάνιση των ειδών κ.α. αποτελούν τη βασική θεματολογία της οικολογικής τέχνης και των υποστηρικτών της. Μέσα από τα έργα λοιπόν, τίθενται περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα που χρήζουν διερεύνησης και αλλαγής των στάσεων που υιοθετούνται. Εν κατακλείδι, η περιβαλλοντική τέχνη :

- αναδεικνύει τη φύση μέσα από έργα τέχνης, που αναλύουν το περιβάλλον και τη λειτουργία του ή προβάλλουν περιβαλλοντικά ζητήματα που ενυπάρχουν.
- Χρησιμοποιεί φυσικά υλικά αλλά και τα στοιχεία της φύσης, τα έργα είναι συχνά «μεταβαλλόμενα».

- Προβάλλει τη συνύπαρξη του ανθρώπου και της φύσης.
- Επιδιώκει στην αποκατάσταση βλαβών που έχουν προκληθεί στα οικοσυστήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι μαθητές που φοιτούν σε σχολεία σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος σε μεγάλο βαθμό δεν λαμβάνουν συνεχή ενδοσχολική ή εξωσχολική καλλιτεχνική διδασκαλία σε επίπεδο συγκρίσιμο με τους συνομηλίκους τους υψηλότερου εισοδήματος. Τα στοιχεία δείχνουν ότι τα παιδιά σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος πληρώνουν υψηλό τίμημα - όσον αφορά την ακαδημαϊκή επίδοση και την επίτευξη ζωής - για αυτή την ανισότητα. Τα αποτελέσματα από διαχρονικές μελέτες του National Endowment for the Arts βρήκαν μια σημαντική σχέση μεταξύ της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης και διαφόρων μέτρων ακαδημαϊκών επιτευγμάτων, ειδικά για παιδιά σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος (Catterall, et al, 2012).

Ενώ οι συσχετιστικές μελέτες δεν υποστηρίζουν μια αιτιώδη σχέση μεταξύ των τεχνών και της μάθησης, ωστόσο, αυτά τα ευρήματα παρέχουν σημαντικές συνεισφορές δείχνοντας τομείς στους οποίους ο καλλιτεχνικός προγραμματισμός μπορεί να σχετίζεται με καλύτερα σχολικά αποτελέσματα. Για παράδειγμα, ο Catterall και οι συνεργάτες του διαπίστωσαν ότι οι μαθητές από σχολεία χαμηλού εισοδήματος που είχαν υψηλότερα επίπεδα καλλιτεχνικών εμπειριών από τους συνομηλίκους τους χωρίς τις ίδιες εμπειρίες ήταν πιο πιθανό να ολοκληρώσουν το γυμνάσιο, να επιτύχουν υψηλότερους μέσους όρους βαθμολογίας, να εγγραφούν στο κολέγιο, να εμπλακούν περισσότερο στον κοινοτικό ακτιβισμό και να εκφράσουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις τρέχουσες υποθέσεις. Αυτές οι μελέτες υπογραμμίζουν επίσης ένα απογοητευτικό γεγονός: οι μαθητές σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος που φοιτούν σε σχολεία που δεν προσφέρουν επαρκή μαθήματα τέχνης είναι πέντε φορές πιο πιθανό να εγκαταλείψουν το γυμνάσιο από τους ομολόγους τους που είχαν πολλαπλά μαθήματα στις τέχνες (Lynch, 2014).

Μελέτες δείχνουν επίσης πλεονεκτήματα για παιδιά προσχολικής ηλικίας από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος που εκτίθενται στις τέχνες. Οι Brown, Benedett και Armistead (2010) εξέτασαν τις επιδράσεις της διδασκαλίας των τεχνών στις

αξιολογήσεις της σχολικής ετοιμότητας και της ανάπτυξης λεξιλογίου. Διαπίστωσαν ότι η πρόωμη εκμάθηση της μουσικής, της δημιουργικής κίνησης και των εικαστικών τεχνών συσχετίζεται με τις δεξιότητες υψηλότερης σχολικής ετοιμότητας. Οι μαθητές που φοιτούν σε σχολεία εμπλουτισμένα με τέχνες για δύο χρόνια παρουσίασαν μεγαλύτερα κέρδη από εκείνους με μόνο ένα έτος φοίτησης. Και οι δύο ομάδες μαθητών, εκείνοι που φοιτούν για ένα έτος και εκείνοι που παρακολουθούν για δύο χρόνια, επέδειξαν μεγαλύτερο δεκτικό λεξιλόγιο από τους ομολόγους τους σε ένα σχολείο σύγκρισης χωρίς ισχυρά προγράμματα τεχνών.

Σε μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που διεξήχθη για το National Endowment for the Arts, ο Menzer (2015) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η συμμετοχή στις τέχνες επηρεάζει θετικά τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες στα μικρά παιδιά. Τα αποτελέσματα από 18 εμπειρικές μελέτες δείχνουν πολλαπλά οφέλη της συμμετοχής των τεχνών στον προγραμματισμό της πρόωμης παιδικής ηλικίας, συμπεριλαμβανομένων των καλύτερων κοινωνικών δεξιοτήτων και της συναισθηματικής ρύθμισης - και οι δύο ισχυροί προγνωστικοί παράγοντες της μετέπειτα εκπαιδευτικής επιτυχίας.

Ομοίως, μια μελέτη που ανατέθηκε από την πρωτοβουλία Turnaround Arts Initiative ανέφερε σημαντική πρόοδο στα ακαδημαϊκά επιτεύγματα στα μαθηματικά και την ανάγνωση σε διάστημα τριών ετών για μαθητές που είχαν ισχυρό προγραμματισμό τεχνών, σε σύγκριση με μαθητές σε σχολεία ελέγχου με λίγες εμπειρίες τέχνης (Stoelinga, et al, 2015).

Ακόμη, ο Helmrich (2010) βρήκε μια συσχέτιση μεταξύ της επίσημης διδασκαλίας της οργανικής μουσικής και της επίτευξης της άλγεβρας. Αναλύοντας δεδομένα από περισσότερους από 6000 μαθητές, τα ευρήματα δείχνουν ότι οι μαθητές που είχαν εκπαιδευτική μουσική διδασκαλία είχαν καλύτερες επιδόσεις από τους ομολόγους τους που δεν είχαν την ίδια μουσική διδασκαλία. Είναι σημαντικό ότι τα ευρήματα ήταν συνεπή σε όλα τα δημογραφικά στοιχεία, όπως τα επίπεδα φυλής και εισοδήματος.

Αυτές οι μελέτες υποστηρίζονται από στοιχεία από κοινοτικά προγράμματα οργανικής μουσικής για παιδιά που φοιτούν στο σχολείο σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος. Για παράδειγμα, το πρόγραμμα OrchKids, που διαμορφώθηκε σύμφωνα με το ορχηστρικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα El Sistema της Βενεζουέλας, προσφέρει μουσικά προγράμματα όλο το χρόνο σε σχολεία σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος κατά τη διάρκεια και μετά τις σχολικές ώρες. Τα δεδομένα από το πρόγραμμα στη

Βαλτιμόρη - το πρώτο πρόγραμμα OrchKids στις ΗΠΑ - δείχνουν ισχυρότερη σχολική φοίτηση και υψηλότερη ικανότητα ανάγνωσης σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που δεν συμμετείχαν (Robinson, 2014). Ένα παρόμοιο πρόγραμμα, το Harmony Project, το οποίο παρέχει μουσική διδασκαλία για μαθητές προερχόμενους από οικογένειες χαμηλού βιοτικού επιπέδου στο Λος Άντζελες, αναφέρει εντυπωσιακά κέρδη στην ανάπτυξη ακαδημαϊκών και κοινωνικών δεξιοτήτων (Wilson & Harmony, 2015).

Ενώ αυτά τα προγράμματα επισημαίνουν το ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι τέχνες στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των μαθητών, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι πολλοί καλλιτέχνες και υποστηρικτές ανατριχιάζουν με την ιδέα ότι η συμμετοχή στις τέχνες πρέπει να δικαιολογείται επειδή μπορεί να βελτιώσει τους εκπαιδευτικούς στόχους. Το γνωμικό «τέχνη για χάρη της τέχνης» σωστά επισημαίνει ότι η έκθεση και η συμμετοχή στις τέχνες εμπλουτίζει τη ζωή και αυτό από μόνο του είναι ένας λόγος για τον οποίο οι τέχνες είναι κεντρικές στην εκπαιδευτική εμπειρία ενός μαθητή. Ωστόσο, είναι δύσκολο να αγνοήσουμε την έρευνα που δείχνει ότι η συμμετοχή στις τέχνες συνδέεται με μια σειρά από οφέλη, συμπεριλαμβανομένων των μη ακαδημαϊκών δεξιοτήτων όπως η συνεργασία, η ενσυναίσθηση και η κριτική σκέψη (Deasy, 2002).

3.1. ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Η διατήρηση της ψυχικής ευημερίας κάποιου, η ενίσχυση της πνευματικότητας και η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι όλα οφέλη που συνδέονται με τη σφαίρα της τέχνης. Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης όρισαν την τέχνη ως μια μορφή μίμησης και αναπαράστασης της πραγματικότητας, με τον Πλάτωνα να την περιγράφει συγκεκριμένα ως «μίμηση της μίμησης», αφού η ίδια η πραγματικότητα είναι μια απλή αντανάκλαση της ιδανικής Πολιτείας. Ο Φρόνιτ, από την άλλη πλευρά, έβλεπε την τέχνη ως μια τελειοποίηση της λίμπιντο, ενώ ο Χάιντεγκερ πίστευε ότι η τέχνη χρησιμεύει ως αποκάλυψη του όντος. Ανεξάρτητα από αυτές τις διαφορετικές οπτικές γωνίες, είναι αναμφισβήτητο ότι ο πρωταρχικός στόχος της τέχνης είναι να προκαλέσει βαθιά διέγερση τόσο στο μυαλό όσο και στα συναισθήματα, με στόχο να προσφέρει αισθητική και ακουστική απόλαυση τόσο στον δημιουργό όσο και στον αποδέκτη.

Η τέχνη έχει χρησιμεύσει ως απεριόριστη πηγή έμπνευσης για δημιουργικά έργα, που περικλείει όλο το φάσμα των ανθρώπινων συναισθημάτων. Η αγάπη, το μίσος, η ζήλια, το πάθος και ο θυμός έχουν βρει έκφραση μέσα από καλλιτεχνικές προσπάθειες. Χωρίς την ύπαρξη της τέχνης, μπορεί κανείς μόνο να φανταστεί την

αδάμαστη φύση των συναισθημάτων της ανθρωπότητας και τους δυνητικά επιβλαβείς τρόπους με τους οποίους θα εκδηλωθούν. Η τέχνη χρησιμεύει ως βάλαμο για την ψυχική αγωνία, παρέχοντας μια διέξοδο στα άτομα να απελευθερώσουν την εσωτερική τους αναταραχή και να ανακαλύψουν παρηγοριά και ακόμη και εσωτερική ευδαιμονία στο βασίλειο των καλλιτεχνικών δημιουργιών.

Η έκφραση της θρησκευτικής αφοσίωσης έχει βρει τη μοναδική της μορφή σε μια ποικιλία καλλιτεχνικών δημιουργιών. Η αγάπη, ως συναίσθημα, έχει βρεθεί στο επίκεντρο της ποίησης και της λογοτεχνίας, παρουσιάζοντας στην ανθρωπότητα διαχρονικές ιστορίες αγάπης. Οι πίνακες έχουν απαθανάτισει και δοξάσει σημαντικά ιστορικά γεγονότα. Ακόμη και οι κοσμικές στιγμές της καθημερινότητας έχουν μετατραπεί σε καλλιτεχνικά αριστουργήματα, λειτουργώντας ως ατελείωτη πηγή έμπνευσης. Η τέχνη, στην απλούστερη μορφή της, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το πνευματικό, κοινωνικό, ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συνελήφθη.

Μέσω της μελέτης της ιστορίας της τέχνης, κανείς όχι μόνο ξετυλίγει τα ιστορικά δεδομένα μιας συγκεκριμένης εποχής αλλά αποκτά επίσης εικόνα για τις διαφορετικές οπτικές γωνίες που διατηρούνται σε διαφορετικές περιόδους της ύπαρξής μας. Συμμετέχοντας σε καλλιτεχνικές προσπάθειες, τα άτομα δίνουν στους εαυτούς τους την ελευθερία να εκφράσουν ανοιχτά και αυθεντικά τις βαθύτερες σκέψεις και τα συναισθήματά τους, αποσπώντας τον εαυτό τους από τις σκληρές και άγονες πτυχές της πραγματικότητας. Μέσα από τη λεωφόρο της καλλιτεχνικής έκφρασης, η φαντασία ανθίζει και αναδύεται μια νέα ματιά στην πραγματικότητα, επιτρέποντας την ατρόμητη και αβίαστη δημιουργία. Η στροφή προς την τέχνη αναμφισβήτητα απελευθερώνει τα άτομα από την ψυχολογική αγωνία, ενισχύοντας τόσο την αισθητική όσο και την πολιτιστική πτυχή της ζωής, ενώ παρέχει παρηγοριά και λύση σε περιόδους προσωπικών αγώνων και βαθιάς συναισθηματικής αγωνίας. Επομένως, είναι επιτακτική ανάγκη να ενσωματώσουμε περισσότερη τέχνη στη ζωή μας.

3.2. ΜΟΡΦΕΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ

Στον σημερινό κόσμο, υπάρχουν πολλά πιεστικά ζητήματα που απαιτούν την προσοχή μας, όπως ο ρατσισμός, ο διαχωρισμός των φύλων, η ομοφοβία, η τρανσφοβία, η ντροπή του σώματος, ο εκφοβισμός, η σεξουαλική παρενόχληση και η κοροϊδία των ατόμων με αναπηρία. Αυτά τα φαινόμενα είναι βαθιά ανησυχητικά και αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα στην οποία ζούμε. Για να περιθωριοποιηθούν

όσοι δεν ταιριάζουν στον στενό ορισμό της κοινωνίας για το "τυπικό" ή το "κανονικό", χρησιμοποιείται ψυχολογική, λεκτική και σωματική βία, χαρακτηρίζοντάς τους ως "ξένη", " άσχημο» ή «ανώμαλο». Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, έχουν εμφανιστεί κινήματα όπως το #MeToo, που δίνουν τη δυνατότητα στα θύματα βίαιης συμπεριφοράς να σπάσουν τη σιωπή τους και να μοιραστούν τις εμπειρίες τους στις πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, η τέχνη έχει χρησιμεύσει ως μέσο αντιμετώπισης σημαντικών θεμάτων και, με τον τρόπο αυτό, προτρέπει τον στοχασμό σε διάφορες έννοιες. Η δημιουργία της σύγχρονης τέχνης προσφέρει αναμφισβήτητη έναν πολύτιμο φακό μέσα από τον οποίο μπορούμε να παρατηρήσουμε και να κατανοήσουμε τον κόσμο μας. Αυτό οφείλεται στην εξάρτησή του από ένα κοινό σύστημα επικοινωνίας και ανταλλαγής — μια παγκόσμια γλώσσα ικανή να ξεπεράσει τα γεωγραφικά όρια, τις πολιτισμικές ανισότητες και τις κοινωνικές διαιρέσεις.

Εκδηλώσεις και έντεχνα σχεδιασμένα προϊόντα χρησιμοποιούνται επί του παρόντος για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και την προσοχή του ευρύτερου κοινού στα σημερινά κοινωνικά ζητήματα, όπως η μείωση της φτώχειας, η ενδυνάμωση των περιθωριοποιημένων και η διάσωση του περιβάλλοντος. Η επιλογή να χρησιμοποιηθεί η τέχνη για να επιτευχθεί ένας αλτρουιστικός σκοπός δεν είναι παρά οργανική. Πρώτον, η τέχνη είναι σε θέση να προκαλέσει μια συναισθηματική αντίδραση από εκείνους που εκτίθενται σε αυτήν, δημιουργώντας έτσι αξέχαστες εμπειρίες. Αυτές οι εμπειρίες, με τη σειρά τους, μπορούν να αποδοθούν ή να συσχετιστούν με τη συγκεκριμένη κοινωνική αιτία στην οποία στοχεύει να επιστήσει την προσοχή.

Η τέχνη βοηθά έτσι στη δημιουργία μιας ταυτότητας - μιας εικόνας μάρκας - για τον κοινωνικό σκοπό. Εξάλλου, «η εικόνα της μάρκας είναι αντιλήψεις για μια μάρκα που αντικατοπτρίζονται από συσχετισμούς μάρκας που διατηρούνται στη μνήμη» (Keller, 1993). Η ταυτότητα ενός κοινωνικού σκοπού, ή η εικόνα της μάρκας, επομένως, βασίζεται σε αυτό με το οποίο οι άνθρωποι τη συνδέουν. Σε αυτή την περίπτωση, οι άνθρωποι συνδέουν συγκεκριμένες κοινωνικές αιτίες με μια μορφή τέχνης. Επιπλέον, με τον σωστό σχεδιασμό και εκτέλεση, η τέχνη – στην περίπτωση αυτής της εργασίας, η εικαστική τέχνη και τα φεστιβάλ – μπορεί να γίνει αντιληπτή ως προσιτή και ελκυστική στις γενικές μάζες. Αυτό διευκολύνει τα κοινωνικά αίτια να διεισδύσουν στην επικρατούσα τάση, δημιουργώντας έτσι ευρύτερη ευαισθητοποίηση.

Και καθώς η ευαισθητοποίηση για την κοινωνική αιτία γίνεται διαδεδομένη, ακόμη και ικανοποιητική, σε έναν ευρύτερο πληθυσμό, ενσωματώνεται εύκολα στον τρόπο ζωής των ανθρώπων. Αυτό δημιουργεί μια ακόμη ισχυρότερη ταυτότητα για τον σκοπό, επειδή οι άνθρωποι εκτίθενται και το βιώνουν στην καθημερινή τους ζωή.

3.2. ΧΡΗΣΗ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ (ΑΙ) ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

Η ευρηματικότητα των ανθρώπων γέννησε την έννοια της τεχνητής νοημοσύνης και τώρα οι μηχανές έχουν τη δυνατότητα για δημιουργικότητα. Η εγγενής μας περιέργεια μάς οδηγεί να εξερευνήσουμε τις δυνατότητες και την ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης. Τον τελευταίο καιρό, η τεχνητή νοημοσύνη έχει επιδείξει αξιοσημείωτη υπόσχεση στην αντιμετώπιση καλλιτεχνικών προκλήσεων. Για παράδειγμα, ως εργαλείο ανάλυσης, η ευφυΐα μηχανών μπορεί να διακρίνει τα γνήσια έργα τέχνης από τα πλαστά, εξετάζοντας κάθε μεμονωμένη πινελιά (Beddard, 2015, Agüera & Arcas, 2017).

Στον τομέα των τεχνών, η τεχνητή νοημοσύνη έχει τη δυνατότητα να συνεισφέρει διευκολύνοντας την εξερεύνηση πιθανών συνδέσεων και επιρροών μεταξύ έργων τέχνης που καλύπτουν διάφορες εποχές. Μέσα από ένα πείραμα μηχανικής μάθησης, αποδείχθηκε ότι η τεχνητή νοημοσύνη έχει την ικανότητα να εντοπίζει σημαντικά έργα που είχαν μεταμορφωτικό αντίκτυπο στην πορεία της ιστορίας της τέχνης, ρίχνοντας φως σε ανεξερεύνητες πτυχές της εξέλιξής της. Το τοπίο των δημιουργικών προσπαθειών φέρνει επανάσταση από την τεχνητή νοημοσύνη, αλλάζοντας θεμελιωδώς τον τρόπο με τον οποίο εκτυλίσσονται αυτές οι διαδικασίες. Οι υπολογιστές έχουν γίνει αναπόσπαστο κομμάτι σε διάφορους δημιουργικούς κλάδους, όπως η μουσική, η αρχιτεκτονική, οι καλές τέχνες και η επιστήμη. Στην πραγματικότητα, πλέον χρησιμεύουν ως καμβάδες, πινέλα και μουσικά όργανα, μεταξύ άλλων. Ωστόσο, η πεποίθησή μας είναι ότι πρέπει να προσπαθήσουμε για πιο φιλόδοξες συνδέσεις μεταξύ των υπολογιστών και της δημιουργικότητας. Αντί να βλέπουμε τον υπολογιστή αποκλειστικά ως εργαλείο για να βοηθάμε τους καλλιτέχνες, μπορούμε να τον οραματιστούμε ως μια δημιουργική δύναμη από μόνη της (Dutton, 2000).

Η εμφάνιση της Υπολογιστικής Δημιουργικότητας, ενός υποτομέα της τεχνητής νοημοσύνης, προήλθε από αυτή την προοπτική. Έτσι, όταν συζητάμε για έργα τέχνης που δημιουργούνται από την τεχνητή νοημοσύνη, αναφερόμαστε συγκεκριμένα στην

τέχνη που δημιουργείται με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η τεχνητή νοημοσύνη είναι ένας κλάδος της επιστήμης των υπολογιστών που επικεντρώνεται στην ανάπτυξη ευφάνταστων μηχανών που μιμούνται την ανθρώπινη γνώση και μάθηση. Η τέχνη που παράγεται από την τεχνητή νοημοσύνη περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα, που εκτείνεται από ανεξάρτητες δημιουργίες έως αυθόρμητους αυτοσχεδιασμούς. Σε αυτή την περίπτωση, το μηχάνημα διαθέτει τη δική του πηγή δημιουργικότητας, σε συνδυασμό με την ικανότητα να αναλύει εκτεταμένες ποσότητες ιστορικών και κοινωνικών πληροφοριών.

Για να τεθεί διαφορετικά, το «βασίλειο» της τεχνητής νοημοσύνης έχει την ικανότητα να δημιουργεί εξαιρετικά ευφάνταστα και περίεργα γραφικά που ξεπερνούν τα όρια της δικής μας δημιουργικότητας. Αυτός ο απροσδόκητος παράγοντας έχει τη δυνατότητα να οδηγήσει τα καλλιτεχνικά μέσα σε αχαρτογράφητες περιοχές, όπου οι μηχανές δεν χρησιμεύουν μόνο ως απλά βοηθήματα για τους καλλιτέχνες, αλλά μάλλον ως ενεργοί συνεργάτες τους στη δημιουργική διαδικασία.

3.3. ΨΗΦΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ

Η αξιοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας ως συστατικού της δημιουργικής διαδικασίας ή παρουσίασης χαρακτηρίζει την ψηφιακή τέχνη. Ωστόσο, είναι κρίσιμο να αναγνωρίσουμε την ιστορική πτυχή αυτής της καλλιτεχνικής πρακτικής. Παρά το γεγονός ότι οι υπολογιστές έχουν ενσωματωθεί στη σφαίρα της δημιουργικότητας για αρκετό καιρό, υπάρχει μια τάση να αντιμετωπίζεται η ψηφιακή τέχνη ως ένα νέο φαινόμενο. Αυτή η ελαττωματική προοπτική πηγάζει από την τάση επαναφοράς της αφήγησης της τέχνης των υπολογιστών με την καθιέρωση κάθε νέας τεχνολογικής προόδου.

Οι απαρχές της ψηφιακής τέχνης εντοπίζονται στη δεκαετία του 1950, όταν οι προγραμματιστές και μαθηματικοί Manfred Frank και Ben Laposky διεξήγαγαν πρωτοποριακά πειράματα. Αυτά τα άτομα είχαν ένα μοναδικό πάθος για τα γραφικά και χρησιμοποίησαν έναν παλμογράφο για να δημιουργήσουν μια μαθηματική συνάρτηση που θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα γράφημα. Με το χειρισμό του μήκους κύματος των ακτίνων φωτός στον καθοδικό σωλήνα ακτίνων, μπόρεσαν να παραμορφώσουν την εικόνα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η πραγματική

πρόοδος της τέχνης των υπολογιστών σημειώθηκε τη δεκαετία του 1980, όταν οι προσωπικοί υπολογιστές έγιναν ευρύτερα διαθέσιμοι και προσιτοί.

Υπό το πρίσμα του εξελισσόμενου τοπίου της αγοράς μοντέρνας τέχνης, καθίσταται ζωτικής σημασίας να γίνει διάκριση μεταξύ ψηφιακής τέχνης και κρυπτοτέχνης. Σε αντίθεση με την ψηφιακή τέχνη, η οποία περιλαμβάνει διάφορες καλλιτεχνικές και σχεδιαστικές εφαρμογές σε υπολογιστές, το cryptoart είναι στενά συνδεδεμένο με τεχνολογίες αιχμής όπως το Blockchain και το NFT. Για να το θέσω απλά, το cryptoart αναφέρεται σε ψηφιακό περιεχόμενο που έχει αποθηκευτεί με ασφάλεια σε ένα blockchain, ένα αποκεντρωμένο και αμετάβλητο βιβλίο που απλοποιεί την καταγραφή συναλλαγών και την παρακολούθηση περιουσιακών στοιχείων σε ένα επιχειρηματικό δίκτυο.

Για να διευκολυνθεί η πώληση, το έργο τέχνης μετατρέπεται σε μη ανταλλάξιμο διακριτικό (NFT), ένα μοναδικό κρυπτογραφικό πιστοποιητικό που δημιουργεί αποκλειστική σύνδεση με το αντιπροσωπευόμενο προϊόν. Κατά την αγορά ενός NFT, ο αγοραστής αποκτά όλα τα στοιχεία που σχετίζονται με τη συναλλαγή, συμπεριλαμβανομένης της ιδιοκτησίας του έργου τέχνης, αλλά όχι του φυσικού αντιγράφου.

Αξίζει να σημειωθεί ο τεράστιος αντίκτυπος που είχαν οι πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις στη βιομηχανία της τέχνης, όπως αποδεικνύεται από την πώληση του έργου τέχνης NFT του Mike Winkelmann (Beeple) με τίτλο *Everydays - The First 5000 Days at Christie's* το 2021 για ένα εκπληκτικό ποσό 69 εκατομμυρίων δολαρίων. Αυτό το επίτευγμα τον οδήγησε στην τρίτη θέση μεταξύ των καλλιτεχνών με την υψηλότερη αξία στον κόσμο, μετά από τον Koons και τον Hockney. Η τέχνη περιλαμβάνει κάθε είδους ανθρώπινη δραστηριότητα που περιλαμβάνει την αναπαραγωγή ή την εξύψωση του εφευρετικού ταλέντου και της εκφραστικής ικανότητας κάποιου.

Τα μοναδικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με την ψηφιακή τέχνη, όπως ορίζονται από το Oxford Languages Dictionary, εμπίπτουν αναμφισβήτητα στη σφαίρα της, παρά την κριτική για τη χρήση τεχνολογικών εργαλείων, τα οποία ορισμένοι σκεπτικιστές ισχυρίζονται ότι επιτρέπουν τη δημιουργία παραπλανητικών εικονιστικών και αφηρημένων έργων. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η

ψηφιακή δημιουργικότητα απαιτεί επίσης συγκεκριμένες δεξιότητες, αν και διαφορετικές από τις παραδοσιακές μορφές τέχνης, που δεν μπορούν να αυτοσχεδιαστούν. Επιπλέον, στον κόσμο της τέχνης, η επιτυχία ενός έργου εξαρτάται συχνά από την υποκείμενη ιδέα παρά από την εκτέλεση ή τη χειρωνακτική επιδεξιότητα. Είναι αυτό το εξαιρετικό δημιουργικό ταλέντο που ξεχωρίζει την ψηφιακή τέχνη που παράγεται από καλλιτέχνες στο Artmajeur, ιδιαίτερα εκείνους όπως ο Bruno Béghin, η Nedaa Elias και η Marjoline Delahaye.

3.4. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ-ΜΟΥΣΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, οι καλλιτέχνες επιδεικνύουν σταθερά μια διαρκή γοητεία με την αποτύπωση της ουσίας του φυσικού κόσμου. Είτε πρόκειται για γαλήνια τοπία είτε για συναρπαστικές φουρτούνες, καθώς η κοινωνική ευαισθητοποίηση σχετικά με την περιβαλλοντική ευημερία εντάθηκε τον 20ο αιώνα, οι καλλιτέχνες ανταποκρίθηκαν τροποποιώντας τις απεικονίσεις και τις ερμηνείες τους για τη φύση. Αυτή η αλλαγή τους ώθησε να δημιουργήσουν έργα τέχνης που όχι μόνο μεταδίδουν αλλά και ευαισθητοποιούν σχετικά με τις πιεστικές ανησυχίες της κλιματικής αλλαγής και της ρύπανσης, χρησιμοποιώντας συχνά το φυσικό περιβάλλον ως μέσο.

Το καλλιτεχνικό κίνημα γνωστό ως περιβαλλοντική τέχνη ή τέχνη της κλιματικής αλλαγής, περιλαμβάνει μια ποικιλία δημιουργικών μεθόδων που στοχεύουν στην απεικόνιση και τη μετάδοση των οικολογικών ανησυχιών γύρω από την κλιματική αλλαγή, τη ρύπανση και άλλα θέματα που επηρεάζουν την επιδείνωση της κατάστασης του περιβάλλοντός μας. Αυτό το κίνημα απέκτησε ουσιαστική δυναμική στη δεκαετία του 1990, καθώς οι καλλιτέχνες, όπως και ο γενικός πληθυσμός, ξεκίνησαν συζητήσεις σχετικά με τον αντίκτυπο της ανθρώπινης δραστηριότητας στον φυσικό κόσμο που κατοικούμε.

Η εξέταση της ιστορικής απεικόνισης της φύσης στην τέχνη αποτελεί κεντρικό επίκεντρο του κινήματος της περιβαλλοντικής τέχνης. Αυτό το κίνημα διερευνά επίσης πιο σύγχρονες εκφράσεις που αντανάκλουν την οικολογική συνείδηση και τα πολιτικά κίνητρα, επιδεικνύοντας τη βαθιά σύνδεση του καλλιτέχνη με τη φύση μέσω της χρήσης φυσικών υλικών. Η παρουσία του φυσικού περιβάλλοντος στην τέχνη εντοπίζεται στους αρχαίους χρόνους, εμφανής στις σπηλαιογραφίες της παλαιολιθικής εποχής που συχνά παρουσίαζαν απεικονίσεις ζώων και φυτών που είχαν σημασία στις

προϊστορικές κοινωνίες. Καθώς η τέχνη εξελισσόταν ανά τους αιώνες, οι εκφράσεις του φυσικού κόσμου διαμορφώθηκαν με διάφορες μορφές, όπως η ζωγραφική τοπίου. Αυτή η καλλιτεχνική πρακτική περιλάμβανε καλλιτέχνες να βυθίζονται στο περιβάλλον τους, να κάθονται μπροστά στο τοπίο που απεικόνιζαν, καλλιεργώντας έτσι έναν βαθύ δεσμό με το φυσικό περιβάλλον.

Το «Cloud Study: Stormy Sunset» (1821 – 1822) του John Constable και το «Houses of Parliament» (1904) του Claude Monet αποτελούν παράδειγμα αυτής της έννοιας. Ωστόσο, καθώς η συνειδητοποίηση της κοινωνίας για το περιβάλλον και τις οικολογικές προκλήσεις έχει αυξηθεί, η περιβαλλοντική τέχνη έπρεπε να εξελιχθεί. Σύγχρονοι περιβαλλοντικοί ζωγράφοι όπως η Diane Burko και ο Alexis Rockman έχουν ενσωματώσει αυτές τις ανησυχίες στα έργα τους, πυροδοτώντας μια ανανεωμένη συζήτηση σχετικά με τις επιζήμιες επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας και την αυξανόμενη εκβιομηχάνιση στη φύση. Η Μπούρκο, ειδικότερα, είναι γνωστή για την αποτύπωση φυσικών φαινομένων και τη μεταμόρφωσή τους με την πάροδο του χρόνου.

Η απεικόνιση της εξέλιξης του χρόνου υπογραμμίζει και τις οικολογικές ανησυχίες και χρησιμεύει ως υπενθύμιση του πιεστικού ζητήματος της κλιματικής αλλαγής. Τα διάσημα έργα τέχνης του Rockman απαθανατίζουν τοπία που προσφέρουν μια κυνική και ειρωνική προοπτική για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον. Η εστίασή του επικεντρώνεται στη γενετική μηχανική και τις επιζήμιες συνέπειες της ανθρώπινης παρέμβασης με άλλα είδη για προσωπικό όφελος.

Καθώς η κατάσταση του περιβάλλοντος συνεχίζει να επιδεινώνεται και οι παγκόσμιες συζητήσεις για το θέμα εντείνονται, καλλιτέχνες που ειδικεύονται σε περιβαλλοντικά θέματα έχουν προσαρμόσει την καλλιτεχνική τους προσέγγιση. Αντί να εστιάζουν αποκλειστικά στην αποτύπωση της ομορφιάς της φύσης, αυτοί οι καλλιτέχνες έχουν στρέψει την προσοχή τους στην απεικόνιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που συντελείται. Αυτή η αλλαγή στην καλλιτεχνική έκφραση άρχισε να αποκτά δυναμική τη δεκαετία του 1960, με αξιόλογες προσωπικότητες όπως ο Jean-Max Albert, ο Nils Udo, ο Piotr Kowalski και ο Robert Smithson να πρωτοστατούν. Η περιβαλλοντική τέχνη δεν περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη κίνηση, αλλά μάλλον περιλαμβάνει μια ευρύτερη έννοια. Αν και δεν υπάρχει σταθερός ορισμός αυτού του

όρου, το κίνημα περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, πολιτικών και επιστημονικών θεμάτων και μεταφέρει διάφορα μηνύματα. Μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε διαφορετικές καλλιτεχνικές παρορμήσεις.

Τα κίνητρα που περιλαμβάνουν την εννοιολογική τέχνη, την τέχνη της γης και τη βιώσιμη τέχνη ενώνονται με ένα κεντρικό θέμα: την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης και του οικολογικού κινήματος. Η εξέλιξη της περιβαλλοντικής τέχνης περιλάμβανε την ενσωμάτωση της χωρικής αξιοποίησης και την αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος για τη μετάδοση ενός μηνύματος. Αυτοί οι καλλιτέχνες αναζήτησαν ενεργά μοναδικές τοποθεσίες για να παρουσιάσουν τις δημιουργίες τους, προκαλώντας σχολιασμό και αξιολόγηση του καθιερωμένου καλλιτεχνικού ιδρύματος, το οποίο συνήθως ασκεί έλεγχο στη δημιουργία, την πώληση και την έκθεση έργων τέχνης σε μουσεία και γκαλερί.

Αναζητώντας εναλλακτικές τοποθεσίες, οι καλλιτέχνες άλλαξαν ενεργά την ισορροπία δυνάμεων από την παραδοσιακή βιομηχανία και αμφισβητούσαν την αναγκαιότητα η τέχνη να αντιμετωπίζεται ως εμπόρευμα. Η χρήση αυτών των αντισυμβατικών χώρων παρέχει επίσης στους καλλιτέχνες ένα μέσο για να μεταδώσουν τη διασύνδεση μεταξύ της ανθρωπότητας και του φυσικού κόσμου, αναμειγνύοντας απρόσκοπτα αυτές τις δύο δυνάμεις στο έργο τέχνης τους ενώ ταυτόχρονα προβάλλουν την καλλιτεχνική τους ικανότητα και μεθοδολογία.

Ο στόχος αυτών των καλλιτεχνών είναι να αλλάξουν τη συμβατική προοπτική των φυσικών τοπίων, ενώ ταυτόχρονα ρίχνουν φως στις εγγενείς ιδιότητές τους. Κατά συνέπεια, οι θεατές αναπόφευκτα θα επαναξιολογήσουν την αντίληψή τους για το φυσικό περιβάλλον στρέφοντας την προσοχή τους στα προϋπάρχοντα οικοσυστήματα. Ο πρωταρχικός στόχος των καλλιτεχνών στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού κινήματος είναι να μεταφέρουν τη σύνδεση μεταξύ των ατόμων και του περιβάλλοντός τους ενσωματώνοντας το φυσικό περιβάλλον στις καλλιτεχνικές τους προσπάθειες. Αυτό επιτυγχάνεται συχνά με την αντιμετώπιση οικολογικών ανησυχιών, περιβαλλοντικής ευημερίας και συναφών θεμάτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χρησιμοποιώντας έτσι την περιβαλλοντική τέχνη ως μέσο για την υποστήριξη της διατήρησης της φύσης και της προώθησης πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον.

Η οικολογική τέχνη, όπως και η περιβαλλοντική τέχνη, χρησιμοποιεί εγκαταστάσεις για συγκεκριμένες τοποθεσίες για να μεταφέρει ένα μήνυμα,

χρησιμοποιώντας το φυσικό περιβάλλον ως μέσο. Πέφτοντας κάτω από την ομπρέλα της Γης Τέχνης, αυτή η μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης χρησιμοποιεί υλικά που προέρχονται από το ίδιο το περιβάλλον, με αποτέλεσμα μια καθλωτική συνάντηση για τον παρατηρητή. Η αξία του δεν έγκειται στην αγοραία του αξία, αλλά στην ικανότητά του να ευαισθητοποιεί σχετικά με τις περιβαλλοντικές ανησυχίες.

Το καλλιτεχνικό κίνημα γνωστό ως Earth Art συνδέεται συχνά με την Eco-art, όπως σημειώνει η περιβαλλοντική καλλιτέχνης Nancy Holt, η οποία τόνισε την οικολογική ουσία της Earth Art τονίζοντας τη διασύνδεση μεταξύ του καλλιτέχνη, της γης και του περιβάλλοντος. Ωστόσο, υπάρχουν καλλιτέχνες όπως ο Robert Morris που αποδοκιμάζουν την Eco-art, υποστηρίζοντας ότι επιβαρύνεται από οικονομικές ανησυχίες και υποστηρίζοντας ότι αυτά τα έργα τέχνης κάνουν στην πραγματικότητα περισσότερο κακό παρά καλό στη φύση. Ο Morris υποστηρίζει ότι η εγκατάσταση αυτών των έργων τέχνης με ανθρώπινη παρέμβαση διαταράσσει το περιβάλλον, σε αντίθεση με τον επιδιωκόμενο φιλοπεριβαλλοντικό στόχο.

Το καλλιτεχνικό κίνημα γνωστό ως land art κατέχει τη διάκριση ότι είναι ένα από τα πρώτα τεκμηριωμένα κινήματα που είναι αφιερωμένα στη μετάδοση της ευπάθειας του φυσικού κόσμου. Οι καλλιτέχνες που αγκάλιασαν αυτό το κίνημα αναζήτησαν διάφορα τοπία, που εκτείνονται από εκτεταμένα λιβάδια έως πυκνά δάση και άνυδρες ερήμους. Ένας άλλος κλάδος της περιβαλλοντικής τέχνης, που αναφέρεται ως τέχνη ανάκτησης ή "ecovention", εστιάζει στην αναζωογόνηση μολυσμένων ή υποβαθμισμένων φυσικών περιοχών, συμπεριλαμβανομένων εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών χώρων.

Ενώ η land art συνδέεται συνήθως με αυτό το κίνημα, ο σκοπός του εκτείνεται πέρα από την καλλιτεχνική έκφραση. Τα έργα που δημιουργήθηκαν από αυτούς τους καλλιτέχνες εξυπηρετούν μια διπλή λειτουργία: όχι μόνο συμβάλλουν στην οικολογική αποκατάσταση αλλά ενθαρρύνουν επίσης μια βαθιά σύνδεση μεταξύ των ατόμων και του φυσικού κόσμου. Μέσα από τις εγκαταστάσεις τους, αυτοί οι καλλιτέχνες μεταφέρουν ένα μήνυμα ανανέωσης και αποκατάστασης, ευθυγραμμίζοντας το καλλιτεχνικό τους όραμα με ευρύτερες περιβαλλοντικές ανησυχίες. Επιδεικνύοντας τη μεταμορφωτική δύναμη της τέχνης στην ανάκτηση και αναζωογόνηση παραμελημένων χώρων, αυτοί οι καλλιτέχνες εμπνέουν την κοινωνία να προβεί σε παρόμοιες ενέργειες

σε μεγαλύτερη κλίμακα για τη βελτίωση του περιβάλλοντος στο σύνολό της (Σταματέλου, 2014).

Η τέχνη και η φύση αντιμετωπίζονται από διάφορες περιβαλλοντικές σκοπιές. Οι οικολογικές απεικονίσεις περιλαμβάνουν ένα φάσμα προσεγγίσεων, συμπεριλαμβανομένου του ακτιβισμού που στοχεύει στην προώθηση της ευαισθητοποίησης κατά τη διάρκεια φεστιβάλ τέχνης και εκθέσεων. Οι καλλιτέχνες προσπαθούν να βελτιώσουν τον πλανήτη και να καλλιεργήσουν μια ισχυρότερη σύνδεση μεταξύ των ανθρώπων και του περιβάλλοντος χρησιμοποιώντας τις δημιουργίες τους ως μέσο για την ευαισθητοποίηση του κοινού (Σταματέλου, 2014).

Όσον αφορά τον επαναπροσδιορισμό του σκοπού του, το σύγχρονο μουσείο στοχεύει να ενσωματώσει τις έννοιες της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας στο σχεδιασμό και τη λειτουργία του. Υιοθετώντας πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον, ένα μουσείο μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση της ενέργειας και των πόρων. Επιπλέον, μέσω επικοινωνιακών και εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών, μπορεί να εμπνεύσει τα άτομα της κοινότητας να υιοθετήσουν έναν οικολογικό τρόπο ζωής, ενισχύοντας έτσι μια κουλτούρα περιβαλλοντικής βιωσιμότητας (Σταματέλου, 2014).

Επιπλέον, η εξέταση των συλλογών, η διερεύνηση και οι δοκιμές μπορούν να αποφέρουν πολύτιμες γνώσεις που θα βοηθήσουν στην ενισχυμένη διατήρηση του περιβάλλοντος, οδηγώντας κατά συνέπεια στη βελτίωση της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής (Σταματέλου, 2014).

Το Παιδικό Μουσείο της Βοστώνης είναι πρωτοπόρος στην απόκτηση «πράσινης» πιστοποίησης για τη δέσμευσή του στις οικολογικές πρακτικές, όπως φαίνεται στις συλλογές του, και την κατοχή του σε μια φιλική προς το περιβάλλον δομή από το 2007. (Σταματέλου, 2014)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ PLASMATA II

4.1. Η ΕΚΘΕΣΗ

Η μεγάλη έκθεση ψηφιακής τέχνης « Plasmata 2» της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση, πραγματοποιήθηκε στην πόλη των Ιωαννίνων το καλοκαίρι του 2023 (16/06/23-09/07/23). Η σύγχρονη Τέχνη συναντά την πρωτεύουσα της Ηπείρου. Οργανικές τοποθετήσεις εικαστικών έργων, περιηγήσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, συναυλίες

και εκδηλώσεις αποτελούν το συγκεκριμένο πολιτιστικό γεγονός. Η έκθεση έλαβε χώρα στην παραλίμνια περιοχή της Παμβώτιδας, η είσοδος σε αυτήν ήταν δωρεάν. Είκοσι εννέα σημεία-σταθμοί αποτελούν την περιπλάνηση στην έκθεση, 19 έργα από Έλληνες και ξένους δημιουργούς και 10 τοπόσημα της ίδιας της περιοχής. Κατά την εξερεύνηση του στα σημεία ενδιαφέροντος, ο επισκέπτης θαυμάζει τα ιδιαίτερα, καινοτόμα έργα που ανήκουν στη συλλογή της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση ή αποτελούν νέες αναθέσεις για την ίδια την έκθεση. Επιπρόσθετα καλείται να ανακαλύψει τα φυσικά αντικείμενα και τα γλυπτά που ήδη υπάρχουν εκεί και να παρατηρήσει ενδιαφέροντα στοιχεία της πόλης μέσω της περιπατητικής διαδρομής ως τον τελευταίο «σταθμό». Η εμπειρία αυτή δίνει την ευκαιρία στον άνθρωπο για ατομική ενδοσκόπηση και αναζήτηση των ριζών του, η προσωπική ανάπτυξη έρχεται μέσα από τη σύνδεση μας τόσο με τη φύση όσο και με την επαφή με το παρελθόν αλλά και το μέλλον μας. Η υπαίθρια έκθεση «Plasmata 2», εστιάζει στα πολιτιστικά στοιχεία, όπως είναι οι παραδόσεις, οι θρύλοι, τα μοιρολόγια, οι παλαιές μορφές τέχνης καθώς και οι μνήμες του παρελθόντος της ευρύτερης περιοχής. Όλα τα παραπάνω ενώνονται και παρουσιάζονται με τη χρήση νέων τεχνολογιών, όπως η μηχανική μάθηση και η τεχνητή νοημοσύνη, προσφέροντας έναν συναρπαστικό συνδυασμό παρελθόντος και μέλλοντος.

4.2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ – 29 ΣΗΜΕΙΑ / 19 ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ / 10 ΤΟΠΟΣΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

1. Ένα δάκρυ για την Κυρά Φροσύνη (1996), Χρήστος Λάμπρου (Τοπόσημο)

Το γλυπτό από κατασκευάστηκε από μάρμαρο και είναι προς τιμήν των Γιαννιωτών που κρέμασαν οι Ναζί, επί κατοχής, από τα πλατάνια της περιοχής. Περίπου μετά από 30 χρόνια, η μορφή του αναπροσαρμόζεται με χρήση stencil, και το γλυπτό αποκτά μία ακόμη «πλευρά», είναι μία κίνηση εναντίωσης απέναντι στην πατριαρχία.

2. Transfiguration (βίντεο – εγκατάσταση 2011- 2020), Universal Everything

Παρουσιάζεται μια φιγούρα συνεχώς μεταβαλλόμενη, καθώς περπατά, παίρνει μορφές και καθρεπτίζει τον δικό μας συναισθηματικό κόσμο και τις εναλλαγές του. Η φιγούρα αλλάζει όψη σταδιακά, κινούμενη συνεχόμενα, τροποποιείται και παίρνει διάφορες μορφές ύλης όπως καπνός, λάβα, μέταλλο, διαμάντι. Ο ηχητικός συνδυασμός ακολουθεί τις αλλαγές αυτές κάνοντας ακόμη πιο ρεαλιστική την απεικόνιση. Το βίντεο-εγκατάσταση παρουσιάστηκε το 2011

και έγιναν κάποιες αλλαγές το 2020 με χρήση πιο πρόσφατης τεχνολογίας CGI. Το έργο φέρνει σε επαφή το παρελθόν και το παρόν.

3. #the head | Ζέτε (περφόρμανς, εγκατάσταση, ψηφιακό βίντεο 2023), Πάνος Σκλαβενίτης

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Απεικονίζει ένα μυστικιστικό έθιμο που λαμβάνει χώρα ανά 3 χρόνια κοντά στα σύνορα Ελλάδας και Αλβανίας. Στο έθιμο Ζέτε τα στοιχεία που επικρατούν είναι: η έντονη ζωομορφική και φυτομορφική μεταμπίεση και οι επαναλαμβανόμενες, μέχρι τελικής πτώσης, κινήσεις των συμμετεχόντων. Ο καλλιτέχνης με τη συνδρομή της τεχνητής νοημοσύνης δημιουργεί ένα κόσμο ιδεατό που κινείται ανάμεσα στο αληθινό και το φανταστικό, ανάμεσα στο παλιό και το σύγχρονο. Το έθιμο αναπαράγεται αλλά και εκσυγχρονίζεται.

4. Τί κρύβεται πίσω από ένα τείχος;(Τοπόσημο)

Γίνεται αναφορά σε ιστορίες και διηγήσεις για το κάστρο των Ιωαννίνων που αποτελεί ορόσημο της πόλης. Το τείχος έχει υποστεί πληθώρα αλλαγών και μετασχηματισμών, τόσο από θέμα ύλης όσο και από τους μύθους και την ιστορία της ίδιας της περιοχής. Το 1402 κατά την ρίψη του σταυρού στον εορτασμό των Θεοφανίων η πεντάχρονη Μανταλένα παρακολουθούσε την λιτανεία, το μπαλκόνι στο οποίο βρισκόταν το μικρό κορίτσι κατέρρευσε και η ιστορία της, αποτελεί έναν από τους θρύλους της πόλης.

5. Cyborg(Τοπόσημο)

Ένα εναπομείναν σιδερένιο κομμάτι του παλιού δικτύου δημιουργεί τα ποικίλα ερωτήματα, πού σταματάει το τείχος; πού ξεκινά ο βράχος; πότε έγιναν ένα; που βρίσκεται το παλιό ηλεκτρικό δίκτυο; Είναι μια υπενθύμιση του παρελθόντος και των μεταβολών ανά τα χρόνια. Όπως ακούσαμε και στην ηχητική ξενάγηση που περιλαμβανόταν στην Έκθεση, «τείχος και βράχος ενώνονται οργανικά μέσα από τις διασυνδέσεις που δημιουργούν ως ξενιστές, με αυτό τον τρόπο παράγονται μεικτές μορφές ύλης και απολιθώματα που συμπληρώνουν το ιζηματογενές πεδίο της πόλης».

6. Σημείο απουσίας (Τοπόσημο)

Αναφέρεται σε τρεις ηχηρές απουσίες που παραμένουν «παρούσες»: τον Διονύσιο Φιλοσόφο, που χάθηκε στην επανάσταση στην οποία ηγήθηκε και κατέληξε σε αποτυχία, η προτομή του στέκει αγέρωχη στο σημείο. Την αναθηματική στήλη του 1930, που είναι προς τιμήν όσων χάθηκαν στο Φρούριο των Ιωαννίνων πριν την απελευθέρωση. Ως τρίτη απουσία λαμβάνεται η καυτηριασμένη ρίζα ενός πλατάνου της περιοχής, που έχει πληγεί από την ασθένεια του μεταχρωματικού έλκους.

7. Mycelium Network (ζωντανό γλυπτό 2023), Matthias Fritsch

Το έργο προσαρμόστηκε για την έκθεση

Οι μύκητες παίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία δικτύων στο έδαφος και τη φύση και συνδράμουν σημαντικά στον κύκλο του άνθρακα και τις σχέσεις των φυτών με άλλους οργανισμούς. Η εγκατάσταση αποτελείται από έξι διαφορετικά είδη εδώδιμων μανιταριών, που αναπτύσσονται μέρα με τη μέρα (πέντε βρώσιμα και ένα μανιτάρι με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες). Η εγκατάσταση είναι ταυτόχρονα ένα έργο τέχνης και μία αναφορά στην σημαντικότητα της υγιεινής διατροφής. Για το στήσιμο της ζωντανής εγκατάστασης, χρησιμοποιήθηκαν και ανακυκλώθηκαν υλικά από τον γύρω χώρο. Επιπλέον οι επισκέπτες έχουν το προνόμιο να εισέλθουν στο μικρό σπήλαιο που δεν ήταν έως τώρα προσβάσιμο στο κοινό.

8. MANA(Πολυμεσική εγκατάσταση 2023), Αφροδίτη Παναγιωτάκου, Μανώλης Μανουσάκης

Το έργο είναι ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση Συμμετέχοντες καλλιτέχνες: Βασίλης Κουντούρης, Μαρίνος Κουτσομιχάλης, Michael Larsson, Χάρης Λεούσης, Γιάννης Λωλής, Αλεξάνδρα Νιάκα.

Για πρώτη φορά γίνεται επισκέψιμο ένα καταφύγιο του Β' Παγκοσμίου πολέμου, στο υπόγειο τμήμα του κάστρου. Στο εσωτερικό του καταφυγίου, ακούγεται η αφήγηση της ιστορίας της οικογένειας της Αφροδίτης Παναγιωτάκου, οι άνθρωποι «συμπάσχουν» και αναλογίζονται τις δικές τους ιστορίες να εκτυλίσσονται και συγχρόνως γνωρίζουν μία άλλη πλευρά της πόλης τους. Το έργο θέτει την έννοια της ενδοσκόπησης. Οι ήχοι, η σύνθεση, οι εικόνες του τόπου δημιουργούν αναμνήσεις μέσα από μια ολιστική εμπειρία

εικόνας και ήχου. Ιστορίες του παρελθόντος και του παρόντος έρχονται στο προσκήνιο, οι κάτοικοι των Ιωαννίνων και οι επισκέπτες της έκθεσης έρχονται σε επαφή με ιστορίες της οθωμανικής περιόδου, της εποχής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και της μεταγενέστερης εποχής. Η περιήγηση ως τη σπηλιά, εμπεριέχει έντονα τους ήχους του νερού που θυμίζουν το τοπίο της λίμνης στο οποίο βρίσκεται. Τα φωτογραφικά ντοκουμέντα είναι παρμένα από την ίδια την πόλη, πραγματοποιήθηκαν λήψεις από αέρος, αλλά και από το βυθό της λίμνης, καλύπτοντας το περιβάλλον του τοπίου και την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Η πολυεστιακή εγκατάσταση χρησιμοποιεί ψηφιακές εικόνες με παράλληλη κίνηση στον χώρο, ατομικές αφηγήσεις με χρήση τηλεοπτικών και φωτογραφικών στοιχείων, όλα παρουσιάζονται ταυτοχρόνως, επιδιώκεται η δημιουργία μίας κατάστασης που εγείρει προβληματισμούς στο θεατή για το τι πραγματικά βλέπει ή ακούει.

9. Helin (Μαρμάρινο Γλυπτό 2022), Christian Mio Loclair

Το έργο ανήκει στη συλλογή του Ιδρύματος Ωνάση.

Πρόκειται για μία μαρμάρινη μάζα, η οποία είναι συγχρόνως ρευστή και συμπαγής, χωρίς συγκεκριμένη απεικόνιση, δίνει την αίσθηση μίας αόριστης μορφής. Το γλυπτό έχει δημιουργηθεί μέσω εφαρμογής με τη χρήση ΑΙ και έχει συνδυάσει αναπαραστάσεις ιστορικών προτομών διάφορων εποχών και πολιτισμών με τη χρήση μεγάλου όγκου δεδομένων από το διαδίκτυο, καταλήγοντας στη συγκεκριμένη «οριστική μορφή». Το έκθεμα θέτει προβληματισμούς για την συλλογική ταυτότητα στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης. Έχει εκτεθεί δίπλα από την προτομή του Αλέξανδρου Πάλλη που βρίσκεται στην παραλίμνια οδό.

Μαρμάρινο γλυπτό του Αλεξάνδρου Πάλλη(1851-1935), Κωνσταντίνος Δημητριάδης (Τοπόσημο)

Στην προτομή αναπαρίσταται ο Αλέξανδρος Πάλλης, υπέρμαχος του δημοτικισμού, το γλυπτό τοποθετήθηκε στην περιοχή το 1935. Ο χρόνος και η φυσική διάβρωση το έχουν ενσωματώσει στο περιβάλλον της πόλης.

10. BugSim (Pheromone Spa)(ζωντανή προσομοίωση 2022 & οσφρητική εγκατάσταση 2023) Θεόκλητος Τριανταφυλλίδης, Λαμπριλένα Κωσταντέλου

Το έργο Pheromone Spa αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση.

Το έργο προκαλεί σκέψεις για την κλιματική αλλαγή και αναφέρεται στη θεωρία της γεωμηχανικής και τις λύσεις που προτείνει για την ήδη υπάρχουσα καταστροφή. Βλέπουμε σε μια οθόνη LED μια αποικία μυρμηγκιών που σε συνεργασία με μέλισσες και άλλα έντομα προσπαθούν να φτιάξουν ένα μικρό οικοσύστημα, που συνεχώς γκρεμίζεται. Το έργο αναπαριστά δυναμικά την μεταβολή αυτή σε πραγματικό χρόνο. Όλα μαζί έντομα και βλάστηση συνεργάζονται, αλληλοεπιδρούν και αποτελούν συνδεδετικούς κρίκους που συντελούν στη διατήρηση της ισορροπίας της φύσης. Στον ίδιο χώρο έχει τοποθετηθεί η οσφρητική εγκατάσταση, η οποία αποτελείται από τρία μωβ γλυπτά που αναδύουν τον συνδυασμό ενός αρώματος από εσπεριδοειδή και συνθετικές ανθρώπινες φερομόνες. Μέσω της εγκατάστασης διεγείρονται οι αισθήσεις, προάγεται μια βαθύτερη σκέψη και οι δημιουργοί επιδιώκουν να καταστήσουν τον επισκέπτη πιο δεκτικό και παρατηρητικό απέναντι στη φύση της πόλης.

11. Parallels (Ζωντανή εγκατάσταση μηχανικής μάθησης 2023), Matthew Niederhauser, Marc Da Costa

Το έργο έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του ONX studio, του επιταχυντή του Ιδρύματος Ωνάση στη Νέα Υόρκη, αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση.

Η συγκεκριμένη εγκατάσταση είναι και αυτή μία δημιουργία εικόνων της τεχνητής νοημοσύνης. Το Parallels είναι μία νοητή πύλη μηχανικής μάθησης που συνδυάζοντας το φυσικό τοπίο με την τεχνητή νοημοσύνη γεννιάται η παραγωγή εικόνων. Η ιστορία της περιοχής, τα δεδομένα του περιβάλλοντος που συλλέγονται μέσα από αισθητήρες, οι εικόνες των περαστικών συνδυάζονται στα μάτια της «μηχανής» και δημιουργούν ψηφιακά συνθετικά πορτρέτα ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου τοπίου όπως η τεχνητή νοημοσύνη το επεξεργάζεται και αντιλαμβάνεται.

12. Πουλί στη λίμνη(1996) Χρήστος Ρηγανάς (Τοπόσημο)

Το μαρμάρινο γλυπτό αποτυπώνει την εικόνα ενός πουλιού τη στιγμή που έρχεται σε επαφή με το νερό σύμφωνα με τον Χρήστο Ρηγανά και παρουσιάστηκε στο Συμπόσιο γλυπτικής που έλαβε χώρα το 1996 Στα Ιωάννινα. Με βάση την ηχητική ξενάγηση «Η τρύπα που διαπερνά το γλυπτό δημιουργεί κίνηση και ενώνει ότι διαχωρίζεται από τη λίμνη προς το παραλίμνιο και πίσω». Το ίδιο το γλυπτό παίρνει το ρόλο μιας μηχανής παρατήρησης όλων όσων μας περιβάλλουν ενώ η υφή και το χρώμα του μαρμάρου αποτυπώνουν το πέρασμα του χρόνου.

13. Six Breaths per Minute (Εγκατάσταση από κεραμικά γλυπτά, περφόρμανς 2021&2023), Μαρία Λουίζου

Το έργο έχει προσαρμοστεί για την έκθεση

Το έργο συναποτελείται από πέντε μεγάλα πήλινα γλυπτά (Παρτής, Κλώστης, Ισοκράτης, Προλογιστής, Ρίχτης) που θυμίζουν πνευστά όργανα και «διευκολύνουν» τις φωνές που θέλουν να ακουστούν. Μέσα στα γλυπτά εισέρχονται οι ερμηνευτές. Η καλλιτέχνης έχει δημιουργήσει μία σύνθεση που μιμείται τη δομή των πολυφωνικών ηπειρώτικων μοιρολογιών. Με τη βοήθεια των συνεργατιδών της (Αλίκη Σιούστη, Κατερίνα Νουνοπούλου, Ζωή Δημοπούλου, Αλεξάνδρα Πλέσσια, Ελεονώρα Ζαχαρία) ακολουθείται μια γραφική παρτιτούρα και στη συνέχεια αυτοσχεδιάζουν σαν έκφραση των δικών τους ιστοριών «πόνου». Η συγκεκριμένη εγκατάσταση από ηχητικές στολές δημιουργήθηκε για να εκπέμψει ένα έντονο μήνυμα για τα θύματα βίας που σιωπούν.

14. Glössic Isnaf (Ηχητική, γλυπτική και επιτελεστική εγκατάσταση 2023), WordMord

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση.

Το δημιούργημα αποτελείται από μία συνδυασμένη ηχητική και γλυπτική εγκατάσταση, ένα βίντεο που προβάλλεται πάνω στο τείχος και μία περφόρμανς. Το έργο συνδυάζει τους Γιαννιώτικους ιδιοματισμούς, την ιστορία της πόλης και της Παμβώτιδας και τα βυρσοδεψεία που υπήρχαν παλαιότερα σαν ένα κομμάτι της τέχνης και της εμπορίας των Ιωαννίνων ως το 1970. Ακούγεται μία υβριδική αφήγηση για ένα μη δυαδικό φανταστικό πλάσμα

που ζει και αναπαράγεται στην Παμβώτιδα (Ισνάφ). Οι υβριδικές φωνές προέρχονται από αλγόριθμο επεξεργασίας ήχου, επιπλέον εκτίθενται γλυπτά-επεξεργασμένα δέρματα από τα ταμπάκια της περιοχής. Μέσα στη στοά οι υβριδικές φωνές, σε συνδυασμό με ηχογραφήσεις από την περιοχή, αναπαράγουν λέξεις. Ορισμένες είναι αντιληπτές και προέρχονται από τοπικά ιδιώματα, ενώ άλλες είναι δημιουργίες του αλγορίθμου.

15. Hedera Helix (Τοπόσημο)

Το φυτό κισσός ή αλλιώς heder helix ανήκει στην οικογένεια των Αραλιδών και είναι το μοναδικό αυτοφυές είδος της οικογενείας στη χώρα μας. Μέσα από περίτεχνες φυσικές μεθόδους ο κισσός σκαρφαλώνει και γίνεται ένα με τον ξενιστή που τον «φιλοξενεί», στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι το τείχος του κάστρου. Η απόπειρα απομάκρυνσης του, θα είχε καταστροφικές συνέπειες για το τείχος.

16. Παμβώτις (Γλυπτική εγκατάσταση 2023), Στεφανία Στρούζα

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Το όνομα του συγκεκριμένου γλυπτού πηγάζει από το όνομα της ίδιας της λίμνης. Παμβώτις, δηλαδή αυτή που τρέφει τους πάντες. Το όνομα της λίμνης δεν είναι διόλου τυχαίο καθώς αποτελούσε σημαντική πηγή εύρεσης τροφής αλλά και ένα μέρος φιλοξενίας χιλιάδων οργανισμών. Το γλυπτό είναι κατασκευασμένο από φωσφορίζουσα ρητίνη και αλουμίνιο, η επιλογή των υλικών έγινε ώστε να αναδείξει το σοβαρότατο κίνδυνο που διατρέχει το συγκεκριμένο οικοσύστημα, εξαιτίας του φαινομένου του ευτροφισμού, λόγω του οποίου παρατηρείται και ο χρωματισμός της Παμβώτιδας, το φαινόμενο καθιστά μηδαμινή την ύπαρξη οξυγόνου στον βυθό. Η μη ύπαρξη επαρκούς οξυγόνου καθιστά αδύνατη τη διαβίωση των υδρόβιων οργανισμών της λίμνης.

17. Encounters with Aquatic Chimeras (Βίντεο-εγκατάσταση 2020), Entangled Others (Sofia Crespo x Feileacan McCormick)

Το έργο ανήκει στη συλλογή του Ιδρύματος Ωνάση. Μέσω της μηχανικής μάθησης έχουν δημιουργηθεί πλάσματα της φαντασίας, οι χίμαιρες που προσομοιάζουν με όντα υδάτινης προέλευσης και βιοποικιλότητας. Τρεις οθόνες έχουν τοποθετηθεί ακριβώς δίπλα στη λίμνη και

προβάλλουν τα συγκεκριμένα πλάσματα, εξάπτουν τη φαντασία και εγείρουν την περιέργεια του θεατή για το τί είδους πλάσματα διαβιούν στα νερά της.

18. Στη μνήμη της μάνας μου(1996), Γιώργος Χουλιάρας

Το γλυπτό ανήκει και αυτό στη συλλογή του Συμποσίου γλυπτικής του 1996. Είναι αφιερωμένο στην μάνα και την μνήμη της, στην Παμβώτιδα και τα βουνά που την αγκαλιάζουν. Το γλυπτό είναι συμπαγές, αλλά μία οπή στο ενδιάμεσο του, επιτρέπει στον ήλιο να διεισδύει στην άλλη πλευρά.

19. Flare (Oceania) (Ζωντανή προσομοίωση 2020), John Gerrard

Οι εικόνες τραβηγμένες από τον Louis Uili, από την περιοχή των νησιών Τόνγκα του Ειρηνικού ωκεανού. Μία πύρινη σημαία κυματίζει στον μέσον του αρχιπελάγους, για να σημάνει τον κίνδυνο για την κλιματική αλλαγή και την επιτακτική ανάγκη να ληφθούν μέτρα για την μείωση των εκπομπών του CO2. Εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η θερμοκρασία των υδάτων μεταβάλλεται με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε κίνδυνο κάθε υδάτινο οικοσύστημα. Οι καιρικές μεταβολές προκαλούν ακραία καιρικά φαινόμενα, νησιωτικές περιοχές όπως η εικονιζόμενη κινδυνεύουν να χαθούν. Το ζήτημα της κλιματικής εκτείνεται παγκοσμίως, επηρεάζοντας κάθε Ήπειρο και χώρα. Η εικόνα στην οθόνη γίνεται ένα με τη λίμνη μας και ο ουρανός μεταβάλλεται με βάση την τοπική ώρα.

20. Μέδουσα (Γλυπτική εγκατάσταση 2023), Κατερίνα Κομιανού

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Το γλυπτό, αν και εμπνευσμένο από τον μύθο της Μέδουσα, είναι αφιερωμένο στον χαμό της Κυρα Φροσύνης και των υπολοίπων 17 γυναικών που χάθηκαν μαζί της. Κατ' επέκταση είναι μία κραυγή ενάντια στις γυναικοκτονίες. Είναι κατασκευασμένο από μπρούτζινο κορμό και πλοκάμια από λάστιχο, στην LED οθόνη βλέπουμε την παρουσία μίας αμαζόνας που γίνεται ένα με την γλυπτική εγκατάσταση. Με την πάροδο του χρόνου, το γλυπτό θα υποστεί διαβρώσεις από την λίμνη και οι πλεξούδες θα αποκτήσουν την δική τους κίνηση και τον χρωματισμό εξαιτίας της επίδρασης του νερού και των φυκιών σε αυτές.

21. Μια σκάλα για τον Παράδεισο (Τοπόσημο)

Μία ξεχασμένη σκάλα φωτίζεται για να δείξει ότι το τείχος δεν είναι σύμβολο διαχωρισμού αλλά ένωσης. Είναι μία από τις σκάλες που παλαιότερα συνέδεαν τον κόσμο του Κάστρου με εκείνο της Παμβώτιδας. Είναι εκεί ώστε να θυμίζει το παρελθόν και τις επιδράσεις του, αφού έχει ενσωματωθεί στο φυσικό τοπίο της περιοχής.

22. The Substitute (Βίντεο-εγκατάσταση 2019), Alexandra Daisy Ginsberg

Το έργο ανήκει στη συλλογή του Ιδρύματος Ωνάση.

Είναι αφιερωμένο στην εξαφάνιση του τελευταίου λευκού ρινόκερου, του Sudan, ως απόρροια της άλογης ανθρώπινης δραστηριότητας και της φυσικής καταστροφής. Συγκεκριμένα το έργο δείχνει την παράλογη σκέψη του ανθρώπου να δημιουργήσει ένα νέο είδος ζωής, όταν ο ίδιος είναι υπεύθυνος για τον χαμό ενός προ υπάρχοντος είδους. Ο ρινόκερος «έχει αναστηθεί» μέσω της τεχνολογίας. Η ψηφιακή εικόνα και ο ήχος φέρνουν τον άνθρωπο πολύ κοντά στο πλάσμα αυτό, ξαφνικά όμως το πλάσμα χάνεται ξανά. Οι κινήσεις και η συμπεριφορά που έχουν αποδοθεί ψηφιακά στο ρινόκερο πηγάζει από το οπτικοακουστικό υλικό της παρατήρησης της τελευταίας αγέλης και είναι προσφορά του Dr. Richard Policht. Ο ψηφιακός ρινόκερος αποτελεί πια ένα ψηφιακό υποκατάστατο ενός ακόμη εξαφανισμένου είδους.

23. Πλάτανος (Τοπόσημο)

Ένας γιγαντιαίος πλάτανος που αποτελεί σημαντικό τοπόσημο της παραλίμνιας οδού. Ο συγκεκριμένος πλάτανος, όπως και οι άλλοι, αποτελούν αποτέλεσμα ανθρώπινης παρέμβασης μετά την απελευθέρωση και την επιχωμάτωση της τάφρου γύρω από το κάστρο. Τη δεκαετία του 30 με πρωτοβουλία της Φιλοδασικής Ένωσης της πόλης ξεκίνησε η πρώτη δενδροφύτευση στην περιοχή, ενώ μετά την κατασκευή της οδού τη δεκαετία του 50 προστέθηκαν και άλλοι πλάτανοι. Τα πλατάνια είναι σημείο αναφοράς της πόλης και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της βιοποικιλότητας της περιοχής, φιλοξενώντας διάφορα ενδημικά είδη.

24. Σίγαση (Τοπόσημο)

Πριν την νότια πύλη του κάστρου διακρίνονται δύο πύλες που έχουν κλειστεί. Οι πύλες του τείχους επέτρεπαν την άμεση πρόσβαση στο νερό της λίμνης. Το συγκεκριμένο σημείο ενδιαφέροντος και το σφράγισμα των πυλών παραλληλίζεται με πράξεις της πολιτικής και τη σίγαση απόψεων, καθώς και με την τεχνολογία και τις εναλλακτικές που δημιουργεί ή εξαφανίζει ανά τα χρόνια.

25. A Darkness Gathers Though It Does Not Fall (Γλυπτική εγκατάσταση 2023), Μαλβίνα Παναγιωτίδη

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Τα γλυπτά είναι εμπνευσμένα από μαντείες, παραδόσεις και ξόρκια της πόλης και της γύρω περιοχής. Οχτώ γλυπτά εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον έξω από το κάστρο και δίνουν την αίσθηση ότι κινούνται ανάλογα με την εναλλαγή της οπτικής γωνίας του παρατηρητή. Το στοιχείο του νερού και των πλασμάτων που το προστατεύουν και ζουν κοντά σε αυτό σύμφωνα με τους θρύλους, παίρνουν μορφή στο συγκεκριμένο γλυπτικό σύστημα.

26. /'filo/ (επιτοίχιο γλυπτό 2023) Μαρία Βαρελά

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Πρόκειται για μια γλυπτική εγκατάσταση τοποθετημένη στο τείχος του κάστρου που συνδυάζει την τέχνη της αργυροχοΐας, για την οποία είναι γνωστά τα Γιάννενα και το περίτεχνο πιρπιρί, ένδυμα της γυναικείας παραδοσιακής φορεσιάς των Ιωαννίνων. Το όνομα του προέρχεται από την ρίζα της ιταλικής λέξης φιλιγράνα (τεχνική με νήμα, σύρμα). Το γλυπτό εξυμνεί και αναβιώνει με το δικό του τρόπο τις Τέχνες που αναπτύχθηκαν παλαιότερα στην πόλη καθώς και τα πολιτιστικά στοιχεία του τόπου. Η δημιουργία είναι προϊόν αλγόριθμου μηχανικής μάθησης που έχει εκπαιδευτεί μέσω πολυάριθμων δεδομένων.

27. The Passing (επιτοίχια γλυπτική εγκατάσταση 2023), Maenads

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζει το ηπειρώτικο μοιρολόι που ακούγεται μέσω της ηχητικής εγκατάστασης στη στοά. Η χορωδία αποτελείται από ανθρώπινες και υβριδικές φωνές που αναπαράγονται μέσω αλγορίθμου και το

μοιρολόι είναι διαρκώς μεταβαλλόμενο. Η έμπνευση προήλθε αρχικά από μοιρολόγια του Πωγωνίου και της ευρύτερης περιοχής. Η εγκατάσταση «το Πέρασμα» προκαλεί έντονα συναισθήματα στον επισκέπτη τόσο μέσω της ατμόσφαιρας και του φωτισμού στα κελιά της στοάς, όσο και μέσα από τον πόνο και την θλίψη που βγάζουν τα ίδια τα μοιρολόγια. Το έργο συναντάται στη νότια πύλη του κάστρου και η ερμηνεία του μας φέρνει σε επαφή με το παρελθόν και τους αγώνες που δόθηκαν.

28. Ρους (Βίντεο χωρίς ήχο, 2023)Καρακωστανόγλου Νικομάχη

Το έργο αποτελεί ανάθεση της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση για την έκθεση. Το βίντεο προβάλλεται επάνω στο τείχος και πρόκειται για βιντεοσκόπηση ενός έργου 18 μέτρων που χυτεύθηκε από μπρούτζο και αναπαραστάθηκε ψηφιακά. Παρατηρείται η αέναη ροή της ύλης που θυμίζει κάτι οικείο αλλά όχι συγκεκριμένο ίσως είναι σταγόνα, σπερματοζώαριο, δάκρυ. Δημιουργεί λάμψεις, χάνεται και επανέρχεται δίνοντας την αίσθηση του ασταμάτητου και επαναλαμβανόμενου όπως είναι και ο κύκλος της ζωής.

29. The Wandering Mind (Φωτιστική εγκατάσταση – διαδικτυακή ακουστική εμπειρία 2020), slow immediate

Το έργο ανήκει στη συλλογή του Ιδρύματος Ωνάση. Έχοντας ως φόντο την ειδυλλιακή λίμνη των Ιωαννίνων και τα βουνά που την περιβάλλουν, υπό το άκουσμα χιλιάδων ήχων που έχουν συλλεχθεί ανά τον κόσμο με τη μέθοδο της ηχογράφησης πεδίου, καλούμαστε να ονειρευτούμε, να αναπολήσουμε γεγονότα και να αφήσουμε τα συναισθήματα μας, να μας κατακλύσουν στον τελευταίο σταθμό της έκθεσης. Η φωτιστική εγκατάσταση μας προσκαλεί να αναρωτηθούμε εάν η εμπειρία μας είναι αποκύημα ονείρου. Το ηχητικό ταξίδι λαμβάνει χώρα τις απογευματινές ώρες με το σκανάρισμα ενός QR code από τη συσκευή μας.

4.3. MOVEMENT RADIO

Το movement radio, το διαδικτυακό 24ωρο ραδιόφωνο της Στέγης του Ιδρύματος Ωνάση «φιλοξενείται» στην πόλη των Ιωαννίνων σε ένα τροχόσπιτο που κινείται σε διάφορα σημεία ενδιαφέροντος της πόλης. Μέσω του movement radio λαμβάνουν χώρα ζωντανές συναυλίες, εμφανίσεις DJ, συζητήσεις,

συνεντεύξεις και ραδιοφωνικά προγράμματα Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών καθ' όλη τη διάρκεια της έκθεσης.

4.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

- Ανακαλύπτοντας τα Plasmata II, περιηγήσεις στην έκθεση:
Οι περιηγήσεις σε επιλεγμένα έργα στους υπαίθριους χώρους της έκθεσης ήταν δωρεάν, διαρκούσαν 90 λεπτά περίπου και απευθυνόταν τόσο σε ενήλικες όσο και σε παιδιά άνω των 9 ετών. Στόχος των περιηγήσεων ήταν η πληρέστερη ενημέρωση των επισκεπτών τόσο για την εξερεύνηση των συγκεκριμένων εγκαταστάσεων όσο και για τα μηνύματα που περνούσε και το σκοπό που εξυπηρετούσε κάθε ένα έργο από αυτά.
- Εργαστήριο για την DIY καλλιέργεια μανιταριών
Ο τόπος διεξαγωγής του εργαστηρίου ήταν η αίθουσα Δ. Χατζή στα Παλαιά σφαγεία, η συμμετοχή στο εργαστήριο ήταν δωρεάν και απευθυνόταν στους ενήλικες επισκέπτες της έκθεσης. Το εργαστήριο μέσα από μια σύντομη θεωρητική εισαγωγή και το πρακτικό μέρος έφερνε σε επαφή του συμμετέχοντες με τον μοναδικό κόσμο των μανιταριών και τον καθοριστικό τους ρόλο για τα οικοσυστήματα. Μέσα από τη βιωματική μάθηση του εργαστηρίου ο συμμετέχοντας ανακάλυπτε τους πολλαπλούς ρόλους που διαδραματίζουν τα μανιτάρια για το περιβάλλον, τις ευεργετικές ιδιότητες ορισμένων ειδών για τον άνθρωπο και λάμβανε πληροφορίες για τη διατροφική τους αξία.
- Εργαστήριο Βιβλιοδεσίας: Ακολουθώντας τα ίχνη των Γιαννιωτών τυπογράφων
Το εργαστήριο απευθυνόταν σε παιδιά και εφήβους 10-17 ετών και είχε διάρκεια 2 ωρών, η συμμετοχή σε αυτό, όπως και στα υπόλοιπα εκπαιδευτικά προγράμματα ήταν δωρεάν. Κατά το σεμινάριο οι συμμετέχοντες απέκτησαν γνώσεις για την τέχνη της βιβλιοδεσίας και δημιουργούσαν το δικό τους μοναδικό σημειωματάριο, ερχόμενοι σε επαφή με πληθώρα υλικών και εργαλείων της βιβλιοδεσίας για να

ολοκληρώσουν την κατασκευή τους. Επιπλέον, ήρθαν σε επαφή με το έργο σπουδαίων Ελλήνων τυπογράφων που είχαν τις ρίζες τους στην περιοχή της Ηπείρου και ενεπλάκησαν στην τέχνη της τυπογραφίας στη Βενετία από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα.

- Ο κύκλος του μαλλιού, Από την παράδοση στην καινοτομία
Το εργαστήριο είχε διάρκεια 3 ωρών, δικαίωμα συμμετοχής είχαν άτομα άνω των 18 ετών και πραγματοποιήθηκε δωρεάν στον πολιτιστικό πολυχώρο Δ. Χατζή. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για παραδοσιακές τεχνικές παραγωγής και επεξεργασίας μαλλιού από το πρόβατο ως την τελική κατασκευή του προϊόντος. Με τη χρήση μηχανημάτων ψηφιακής κατασκευής οι συμμετέχοντες ήταν παρόντες στη δημιουργία και συναρμολόγηση τρισδιάστατων εργαλείων με τα οποία στη συνέχεια καλέστηκαν να υφάνουν τις δικές τους ξεχωριστές δημιουργίες.
- Ανακαλύπτοντας το μέλλον: Ψηφιακός σχεδιασμός και τοπικά υλικά
Η εκδήλωση είχε διάρκεια 3 ωρών, δικαίωμα συμμετοχής είχαν άτομα άνω των 18 ετών και πραγματοποιήθηκε δωρεάν στον πολιτιστικό πολυχώρο των παλαιών σφαγείων. Στο εργαστήριο προσδιορίστηκε η σχέση και η συνύπαρξη μεταξύ της τεχνολογίας και της φύσης. Μέσω του συνδυασμού υλικών του περιβάλλοντος και οπτικοακουστικών μέσων οι συμμετέχοντες δημιούργησαν τα δικά τους ξεχωριστά διαδραστικά καλλιτεχνικά έργα.

Όλες οι πληροφορίες γύρω από τα εκθέματα, καθώς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα πηγάζουν από την επίσημη ιστοσελίδα του Ιδρύματος Ωνάση, τις ηχητικές περιηγήσεις ξενάγησης και τις προσωπικές μου σκέψεις και τα συναισθήματα που εκδηλώθηκαν, κατά τη διάρκεια των επισκέψεων μου.

B ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη μελέτη εμπίπτει στην κατηγορία της εκπαιδευτικής έρευνας, όπου δίνεται μεγάλη έμφαση στην τήρηση της επιστημονικής δεοντολογίας και στην αποφυγή αυθαίρετων αποφάσεων κατά τη φάση του σχεδιασμού. Η ερευνητική κοινότητα και όσοι θα ωφεληθούν από τα ευρήματα έχουν υψηλές προσδοκίες για ηθική συμπεριφορά σε όλη τη διάρκεια της μελέτης. Ως αποτέλεσμα, ο ερευνητής είναι υποχρεωμένος να εξετάσει προσεκτικά τις πιθανές συνέπειες της έρευνας. Επιπλέον, είναι καθήκον του ερευνητή να εξετάσει και να αποσαφηνίσει διεξοδικά τις ερευνητικές παραμέτρους στην αρχή της ερευνητικής διαδικασίας. Ως εκ τούτου, η παρούσα μελέτη στοχεύει να προσεγγίσει την έρευνα αναλυτικά και με έντονο αίσθημα ευθύνης, διασφαλίζοντας ότι η δειγματοληψία, η αξιοπιστία και η εγκυρότητα της έρευνας αξιολογούνται προσεκτικά. (Cohen, Manion & Morrison, 2011).

5.2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παγκόσμια εστίαση στο περιβάλλον και η σύνδεση της ανθρωπότητας με αυτό έχει προκαλέσει σημαντικό ενδιαφέρον στην τρέχουσα έρευνα. Αυτή η έννοια έχει τεράστια σημασία στη σύγχρονη εποχή, προκαλώντας βαθιές ανησυχίες και έντονο στοχασμό. Στο επίκεντρο αυτού του παγκόσμιου κινήματος βρίσκεται η επείγουσα αναγνώριση της κρίσιμης κατάστασης του περιβάλλοντός μας και η ανάγκη για ευρεία γνώση και ευαισθητοποίηση μεταξύ των μελών της κοινωνίας σχετικά με τις κλιμακούμενες οικολογικές προκλήσεις που ανακύπτουν συνεχώς (Μαλάκης, 2011).

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία του 1960, συμπίπτοντας με αυτό το κλίμα αυξημένης περιβαλλοντικής συνείδησης, και αγκαλιάστηκε με ενθουσιασμό από τους εκπαιδευτικούς στη χώρα μας. Καταβλήθηκαν προσπάθειες για την ενσωμάτωσή της στην τυπική εκπαίδευση, συγκεκριμένα στα προγράμματα σπουδών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι πρωταρχικοί στόχοι της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης περιλαμβάνουν την ενίσχυση της κατανόησης από τους μαθητές της περίπλοκης σχέσης μεταξύ των ανθρώπων και του φυσικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος, την καλλιέργεια της επίγνωσης των επιζήμιων επιπτώσεων των ανθρώπινων παρεμβάσεων στη φύση και την ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής σε εξειδικευμένα προγράμματα που στοχεύουν στη συλλογική αντιμετώπιση αυτών των θεμάτων. (Nazir & Pedretti, 2015).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές του 20ου αιώνα, εμφανίστηκε η έννοια της «αειφορίας», η οποία περιλάμβανε ένα ευρύτερο πεδίο από το περιβάλλον. Περιλαμβάνει το φυσικό περιβάλλον, την κοινωνία, την οικονομία, την πολιτική και τον πολιτισμό. Ως αποτέλεσμα, η Φυσική Εκπαίδευση (Φ.Ε.) έχει εξελιχθεί σε Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, ευθυγραμμισμένη με τις απαιτήσεις της εποχής (Φλογαΐτη, 2011). Αν και η ΠΕ δεν περιλαμβάνεται ρητά ως ξεχωριστό μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γίνονται προσπάθειες να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος, αναδεικνύοντας την πολυδιάστατη φύση της μέσω των παραδοσιακών μαθημάτων. Η λογοτεχνία, ειδικότερα, έχει τη δυνατότητα να χρησιμεύσει ως πολύτιμο παιδαγωγικό εργαλείο από αυτή την άποψη. Ενσωματώνοντας ανθολογημένα λογοτεχνικά κείμενα, οι μαθητές μπορούν να ενδυναμωθούν να γίνουν ενεργοί πολίτες στο πεδίο της βιωσιμότητας (Καρακίτσος, 2005).

5.3. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των ατόμων σχετικά με τον πολιτισμό, την τέχνη αλλά και για τη συμβολή τους στην Αειφόρο Ανάπτυξη. Με βάση, λοιπόν, τον σκοπό της έρευνας, διαμορφώνονται ανάλογα και οι στόχοι αυτής. Ως τέτοιοι καθορίζονται οι παρακάτω:

- Συμβάλουν ο πολιτισμός και οι τέχνες στην ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα;
- Η έκθεση Plasmata II αναδεικνύει τοπικά ζητήματα;
- Η έκθεση συνετέλεσε στην επαφή των πολιτών με την ίδια την πόλη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη συνθέτουν;
- Η ηλικιακή ομάδα επηρέασε τον τρόπο ενημέρωσης για την έκθεση Plasmata II;

5.4. ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στη σύγχρονη εποχή, οι συζητήσεις γύρω από περιβαλλοντικά ζητήματα αναπόφευκτα μας οδηγούν στις έννοιες της οικολογίας και του περιβάλλοντος, που έχουν γίνει αναπόσπαστα μέρη του καθημερινού μας λεξιλογίου. Αυτοί οι όροι περιλαμβάνουν τη φύση, το περιβάλλον και οτιδήποτε σχετίζεται με περιβαλλοντικά προβλήματα ή τις πιθανές λύσεις τους. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση προέκυψε ως

απάντηση στην αυξανόμενη συνειδητοποίηση των οικολογικών ζητημάτων και στην κοινωνική αναγκαιότητα αντιμετώπισής τους (Φλογαΐτη, 2011β).

Αντιπροσωπεύει μια σημαντική απόκλιση από προηγούμενες μορφές περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, καθώς ευθυγραμμίζεται με νέες αντιλήψεις που βλέπουν το περιβάλλον όχι μόνο ως βιοφυσική οντότητα, αλλά και περιλαμβάνοντας τον άνθρωπο και τις πολιτιστικές του δραστηριότητες και παρεμβάσεις. Στην ουσία καταρρίπτει τα εμπόδια ανάμεσα στην ανθρωπότητα και τη φύση. Ταυτόχρονα, έχει αφήσει το στίγμα της στον τομέα της εκπαίδευσης προωθώντας καινοτόμες διδακτικές προσεγγίσεις, ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, σχολικές λειτουργίες και εκπαιδευτικά συστήματα συνολικά (Φλογαΐτη, 2011β:151-157).

Η εκπαίδευση κατέχει εξέχουσα θέση στις θεμελιώδεις αρχές, αξίες και φιλοσοφία του περιεχομένου ΠΕ. Ωστόσο, δεν δίνεται έμφαση σε οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης, αλλά μάλλον η εκπαίδευση που προωθεί την κριτική σκέψη, τις συστημικές ενέργειες και την κριτική κατανόηση του κόσμου. Αυτή η εκπαίδευση υπερβαίνει την απλή αδράνεια και αντ' αυτού εστιάζει στην αντίληψη, τη ζωή και τη βιωματική μάθηση. Σύμφωνα με τον Καραφύλλη (2002), αυτό το είδος εκπαίδευσης επικεντρώνεται γύρω από αρχές και επίγνωση. Καθώς η κοινωνία έχει αγκαλιάσει την έννοια της «αειφορίας» ως έναν ευρύτερο και πιο περιεκτικό όρο από το «περιβάλλον», η ΠΕ έχει εξελιχθεί σε Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Αυτή η εξέλιξη ήταν απαραίτητη για να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής και να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις που υπάρχουν.

Η ΠΕ, με τα ριζοσπαστικά της οράματα, έχει αποτύχει, και έτσι η νέα μορφή εκπαίδευσης περιλαμβάνει όλες τις μετασχηματιστικές πτυχές της ΠΕ. Επιπλέον, με την αυξανόμενη σημασία της αειφορίας στην ανάπτυξη, εμφανίστηκε ο όρος «Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη». Αυτός ο τύπος εκπαίδευσης, που περιλαμβάνει τυπικές, μη τυπικές και άτυπες προσεγγίσεις, συμβάλλει στην κατανόηση και τον σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης. Δίνει μεγάλη έμφαση στην εκπαίδευση των νέων, καθώς αποτελούν το κλειδί για τη διαμόρφωση ενός βιώσιμου μέλλοντος. Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη είναι μια συγχώνευση διαφόρων γνωστικών πεδίων, που εκτείνονται από τις φυσικές επιστήμες έως τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Χρειάζεται μια ολιστική, διεπιστημονική και ολοκληρωμένη προσέγγιση της γνώσης, όπως τονίστηκε από τον Παπαβασιλείου (Παπαβασιλείου, 2015).

5.5. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Μετά τη διατύπωση του σκοπού, των στόχων και των ερευνητικών ερωτημάτων, το επόμενο βήμα ήταν η οργάνωση του ερευνητικού σχεδίου. Αρχικά, επικεντρωθήκαμε στην κατασκευή του εργαλείου συλλογής δεδομένων. Πριν από την επίσημη χορήγηση των ερωτηματολογίων, πραγματοποιήθηκε δοκιμαστική παράδοση με περιορισμένο αριθμό ατόμων. Καθορίσαμε τον πληθυσμό αναφοράς για την έρευνα και αποφασίσαμε να χορηγήσουμε το ερωτηματολόγιο σε διάφορα άτομα στην περιοχή των Ιωαννίνων. Καθορίστηκε ο τρόπος παράδοσης των ερωτηματολογίων στα υποκείμενα της έρευνας. Μόλις συγκεντρώθηκαν τα ερωτηματολόγια, λάβαμε την απόφαση να εισαγάγουμε τα δεδομένα στο Excel. Στη συνέχεια, τα δεδομένα υποβλήθηκαν σε επεξεργασία στατιστικά χρησιμοποιώντας το SPSS, ένα πακέτο στατιστικής ανάλυσης με μεγάλη εκτίμηση, αφού εισήχθησαν από το Excel.

5.6. ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η συλλογή δεδομένων για στατιστική ανάλυση μπορεί να επιτευχθεί με διάφορες μεθόδους. Στη συγκεκριμένη έρευνά μας, χρησιμοποιήσαμε το ερωτηματολόγιο ως μεθοδολογικό μας εργαλείο. Το ερωτηματολόγιο έχει σημαντική σημασία στην εκπαιδευτική έρευνα λόγω της σχέσης κόστους-αποτελεσματικότητας και της αποτελεσματικότητάς του στη συλλογή δεδομένων. Λειτουργεί ως τυποποιημένο μέσο επικοινωνίας μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου. Αυτό το ευρέως χρησιμοποιούμενο εργαλείο είναι φιλικό προς τον χρήστη, επιτρέποντας στους ερωτηθέντες να το ολοκληρώσουν χωρίς την παρουσία του ερευνητή. Επιπλέον, διευκολύνει την ανάλυση καθώς μπορεί εύκολα να αξιολογηθεί (Wilson & McLean, 1994).

Αξίζει να αναφέρουμε τα χαρακτηριστικά του ερωτηματολογίου που επηρέασαν την απόφασή μας να το χρησιμοποιήσουμε στην έρευνά μας. Η δημιουργία και ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου είναι κρίσιμες εργασίες που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία της μελέτης. Ένα καλά σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο πρέπει να διαθέτει ορισμένες ιδιότητες, όπως πληρότητα, σαφήνεια, αξιοπιστία, εγκυρότητα, συνοχή, κατάλληλη δομή, συνοπτικότητα, συμπερίληψη ερωτήσεων ελέγχου, παροχή σαφών οδηγιών και εννοιολογικών εξηγήσεων και συμβατότητα για κωδικοποίηση και επεξεργασία (Verma & Malik, 1999).

Η σειρά με την οποία διατάσσονται οι ερωτήσεις σε ένα ερωτηματολόγιο επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες, όπως η ομάδα-στόχος, οι στόχοι του

ερωτηματολογίου, η ευαισθησία της έρευνας και η συνολική ισορροπία του ερωτηματολογίου. Είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη η σειρά των ερωτήσεων, επειδή οι αρχικές ερωτήσεις μπορούν να διαμορφώσουν τη διάθεση του ερωτώμενου και να επηρεάσουν την ψυχολογική του κατάσταση καθώς προχωρούν με το ερωτηματολόγιο (Cohen & Manion & Morrison, 2009: 433-434).

Οι Verma & Mallick (1999) τονίζουν τη σημασία της οπτικής απήχησης του ερωτηματολογίου. Θα πρέπει να είναι οπτικά ελκυστικό, ευανάγνωστο, ενδιαφέρον και όχι υπερβολικά περίπλοκο, ασαφές ή βαρετό. Μια ακατάστατη διάταξη, η οποία γεμίζει πάρα πολλές έννοιες σε περιορισμένο χώρο, θα πρέπει να αποφεύγεται. Από την άλλη πλευρά, ένα ευρύχωρο ερωτηματολόγιο με άφθονο χώρο για ερωτήσεις και απαντήσεις είναι πιο πιθανό να απασχολήσει τους ερωτηθέντες. Ακόμη και η ποιότητα του χαρτιού που χρησιμοποιείται μπορεί να παίζει καταλυτικό ρόλο, με την προϋπόθεση ότι το επιτρέπουν οι οικονομικές συνθήκες. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο ερευνητικό μας εργαλείο εξυπηρετούν τον σκοπό της συλλογής δεδομένων σχετικά με:

- την ταυτότητα του υποκειμένου (φύλο, ηλικία, τίτλοι σπουδών κ.ά) και του εργασιακού περιβάλλοντος
- υποκειμενικές κρίσεις (γνώσεις και απόψεις) κυρίως πάνω σε διλήμματα. Οι ερωτήσεις που υπάρχουν σ' ένα ερωτηματολόγιο, ανάλογα με το βαθμό ελευθερίας στην απάντηση, διακρίνονται σε δύο κυρίως τύπους: στις ανοικτές ερωτήσεις ή ανοικτού τύπου ερωτήσεις και στις κλειστές ερωτήσεις ή κλειστού τύπου ερωτήσεις.

5.7. Η ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Πριν την τελική σύνταξη του ερωτηματολογίου κατασκευάστηκε ένα αρχικό ερωτηματολόγιο με 24 ερωτήσεις στο σύνολο, το οποίο δόθηκε πιλοτικά σε δείγμα 5 ατόμων, στην περιοχή των Ιωαννίνων. Από τις απαντήσεις τους στο πιλοτικό αυτό ερωτηματολόγιο και τις απορίες που εξέφρασαν κατά τη διαδικασία συμπλήρωσής του, διαπιστώσαμε ότι κάποιες ερωτήσεις έπρεπε να αναδιαμορφωθούν ή ακόμη και να αφαιρεθούν. Έτσι, προέκυψε το τελικό ερωτηματολόγιο των 20 ερωτήσεων.

5.8. ΔΟΜΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Για το ερωτηματολόγιο της συγκεκριμένης έρευνας χρησιμοποιήθηκαν μόνο κλειστού τύπου ερωτήσεις. Μετά την πιλοτική εφαρμογή, καταλήξαμε στο τελικό ερωτηματολόγιο των 20 ερωτήσεων. Το τελικό ερωτηματολόγιο, εκτός από το

εισαγωγικό σημείωμα και τα ατομικά στοιχεία των ερωτηθέντων (που αποδίδονται με τις δηλώσεις 1-6), περιλαμβάνει και τις κύριες ερωτήσεις που αφορούν σε 4 ερευνητικούς άξονες – ομάδες. Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις με απόψεις σχετικά με το περιβάλλον και τις πηγές ενημέρωσης. Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις με απόψεις σχετικά με την ΠΕ και την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Ο τρίτος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις με απόψεις σχετικά με τη ανάδειξη των τοπικών ζητημάτων. Ο τέταρτος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις για τις απόψεις τους σχετικά με τη συμβολή των τεχνών στο περιβάλλον.

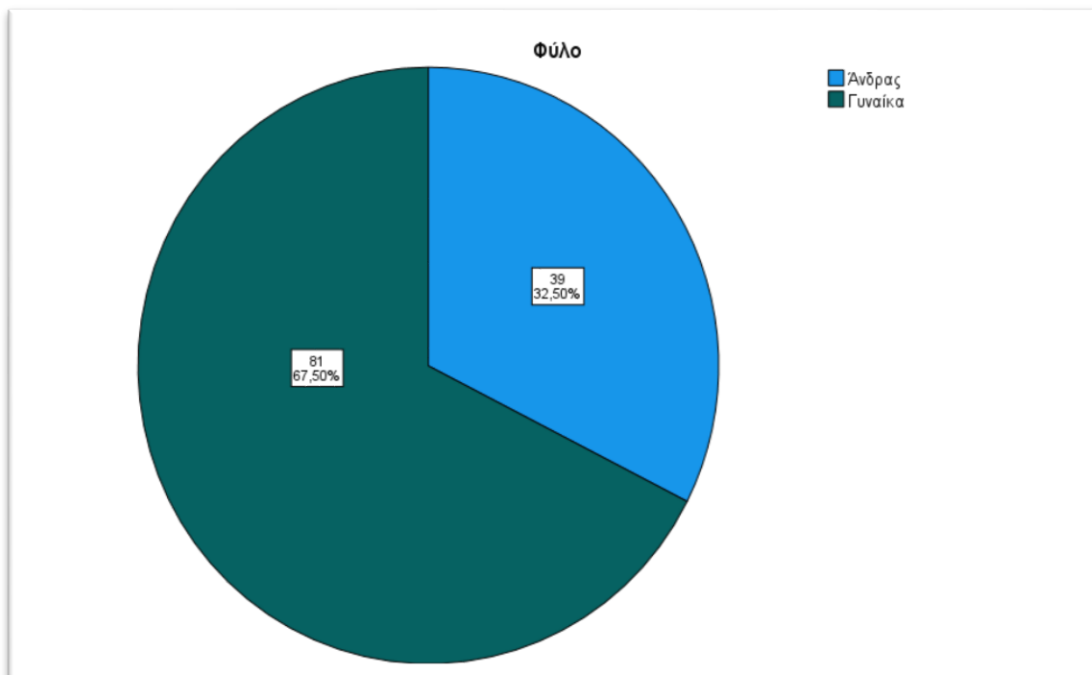
5.9. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Για την αξιολόγηση και τον έλεγχο των απαντήσεων που έδωσαν οι ερωτηθέντες χρησιμοποιήθηκαν τα κατάλληλα ερευνητικά εργαλεία μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS. Αρχικά ελέγχθηκε η εσωτερική συνέπεια των ερωτήσεων με το στατιστικό εργαλείο Cronbach-Alpha, στη συνέχεια ελέγχθηκε αν οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου ακολουθούν ή όχι την κανονική κατανομή. Τέλος για τον έλεγχο της ανεξαρτησίας των δυο κατηγορικών μεταβλητών χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος υποθέσεων Chi-Square.

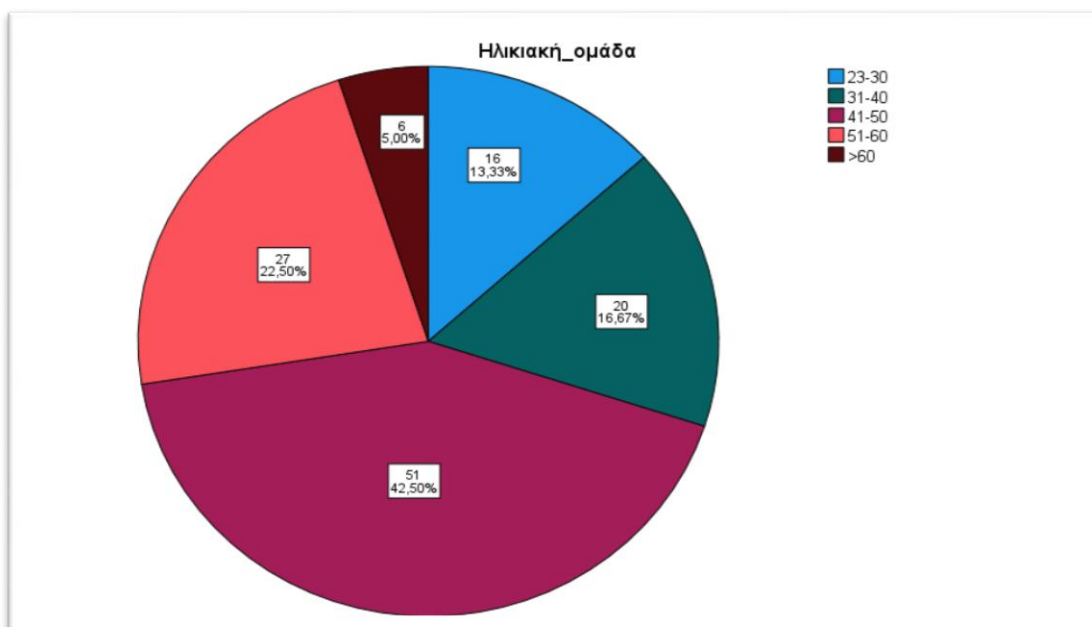
5.10. ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ

Το δείγμα αποτέλεσε ο συνολικός πληθυσμός των ατόμων που επισκέφθηκαν την έκθεση Plasmata 2 στα Ιωάννινα (πόλης και περιφέρειας). Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 120 πολίτες. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το δείγμα της έρευνας βάσει των ατομικών στοιχείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ : ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

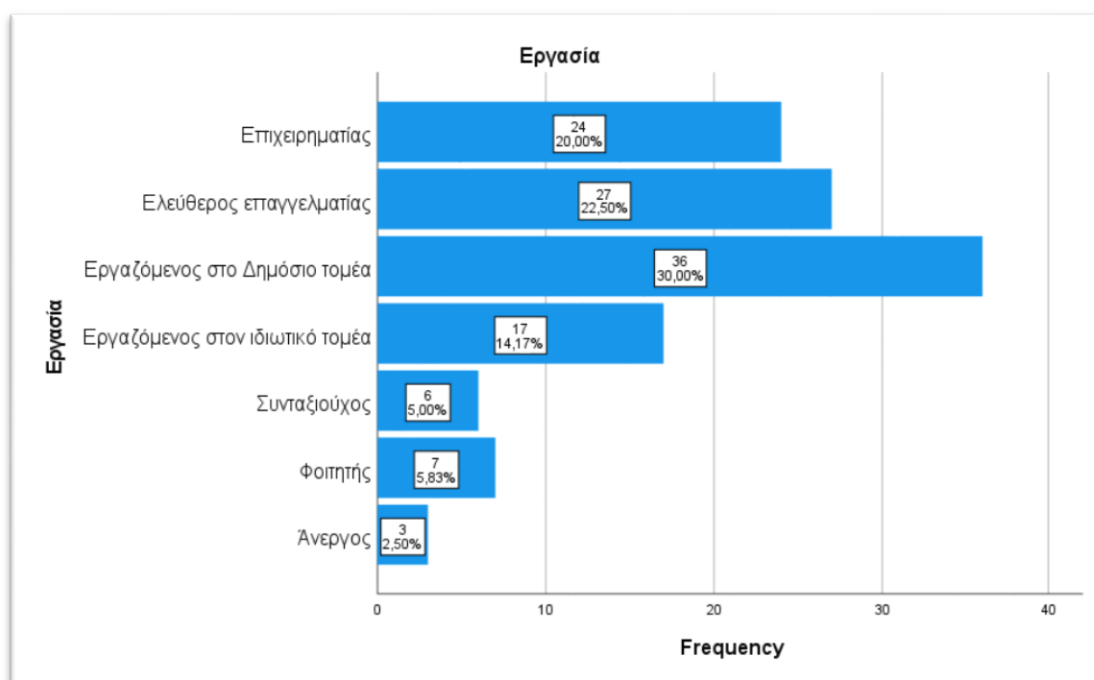

Στο ανωτέρω κυκλικό διάγραμμα παρουσιάζεται η μεταβλητή φύλο το 67,5% είναι γυναίκες ενώ το 32,5% είναι άνδρες.

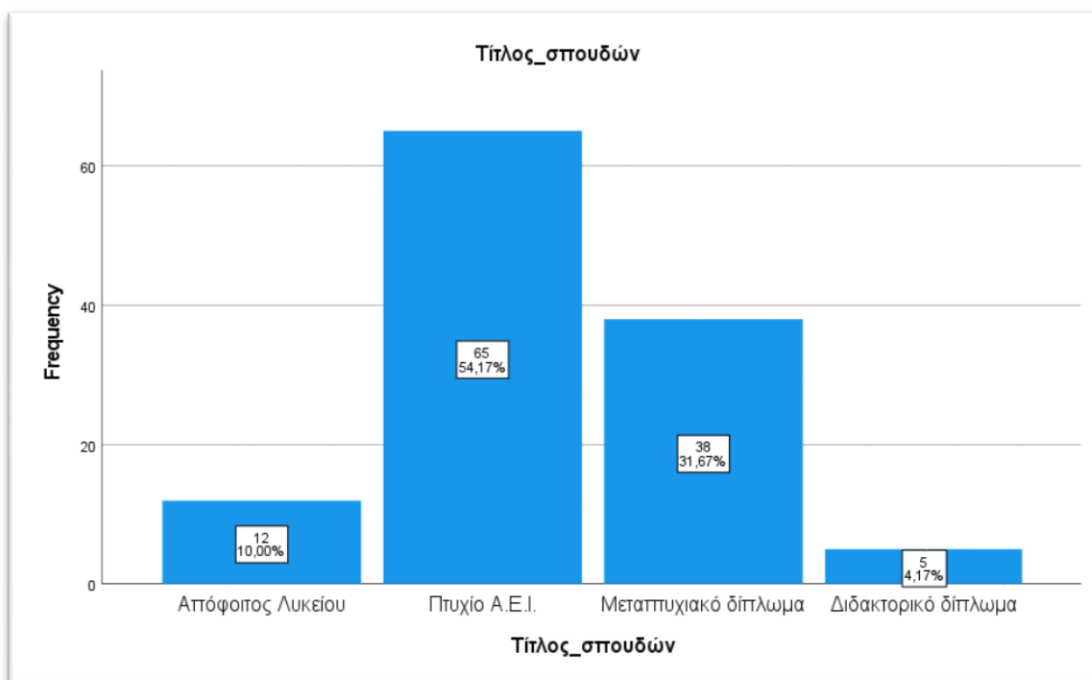

Στο ανωτέρω κυκλικό διάγραμμα παρουσιάζεται η μεταβλητή της ηλικιακής ομάδας. Το 42,5% καταλαμβάνει η ηλικιακή ομάδα των 41 με 50 ετών, το 22,5% η ηλικιακή ομάδα των 51 με 60 ετών, το 16,67% η ηλικιακή ομάδα των 31 με 40 ετών,

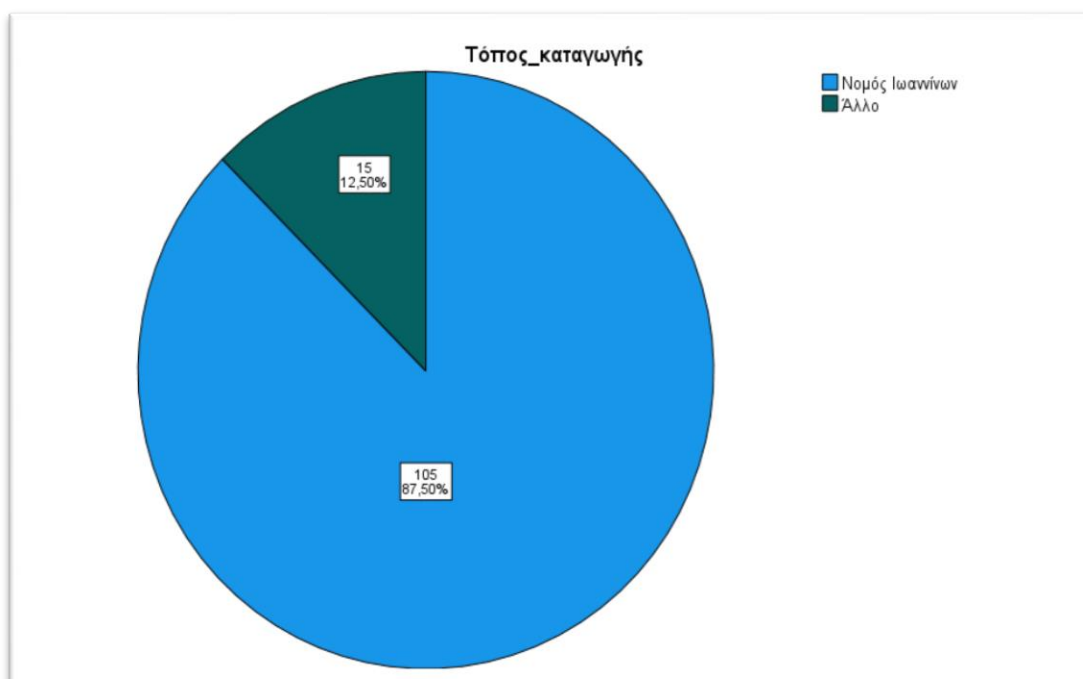
το 13,33% η ηλικιακή ομάδα των 23 με 30 ετών και τέλος το 5% η ηλικίες άνω των 60 ετών.

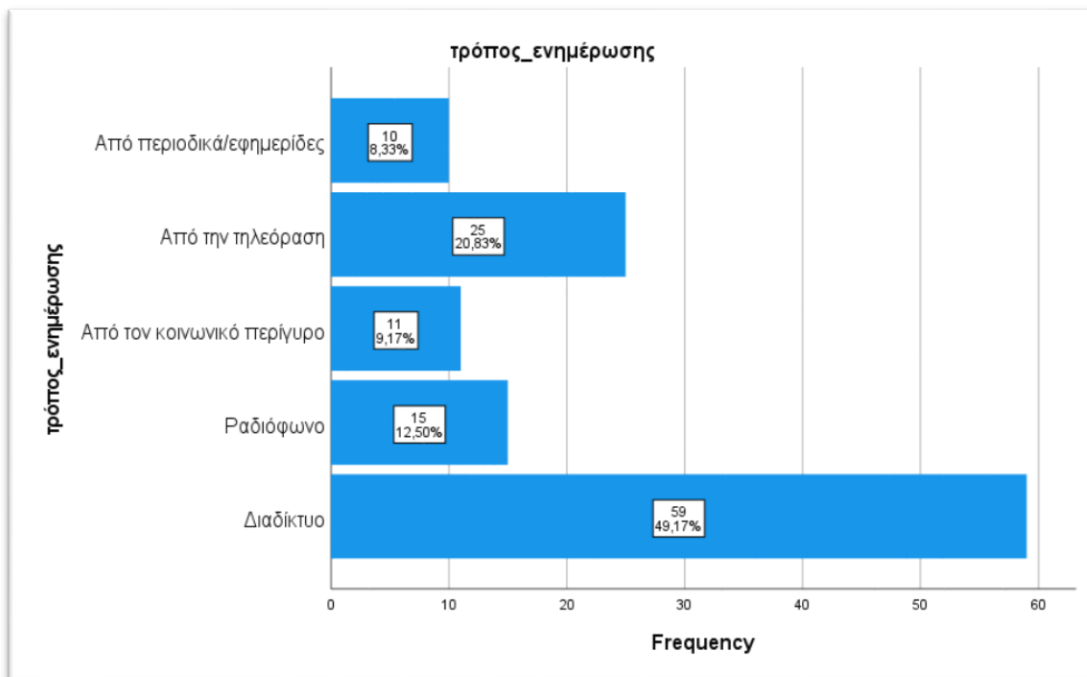
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται τα ποσοστά της μεταβλητής εργασία. Όπως διαπιστώνει κανείς το 30% δήλωσαν ότι εργάζονται στο δημόσιο τομέα, το 22,5% ότι είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 20% ότι είναι επιχειρηματίες, το 14,17% εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 5,83% ότι είναι φοιτητές, το 5% συνταξιούχοι και τέλος το 2,5% δήλωσαν άνεργοι.

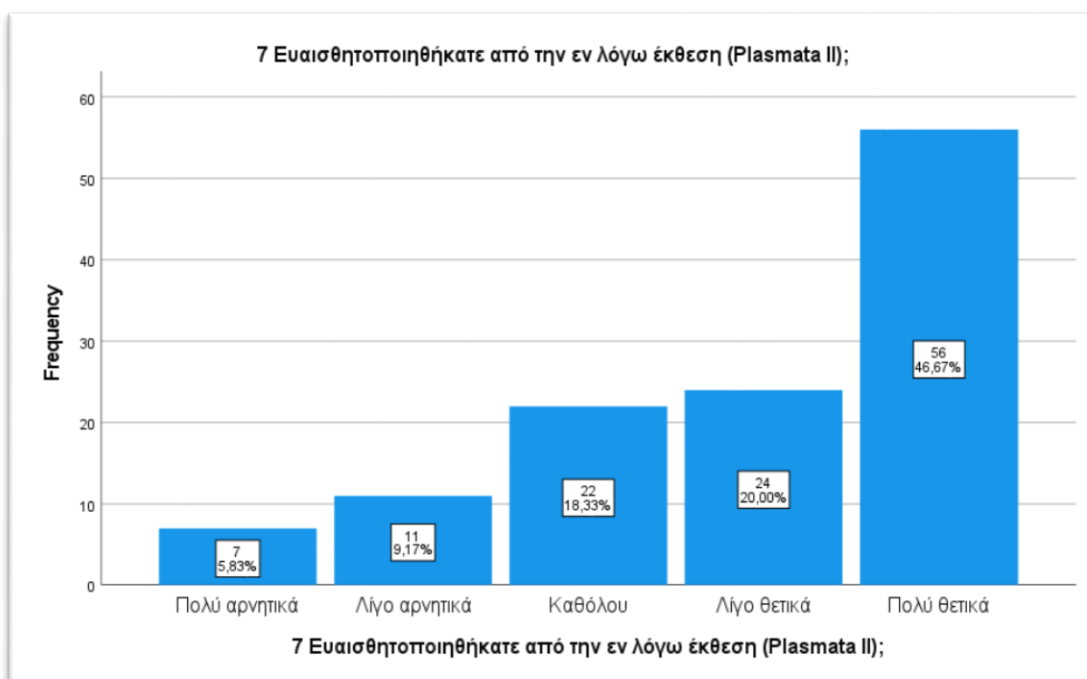
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι συχνότητες της μεταβλητής του τίτλου σπουδών. Το 54,17% δήλωσαν ότι είναι κάτοχοι πτυχίου Α.Ε.Ι., το 31,67% ότι είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, το 10% είναι απόφοιτοι Λυκείου και τέλος το 4,17% είναι κάτοχοι διδακτορικού.

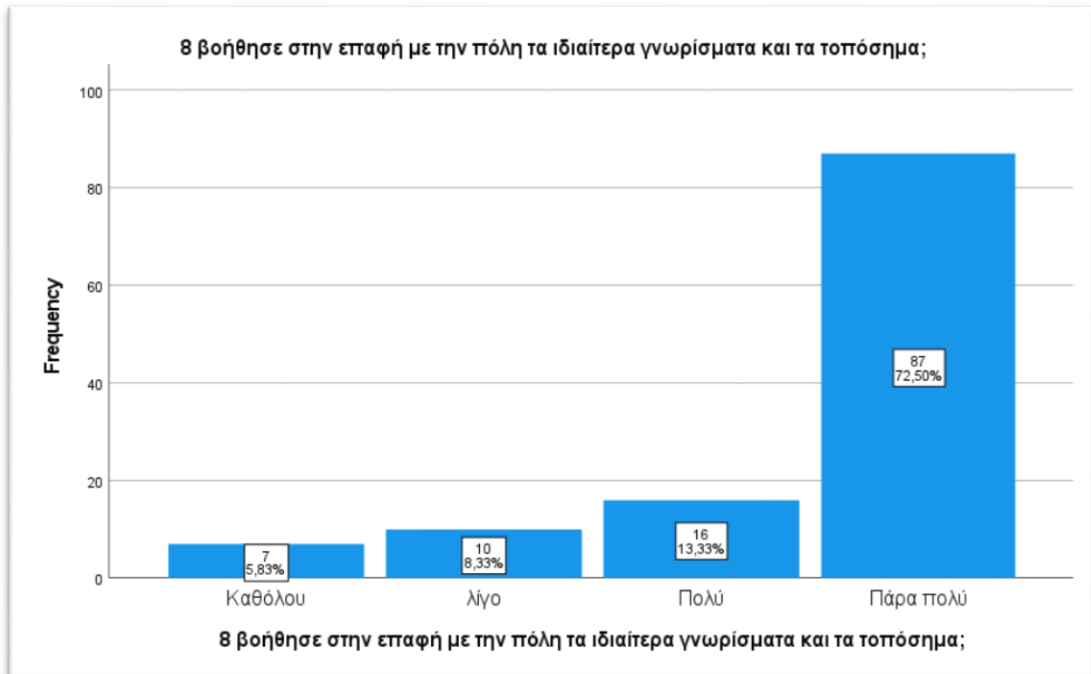
Στο ανωτέρω κυκλικό διάγραμμα παρουσιάζεται η μεταβλητή του τόπου καταγωγής των συμμετεχόντων. Το 87,5% δήλωσε ότι είναι από το νομό Ιωαννίνων ενώ το 12,5% δήλωσε από αλλού.

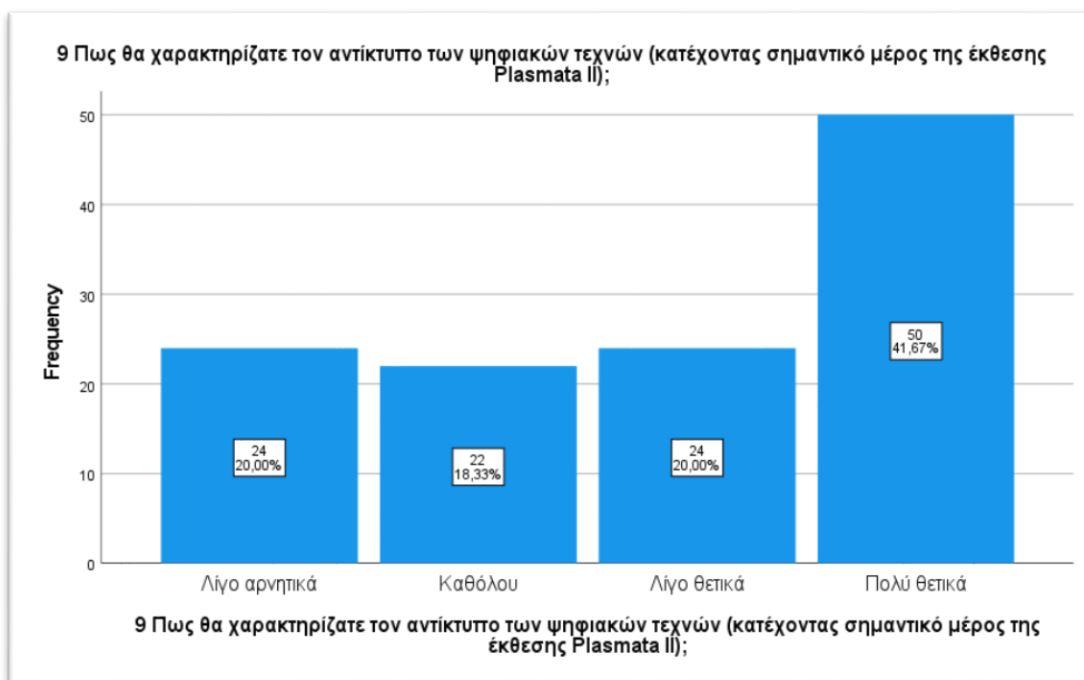
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζεται η μεταβλητή του τρόπου ενημέρωσης για την έκθεση Plasmata II. Το 49,17% δήλωσε ότι ενημερώθηκε από το διαδίκτυο, το 20,83% από την τηλεόραση, το 12,5% δήλωσαν μέσω ραδιοφώνου, το 9,17% από τον κοινωνικό περίγυρο και τέλος το 8,33% δήλωσε από τις εφημερίδες.

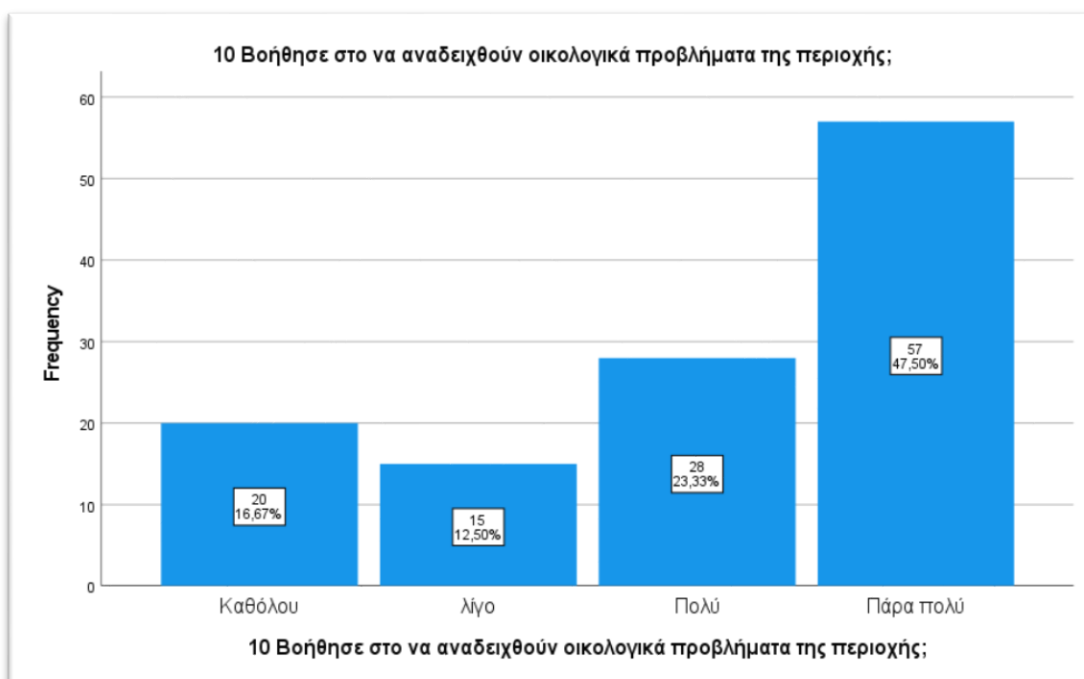
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με το αν ευαισθητοποιήθηκαν από την εν λόγω έκθεση. Το 46,67% δήλωσαν πολύ θετικά, το 20% δήλωσαν λίγο θετικά, το 18,33% καθόλου, το 9,17% λίγο αρνητικά και τέλος το 5,83% πολύ αρνητικά.

Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων σχετικά με το αν βοήθησε η έκθεση να γνωρίσουν οι συμμετέχοντες τα τοπόσημα της πόλης των Ιωαννίνων. Το 72,5% δήλωσε πάρα πολύ, το 13,33% πολύ, το 8,33% λίγο και τέλος το 5,83% καθόλου.

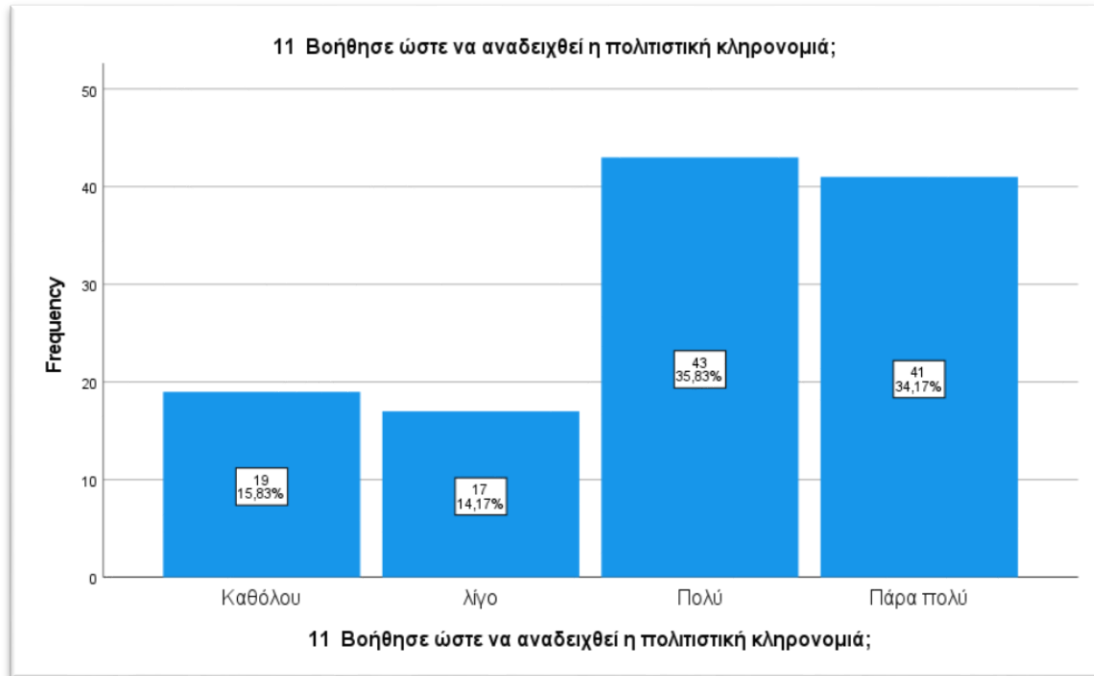

Στο ανωτέρω διάγραμμα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτήσεων αναφορικά με την ανωτέρω ερώτηση. Το 41,67% δήλωσε πολύ θετικά, το 20% λίγο θετικά όπως και 20% συγκέντρωσε η απάντηση λίγο αρνητικά τέλος το 18,33% δήλωσε καθόλου.

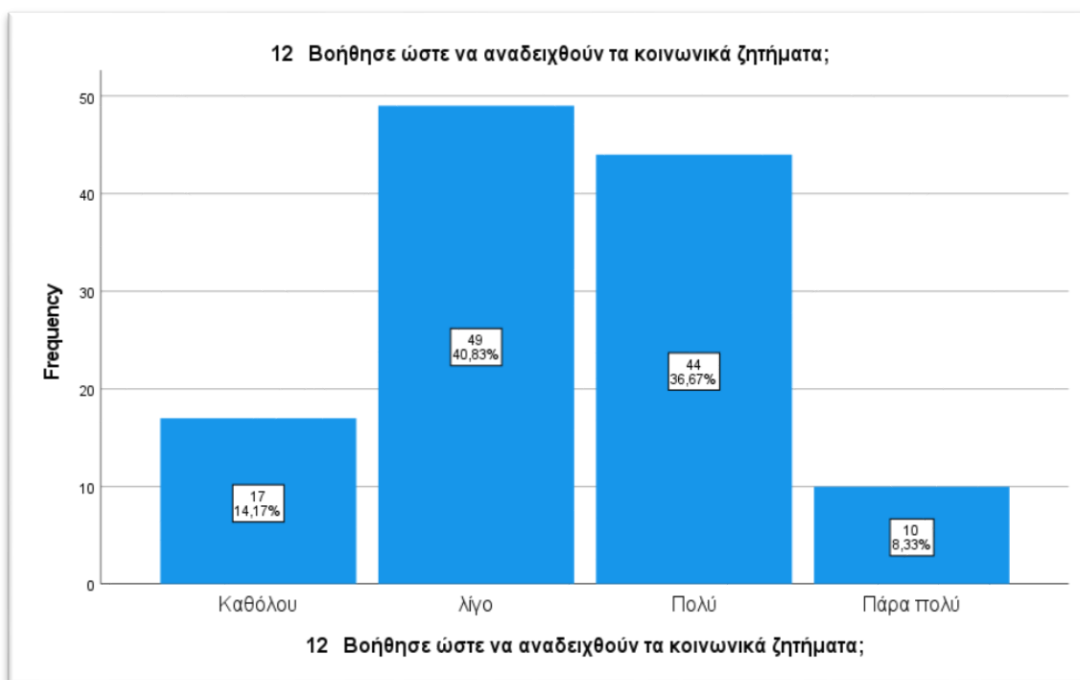

Στο ανωτέρω διάγραμμα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων αναφορικά με το αν βοήθησε η έκθεση στο να έρθουν στην επιφάνεια προβλήματα

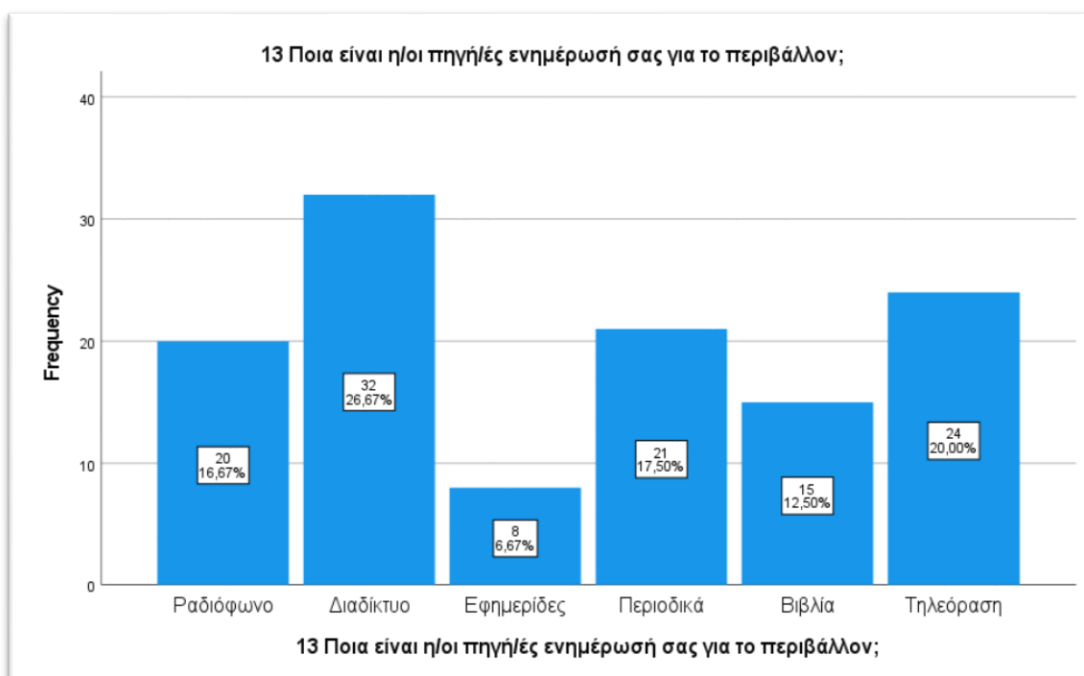
της περιοχής. Το 47,5% δήλωσε πάρα πολύ, το 23,3% δήλωσε πολύ, το 16,67% δήλωσε καθόλου και τέλος το 12,5% λίγο.

Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σχετικά με το αν η έκθεση βοήθησε να αναδειχθεί η πολιτιστική κληρονομιά. Το 35,83% δήλωσε πολύ, το 34,17% πάρα πολύ, το 15,83% καθόλου και τέλος το 14,17% λίγο.

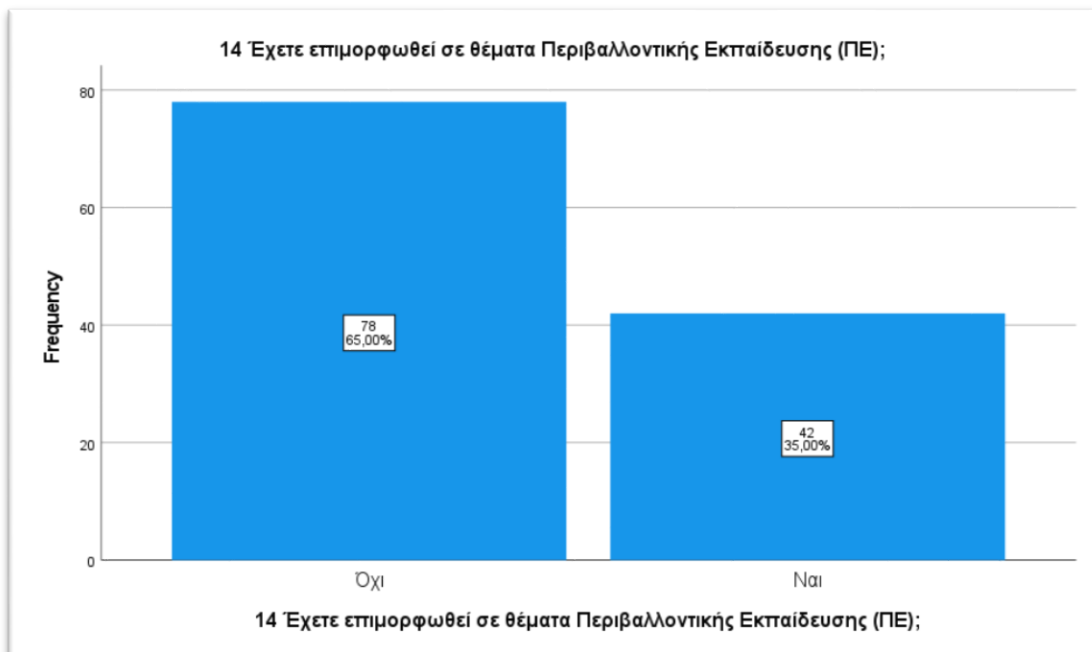

Στον ανωτέρω πίνακα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με το αν αναδείχθηκαν τα κοινωνικά ζητήματα. Το 40,83% δήλωσαν λίγο, το 36,67% πολύ, το 8,33% πάρα πολύ και τέλος το 14,17% καθόλου.

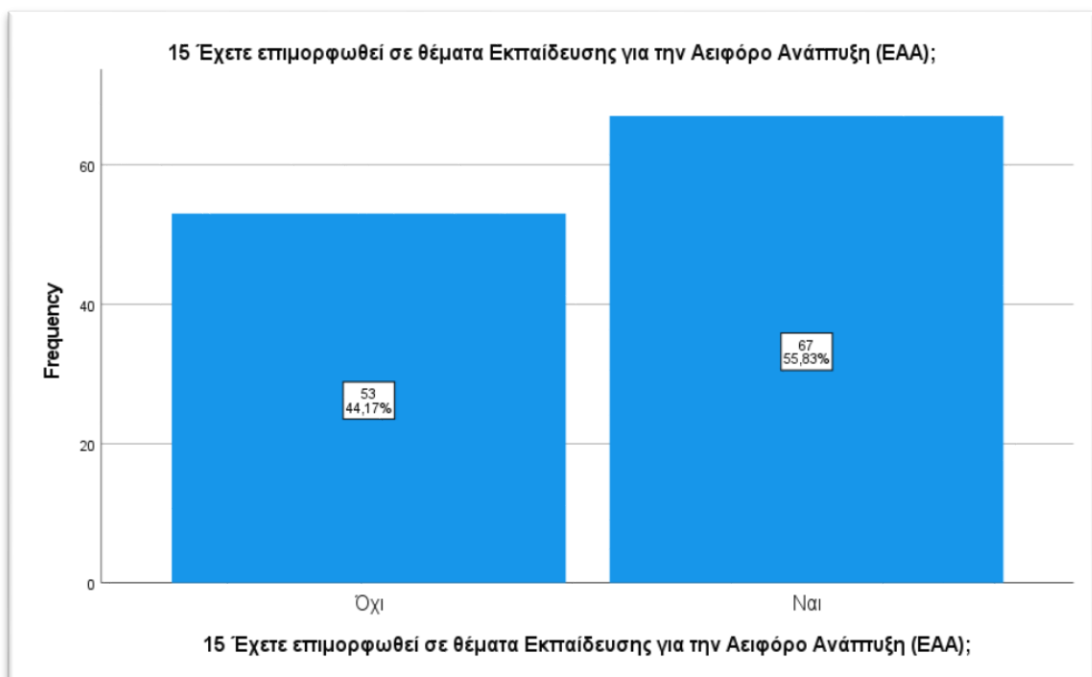

Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με τον τρόπο ενημέρωσής τους για θέματα σχετικά με το περιβάλλον. Το 26,67% δήλωσε το διαδίκτυο, το 20% δήλωσε την τηλεόραση, το

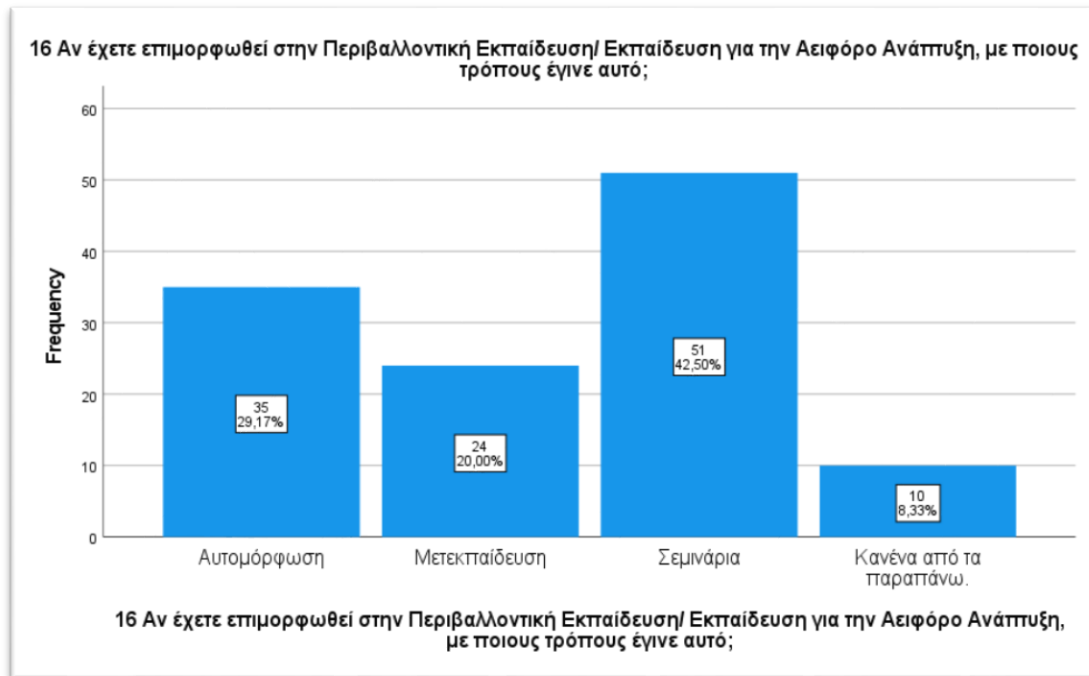
17,5% τα περιοδικά, το 16,67% το ραδιόφωνο, το 12,5% τα βιβλία και τέλος το 6,67% τις εφημερίδες.

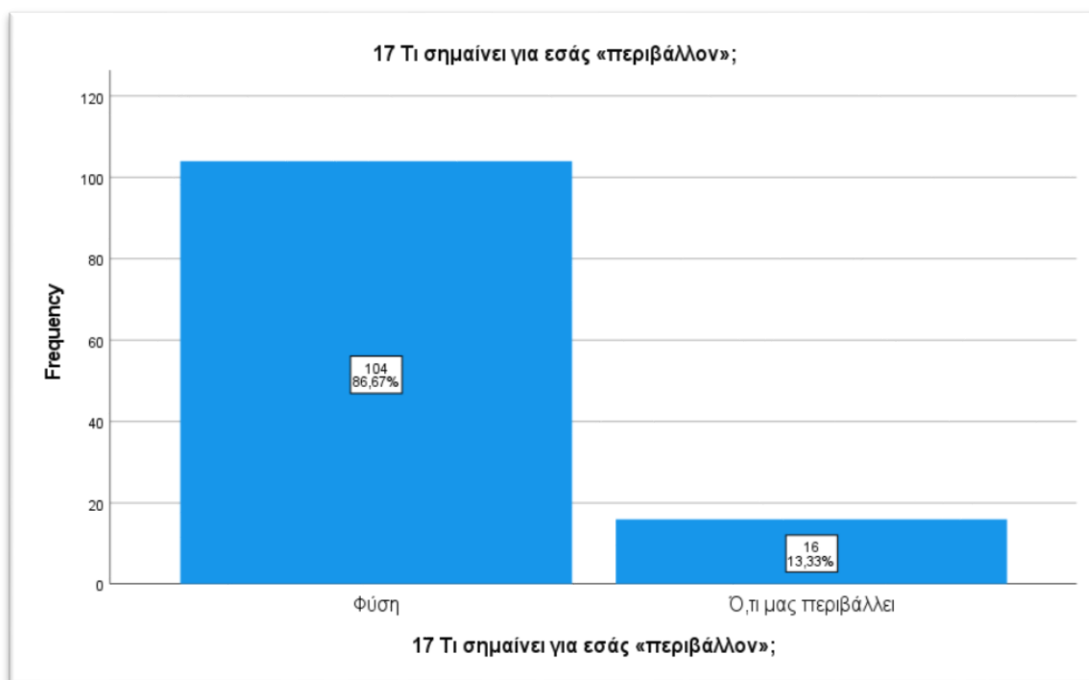
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων σε σχέση με το αν έχουν λάβει αντιστοιχεί επιμόρφωση σε θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Το 65% δήλωσε αρνητικά ενώ το 35% δήλωσε θετικά.

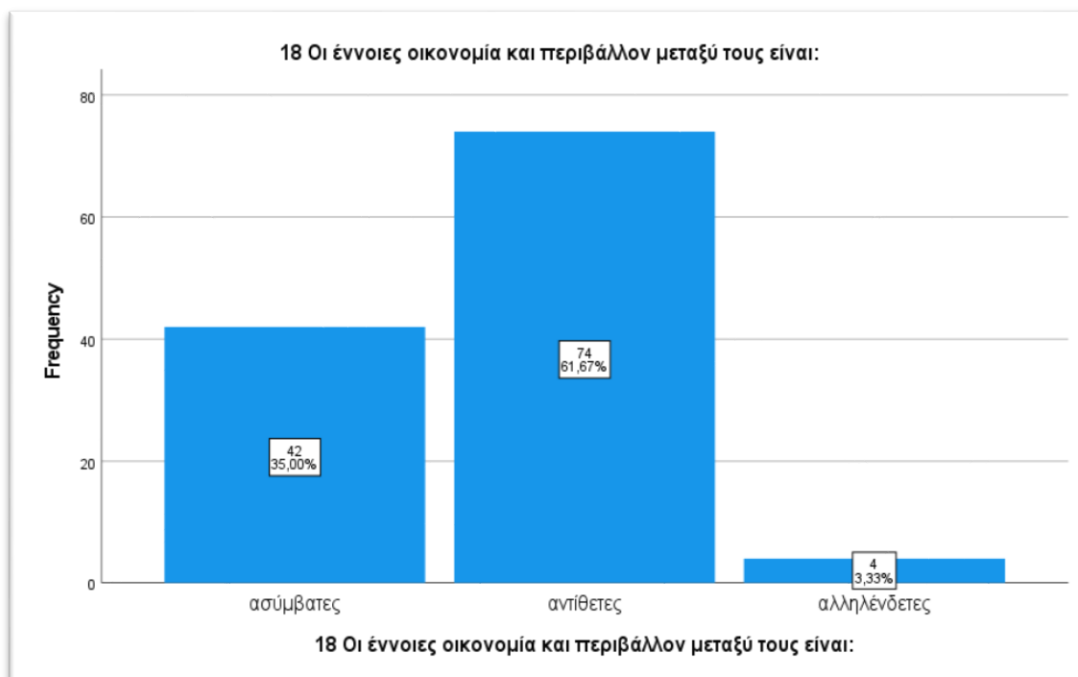
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων αναφορικά με το αν έχουν επιμορφωθούν σε θέματα εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη. Το 55,83% δήλωσαν θετικά ενώ το 44,17% αρνητικά.

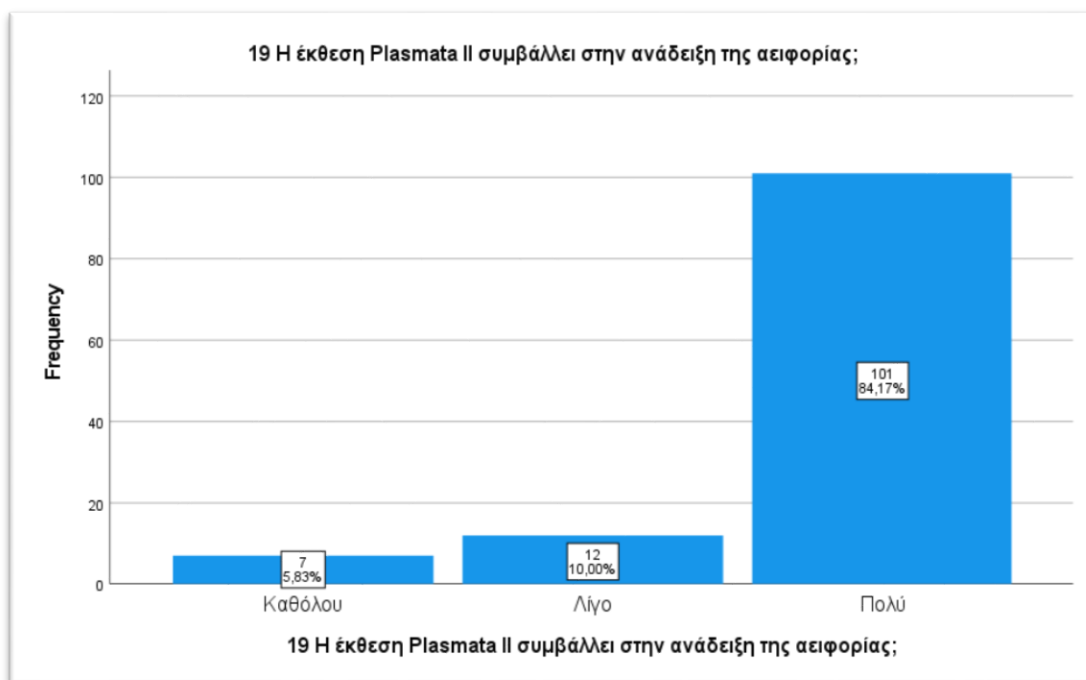
Στο ανωτέρω Ραβδόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζεται η ερώτηση σχετικά με την επιμόρφωση των ερωτηθέντων σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης. Το 42,5% δήλωσε τα σεμινάρια ως τρόπο επιμόρφωσης, το 29,17% ως την αυτομόρφωση, το 20% την μετεκπαίδευση και τέλος το 8,33% κανένα από τα παραπάνω.

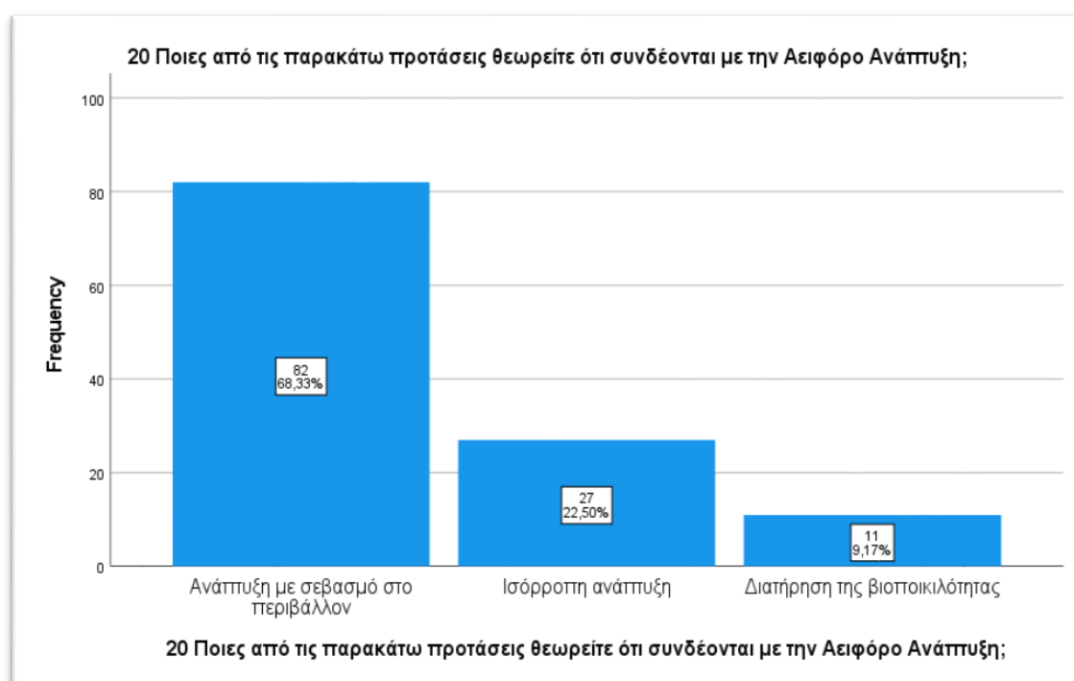
Στην ανωτέρω ερώτηση οι ερωτηθέντες δήλωσαν το 86,67% ότι είναι η φύση ενώ το 13,33% δήλωσε ότι μας περιβάλλει.

Στον ανωτέρω πίνακα παρατηρούμε τις απαντήσεις των ερωτηθέντων αναφορικά με την ερώτηση οικονομία και περιβάλλον. Το 61,67% τις θεωρεί αντίθετες τις δύο έννοιες, το 35% ασύμβατες και τέλος το 3,33% δήλωσε αλληλένδετες.

Στον ανωτέρω πίνακα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων αναφορικά με την ανάδειξη της αειφορίας στην έκθεση Plasmata II. Το 84,17% δήλωσε πολύ, το 10% λίγο και τέλος το 5,83% καθόλου.

Στον ανωτέρω πίνακα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη και σύνδεσή της με το περιβάλλον. Το 68,33% δήλωσε την

ανάπτυξη με σεβασμό στο περιβάλλον, το 22,5% δήλωσε την ισόρροπη ανάπτυξη και τέλος το 9,17% δήλωσε τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,897	20

Ο έλεγχος αξιοπιστίας για το ερωτηματολόγιο πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο Cronbach's Alpha, όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα. Η τιμή Cronbach's Alpha, η οποία κυμαίνεται από 0 έως 1 (ή 0-100%), δείχνει την εσωτερική συνέπεια των στοιχείων του ερωτηματολογίου ως ομάδα. Μια τιμή πάνω από 0,7 θεωρείται γενικά αξιόπιστη, με υψηλότερες τιμές να υποδηλώνουν μεγαλύτερη αξιοπιστία. Στην περίπτωση μας, η τιμή του Cronbach's Alpha ήταν 0,897, υποδεικνύοντας ότι το ερωτηματολόγιο μας έχει επιτύχει πολύ υψηλό επίπεδο αξιοπιστίας.

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Φύλο	0,430	120	0,000	0,590	120	0,000
Ηλικιακή_ομάδα	0,241	120	0,000	0,898	120	0,000
Εργασία	0,197	120	0,000	0,900	120	0,000
Τίτλος_σπουδών	0,306	120	0,000	0,826	120	0,000
Τόπος_καταγωγής	0,522	120	0,000	0,387	120	0,000
τρόπος_ενημέρωσης	0,300	120	0,000	0,778	120	0,000
7 Ευαισθητοποιηθήκατε από την εν λόγω έκθεση (Plasmata II);	0,273	120	0,000	0,803	120	0,000
8 βοήθησε στην επαφή με την πόλη τα ιδιαίτερα γνωρίσματα και τα τοπία;	0,431	120	0,000	0,594	120	0,000

9 Πως θα χαρακτηρίζατε τον αντίκτυπο των ψηφιακών τεχνών (κατέχοντας σημαντικό μέρος της έκθεσης Plasmata II);	0,256	120	0,000	0,806	120	0,000
10 Βοήθησε στο να αναδειχθούν οικολογικά προβλήματα της περιοχής;	0,283	120	0,000	0,776	120	0,000
11 Βοήθησε ώστε να αναδειχθεί η πολιτιστική κληρονομιά;	0,244	120	0,000	0,829	120	0,000
12 Βοήθησε ώστε να αναδειχθούν τα κοινωνικά ζητήματα;	0,231	120	0,000	0,869	120	0,000
13 Ποια είναι η/οι πηγή/ές ενημέρωσή σας για το περιβάλλον;	0,218	120	0,000	0,856	120	0,000
14 Έχετε επιμορφωθεί σε θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ);	0,418	120	0,000	0,603	120	0,000

15 Έχετε επιμορφωθεί σε θέματα Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ);	0,370	120	0,000	0,631	120	0,000
16 Αν έχετε επιμορφωθεί στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση/ Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, με ποιους τρόπους έγινε αυτό;	0,270	120	0,000	0,797	120	0,000
17 Τι σημαίνει για εσάς «περιβάλλον»;	0,519	120	0,000	0,401	120	0,000
18 Οι έννοιες οικονομία και περιβάλλον μεταξύ τους είναι:	0,303	120	0,000	0,754	120	0,000
19 Η έκθεση Plasmata II συμβάλλει στην ανάδειξη της αειφορίας;	0,370	120	0,000	0,702	120	0,000
20 Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις θεωρείτε ότι συνδέονται με την Αειφόρο Ανάπτυξη;	0,422	120	0,000	0,599	120	0,000

a. Lilliefors Significance Correction

Όλες οι μεταβλητές στον πίνακα υποβάλλονται σε έλεγχο κανονικότητας, ο οποίος βοηθά στον καθορισμό του εάν πρέπει να χρησιμοποιηθούν παραμετρικοί ή μη παραμετρικοί έλεγχοι. Δεδομένου ότι το μέγεθος του δείγματος υπερβαίνει τα 50 άτομα, θα χρησιμοποιηθεί το τεστ Kolmogorov-Smirnov. Για να προσδιοριστεί η κατάλληλη κατηγορία ανάλυσης, θα εξεταστεί ο έλεγχος της υπόθεσης. Η μηδενική υπόθεση (H0) δηλώνει ότι η μεταβλητή ακολουθεί μια κανονική κατανομή σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05, ενώ η εναλλακτική υπόθεση (H1) υποδηλώνει ότι η μεταβλητή δεν τηρεί μια κανονική κατανομή. Στην περίπτωση μας, καμία από τις μεταβλητές δεν εμφανίζει κανονική κατανομή, καθώς η τιμή σημαντικότητας (sig) είναι μικρότερη από 0,05. Αν και το sig δεν είναι ακριβώς μηδέν, είναι τόσο κοντά στο μηδέν που εμφανίζεται ως 0.000. Κατά συνέπεια, θα χρησιμοποιηθούν μη παραμετρικές δοκιμές.

Ηλικιακή ομάδα * τρόπος ενημέρωσης Crosstabulation

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	111,576 ^a	3	<,001
Likelihood Ratio	138,442	3	<,001
Linear-by-Linear Association	84,578	1	<,001
N of Valid Cases	120		

a. 3 cells (37,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,71.

Στον ανωτέρω πίνακα παρουσιάζεται ο έλεγχος υποθέσεων chi Square. Ο συγκεκριμένος έλεγχος εξετάζει αν δυο κατηγορικές μεταβλητές είναι ανεξάρτητες ή όχι. Οι υποθέσεις αφορούν την μηδενική H₀ στην οποία η μεταβλητές είναι ανεξάρτητες και στην εναλλακτική H₁ στην οποία η μεταβλητές είναι εξαρτημένες για επίπεδο σημαντικότητας $\alpha < 0,05\%$. Στην περίπτωση μας το $\text{sig} < 0.001$ που σημαίνει ότι απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση και δεχόμαστε την εναλλακτική. **Με λίγα λόγια η ηλικιακή ομάδα συνέβαλε στο να διαφοροποιηθεί ο τρόπος ενημέρωσης.**

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αυτή η ενότητα παρουσιάζει τα βασικά ευρήματα που προέκυψαν από τις προηγούμενες αναλύσεις, τόσο περιγραφικές όσο και επαγωγικές, σε ευθυγράμμιση με τους στόχους και τους σκοπούς της έρευνας όπως διαπιστώθηκαν από μια σχολαστική εξέταση του ερωτηματολογίου που παρέχεται στο παράρτημα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η απόφαση να παρουσιαστούν πίνακες και διαγράμματα ανά ερώτηση, που παρουσιάζουν ποσοστιαίες κατανομές συχνοτήτων, ελήφθη με βάση τη δομή του ερωτηματολογίου. Οι ερωτήσεις και η ανάλυση των απαντήσεων περιστρέφονται γύρω από κοινά θέματα, δηλαδή τις προοπτικές των συμμετεχόντων για το περιβάλλον, την αειφορία, την αειφόρο ανάπτυξη και την ΕΑΑ, καθώς και τη διασταύρωση των διεπιστημονικών προσεγγίσεων και της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη. Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων στις γενικές ερωτήσεις, μπορούν να εξαχθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα.

Για την απάντηση του 1^{ου} ερευνητικού ερωτήματος αβίαστα εξάγουμε το γεγονός ότι οι τέχνες και οι πολιτισμικές εκδηλώσεις συμβάλουν στην ευαισθητοποίηση του κοινού άλλωστε το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων δήλωσε στο ερωτηματολόγιο ότι από την έκθεση την οποία παρακολούθησε ευαισθητοποιήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό αλλά και ότι η πολιτιστική κληρονομιά αναδείχθηκε μέσω αυτής. Για το 2^ο ερευνητικό ερώτημα και την ανάδειξη των τοπικών ζητημάτων και σε αυτήν την ερώτηση οι ερωτηθέντες δήλωσαν εξαιρετικά θετικά αφού συμφώνησαν ότι τα τοπικά ζητήματα ήρθαν στην επιφάνεια με την έκθεση Plasmata II. Σε ότι αφορά το 3^ο ερευνητικό ερώτημα και στην ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της πόλης και σε αυτήν την ερώτηση οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η έκθεσή τους βοήθησε να γνωρίσουν ακόμη περισσότερο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη συνθέτουν.

Το Διαδίκτυο έχει γίνει μια σφαιρική δύναμη στην καθημερινότητά μας, λειτουργώντας ως η πρωταρχική πηγή περιβαλλοντικής πληροφόρησης για τα άτομα στο Νομό Ιωαννίνων. Αυτό φαίνεται από τα ευρήματα της έρευνας, τα οποία υποδεικνύουν επίσης ότι οι εφημερίδες και τα περιοδικά είναι τα λιγότερο ευνοημένα μέσα απόκτησης πληροφοριών. Τα δεδομένα δείχνουν ξεκάθαρα την ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της ψηφιακής τεχνολογίας, καθώς οι ερωτηθέντες βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στο διαδίκτυο για πληροφορίες. Μετά τα

ψηφιακά μέσα, τα έντυπα μέσα, ιδιαίτερα η τηλεόραση, είναι η επακόλουθη προτιμώμενη πηγή πληροφόρησης μετά την προτίμηση των ερωτηθέντων για Μ.Μ.Ε. Πολυάριθμες μελέτες έχουν τονίσει τον σημαντικό ρόλο των μέσων ενημέρωσης στην παροχή περιβαλλοντικών πληροφοριών (Boyes et al., 1995; Pawlowski, 1996; Dove, 1996; Robinson et al., 1997; Robinson and Bowen, 2000).

Οι ειδικοί έχουν συζητήσει την ιδέα της χρήσης της επιρροής του Μ.Μ.Ε. να διαμορφώσει την κοινή γνώμη και τις αξίες σχετικά με το περιβάλλον ως πιθανή λύση σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Αυτή η προσέγγιση έχει κριθεί πιο αποτελεσματική από το να βασίζεται αποκλειστικά σε ειδικές γνώσεις (Graham, 1994). Έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα από τους Papanoum (1997), Dimitriou and Hatjinikitas (2001) και Dimitriou and Zachariadou (2005) έχει επιβεβαιώσει τη σημαντική επίδραση των Μ.Μ.Ε. στην ενίσχυση της περιβαλλοντικής πληροφόρησης. Είναι ενδιαφέρον ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων παραδέχτηκε ότι δεν έλαβε καμία μορφή περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, υπογραμμίζοντας ένα κενό στην επιστημονική κατάρτιση των πολιτών που πρέπει να αντιμετωπιστεί. Αυτό δείχνει επίσης την προθυμία τους να προωθήσουν την κατανόηση και την ευαισθητοποίησή τους για περιβαλλοντικά ζητήματα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα άτομα που απάντησαν θετικά στην προηγούμενη ερώτηση τείνουν να ευνοούν την αυτοεκπαίδευση, υποδηλώνοντας έντονο ενδιαφέρον για το περιβάλλον τους. Κατά την εξέταση των συλλογικών απαντήσεων σε ερωτήσεις σχετικά με το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα, γίνεται φανερό ότι η πλειοψηφία των ατόμων δεν όρισε με ακρίβεια τον όρο «περιβάλλον». Αυτή η έλλειψη κατανόησης αντανακλάται επίσης στην ελλιπή κατανόηση των αρχών της βιωσιμότητας, καθώς δεν κατάφεραν να αναγνωρίσουν τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαστάσεις του περιβάλλοντος στις απαντήσεις τους. Για πολλούς ανθρώπους, το περιβάλλον γίνεται αντιληπτό ως μια απλή φυσική οντότητα και όχι ως ένα σύνθετο δίκτυο διασυνδεδεμένων σχέσεων.

Η εκτεταμένη έρευνα, που διεξήχθη σε παγκόσμια κλίμακα (Alerby, 2000; Loughland, Reid & Petocz, 2002; Separdson, 2005) καθώς και στο εθνικό πλαίσιο (Κοσκινάς, 2000; Φλογαΐτη και Αγγελίδου, 2002; Δημητρίου, 2006), υποστηρίζει την έννοια που παρουσιάζεται σε αυτή τη δήλωση. Είναι εντυπωσιακό να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί το περιβάλλον και την οικονομία αντιθετικό

ζεύγος, υποδηλώνοντας μια ελλιπή κατανόηση της σύνδεσης μεταξύ περιβαλλοντικών ζητημάτων και οικονομικών παραγόντων. Επιπλέον, κατά την εξέταση της εξοικειώσής τους με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, είναι εντυπωσιακό ότι ένα σημαντικό μέρος επέδειξε ικανοποιητικό επίπεδο αναγνώρισης, υποδεικνύοντας ότι οι δικές τους αυτοκαθοδηγούμενες εκπαιδευτικές προσπάθειες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο. Ομοίως, οι απόψεις τους για την αλληλεπίδραση μεταξύ περιβάλλοντος, οικονομίας, κοινωνίας και πολιτισμού αποκάλυψαν μια γενική αναγνώριση της διασύνδεσης αυτών των πυλώνων βιωσιμότητας στον περιβαλλοντικό λόγο, αν και χωρίς βαθιά κατανόηση αυτής της περίπλοκης σχέσης. Ολοκληρώνοντας την έρευνά μας σχετικά με την κατανόησή τους για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, τη βιωσιμότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη, ανακαλύψαμε ότι οι απαντήσεις τους ήταν ακριβείς, ευθυγραμμισμένες με τις θεμελιώδεις αρχές αυτών των εννοιών. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά την έρευνα σχετικά με τη συσχέτιση μεταξύ της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και των τριών πυλώνων της βιωσιμότητας, η σημαντική πλειοψηφία των δύο τρίτων περίπου των συμμετεχόντων αναγνώρισε τη σύνδεσή της και με τους τρεις πυλώνες.

Η προσέγγιση των ερωτηθέντων στη βιωσιμότητα κρίνεται επιτυχημένη. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι απόψεις τους δεν βασίζονται σε επιστημονικά στοιχεία. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από το σύνολο του δείγματος δείχνουν την ανησυχία τους για περιβαλλοντικά θέματα και την επιθυμία τους να ευαισθητοποιήθουν γι' αυτά. Μετά τη διεξαγωγή της έρευνας και την ανάλυση των δεδομένων με το κριτήριο Chi-Square, δεν ανακαλύφθηκαν σημαντικά στατιστικά ευρήματα. Η μόνη συσχέτιση που προέκυψε από το τεστ Chi-Square ήταν η σχέση μεταξύ της ηλικιακής ομάδας και του τρόπου λήψης πληροφοριών σχετικά με το Plasmata II. Συνοπτικά, ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό υπόβαθρο ή το μορφωτικό επίπεδο, τα ευρήματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι η πλειονότητα των Ιωαννίνων κατέχει ικανοποιητικό επίπεδο γνώσεων για περιβαλλοντικά και βιώσιμα θέματα. Παρόλο που οι περισσότεροι από αυτούς δεν είναι επίσημα εκπαιδευμένοι σε θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, επιδεικνύουν ισχυρή επίγνωση του περιβάλλοντος και προθυμία να συμβάλουν στην περιβαλλοντική συνείδηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αλεξανδρή, Α. (2022). Τέχνη και Πολιτιστικές Διοργανώσεις για την κλιματική αλλαγή. Περιπτώσεις μελέτης το διεθνές «ArtCOP21» στο Παρίσι και το «CLIMATE CULTURE» του Ιδρύματος Ωνάση στην Ελλάδα.

Αγγελίδης, Ζ., Παπαδοπούλου, Π. & Αθανασίου, Χ. (2004) επιμ. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Εκπαίδευση για το περιβάλλον και τη Βιωσιμότητα. Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 2004.

Γλαντζή, Κ. Ν. (2018). Σύγχρονα μουσεία τέχνης και προστασία του περιβάλλοντος. Το παράδειγμα του Σκιρώνειου Μουσείου Πολυχρονόπουλου.

Gerou, Efthalia. (2021). Γέρου, Ε. (2021). Εκπαίδευση για την αειφορία: Η συμβολή της τέχνης στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. 6ο Διεθνές Συνέδριο για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας, 16-18 Οκτωβρίου 2020, Λάρισα.

Δημητρίου, Α. (2009). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Περιβάλλον και Αειφορία. Θεωρητικές και Παιδαγωγικές Προσεγγίσεις. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Διβράμη, Δ. (2019). Πολιτισμός και ευαισθητοποίηση του κοινού στις αξίες του φυσικού περιβάλλοντος και στην αειφόρο ανάπτυξη. Οι επιπτώσεις των περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων στην πολιτιστική κληρονομιά. Η θετική συμβολή του «Ελληνικού Κέντρου Βιότοπων-Υγρότοπων» στη Θεσσαλονίκη, παράρτημα του Μουσείου Γουλανδρή.

Ζιάκα Γιολάντα, Περιβαλλοντική τέχνη – τέχνη για το περιβάλλον (2007) Δαίμων της οικολογίας, τ. 74, ανακτήθηκε στις 26/2/2024 από <https://www.evonymos.org/greek/viewarticle.asp?id=4033>

Μαλάκης, Ε. (2011). *Φυσικό περιβάλλον και βιομηχανικά ατυχήματα μεγάλης έκτασης: Γιατί δεν είναι εύκολο να μειωθούν τα ατυχήματα*. Στο Καΐλα Μ., Κατσίκης Α., Φώκιαλη Π., Ζαχαρίου Α. (Επιμ.), *Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη: νέα δεδομένα και προσανατολισμοί*.

Παπαβασιλείου Β., Φωκιάδη Π., Νικολάου Ε., Ματζάνος Δ. & Καΐλα Μ. (2017). Κοινωνική και πολιτισμική βιωσιμότητα, ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», ΤΕΠΑΕΣ Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος

Παπαγιάννης, Θ. (1994). Αειφορία και Διαχείριση του χώρου Τόπος, 8, 273-284.

Παπαβασιλείου & Μ. Καΐλα, (Επιμ.). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση και αειφόρος ανάπτυξη: Κείμενα προβληματισμού με καινοτόμες προσεγγίσεις*. Αθήνα: Διάδραση. 507-522.

Παπαναούμ, Ζ., Βλαντώνη, Δ., & Σπανέα, Ε. (2010). Επιμορφωτικό Σεμινάριο «Κοινωνική ένταξη των μαθητών: ο ρόλος του σχολείου και της οικογένειας»: Περιλήψεις εισηγήσεων

Σπανογιάννη, Ε. (2019). Βιώσιμη Ανάπτυξη και Πολιτιστική Κληρονομιά. Η Περίπτωση των Μετεώρων. Σχολή Κοινωνικών επιστημών και Διοίκηση πολιτιστικών μονάδων, Αθήνα.

Σταθοπούλου, Π. Π. Γ., & Πολυχρονάτου, Ε. Π. Περιβαλλοντική Τέχνη και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Έργα τέχνης και δραστηριότητες με στόχο την ανάπτυξη της οικολογικής συνείδησης των μαθητών.

Σταματέλου, Α. (2014). Τα μουσεία και η μουσειολογία στη σύγχρονη κοινωνία. Νέες προκλήσεις, νέες σχέσεις (Μέρος Ι). *Archaeology & Arts*, 24(11), 2014.

Φλογαΐτη, Ε. (2011α). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Πεδίο.

Φλογαΐτη, Ε. (2011β). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πεδίο.

Ξενόγλωσση

Dr. Ameer Zarrin, Farha, (2022) ROLE OF MUSEUMS IN CREATING ENVIRONMENTAL AWARENESS AMONG MASSES, Department of Museology, Aligarh Muslim University, Aligarh, India (December 2022)

Agüera y Arcas, B. (2017, September). Art in the age of machine intelligence. In *Arts* (Vol. 6, No. 4, p. 18). MDPI.

Alerby, E. (2000). A way of visualising children's and young people's thoughts about the environment: A study of drawings. *Environmental Education Research*, 6(3), 205-222.

Beckett, M. A., Brassington, D. S., Owen, P., Hursthouse, M. B., Light, M. E., Malik, K. A., & Varma, K. S. (1999). π-Bonding in B–O ring species: Lewis acidity of Me₃B₃O₃, synthesis of amine Me₃B₃O₃ adducts, and the crystal and molecular structure of Me₃B₃O₃. NH₂iBu· MeB (OH) 2. *Journal of organometallic chemistry*, 585(1), 7-11.

Beddard, A., & Barnes, M. (2015). Modelling of mmc-hvdc systems—an overview. *Energy Procedia*, 80, 201-212.

Brown, E. D., Benedett, B., & Armistead, M. E. (2010). Arts enrichment and school readiness for children at risk. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(1), 112-124.

Bowers, C. (2009). Educating for revitalization of the cultural commons. *Canadian Journal of Environmental Education*. 14(1), 196-200.

Curtis, D. J., Reid, N., Ballard, G. (2012). Communicating ecology through art: what scientists think. *Ecology and Society*, 17 (2), 3

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K.R.B. (2011). *Research Methods in Education*. Oxon: Routledge.

Catterall, J. S. (2012). The Arts and Achievement in At-Risk Youth: Findings from Four Longitudinal Studies. Research Report# 55. *National Endowment for the Arts*.

Deasy, R. J. (2002). *Critical links: Learning in the arts and student academic and social development*. Arts Education Partnership, One Massachusetts Ave., NW, Suite 700, Washington, DC 20001-1431. Web site: <http://www.aep-arts.org/>

Graham, S. (1994). Motivation in african americans. *Review of educational research*, 64(1), 55-117.

Helmrich, B. H. (2010). Window of opportunity? Adolescence, music, and algebra. *Journal of Adolescent Research*, 25(4), 557-577.

Jacobs, M. (2004) Sustainable development: a contested concept. A. Dobson(ed). *Fairness and futurity. Essays on environmental sustainability and social justice* (21-54) London: Oxford University Press

Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. *Journal of marketing*, 57(1), 1-22.

Kontzoglou, K., Moulakakis, K. G., Konofaos, P., Kyriazi, M., Kyroudes, A., & Karakitsos, P. (2005). The role of liquid-based cytology in the investigation of breast lesions using fine-needle aspiration: a cytohistopathological evaluation. *Journal of surgical oncology*, 89(2), 75-78.

Linhholm, K-J. & Ekblom, A. (2019). A framework for exploring and managing biocultural heritage, *Anthropocene*, Vol 25, 1-11, Article 100195

Lynch, J. (2014). *Peace journalism*. Hawthorn Press.

Loach, Kirsten & Rowley, Jennifer & Griffiths, Jill. (2016). Cultural sustainability as a strategy for the survival of museums and libraries. *International Journal of Cultural Policy*. 23. 1-16. 10.1080/10286632.2016.1184657.

Maslow, A.H. (1943). "A Theory of Human Motivation". In *Psychological Review*, 50 (4), 430-437

Menzer, P. (2015). Something wanting: The actor, the critic, and histrionic skill. *Shakespeare Studies*, 43, 79-11.

Nazir, J., Pedretti, E. (2015). Educators' perceptions of bringing students to environmental consciousness through engaging outdoor experiences. *Environmental Education Research*. 22(2), pp. 288-304.

Opermanisa, O., Kalninsb, S.N., Auninsa, A. (2015). Merging science and arts to communicate nature conservation. *Journal for Nature Conservation*, 28, 67-77.

Petocz, P., Reid, A., & Loughland, A. (2003). The importance of adult's conceptions of the environment for education. In *New Zealand Association for Research in Education Conference* (pp. 1-11). NZARE.

Robinson, O. C. (2014). Sampling in interview-based qualitative research: A theoretical and practical guide. *Qualitative research in psychology*, 11(1), 25-41.

Stoelinga, S. R., Silk, Y., Reddy, P., & Rahman, N. (2015). Turnaround Arts Initiative: Final Evaluation Report. *President's Committee on the Arts and the Humanities*.

Throsby, D. (2006). Introduction and Overview. In V. A. Ginsburg & D. Throsby (Eds.), *Handbook of the Economics of Art and Culture*, Vol 1, 1-1322.

WCED, S. W. S. (1987). World commission on environment and development. *Our common future*, 17(1), 1-91.

Wilson, G. R., McLean, N. R., Chippindale, A., Campbell, R. S. D., Soames, J. V., & Reed, M. F. (1994). The role of MRI scanning in the diagnosis of cervical lymphadenopathy. *British journal of plastic surgery*, 47(3), 175-179.

Wilson, W. J. (2011). *When work disappears: The world of the new urban poor*. Vintage.

Διαδίκτυο

«Τέχνη και Περιβάλλον. Η επίδραση του Έργου Τέχνης στα Οικοσυστήματα και τις Κοινωνικές δομές», Ελένη Πολυχρονάτου ανακτήθηκε (26/2/2024) από http://www.arch.upatras.gr/sites/default/files/uploads/activities/4358/attachments/elen_i_poluxronatou_lecture-22086.pdf

<https://www.archaiologia.gr/blog/2023/09/05/%CE%BF-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%BA%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%BB%CE%BB/>

Ανακτήθηκε στις 4/11/2023 από <https://www.ihu.edu.gr/icsd/docs/eisagogi-sti-viosimi-anaptyxi.pdf>

Ανακτήθηκε στις 5/11/2023 από <https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/>

Ανακτήθηκε στις 5/11/2023 από https://gslegal.gov.gr/?page_id=5506

Ανακτήθηκε στις 5/11/2023 από <https://etreserasmus.eu/?AgendAEIEI>

Στόχοι βιώσιμης και υποστόχοι ανάπτυξης ανακτήθηκε από <https://unric.org/el/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-169->

[%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BE%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7-%CE%B2%CE%B9%CF%8E/](#) 13/12/2023

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2664/Arches-Filosofias_B-Lykeiou_html-apli/index9.html

Ανακτήθηκε στις 7/11/23 από <https://www.archaiologia.gr/print-article/?print=73407>

Ανακτήθηκε στις 7/11/23 από <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=13&nr=460&menu=1634> UNESCO, The Hangzhou declaration, Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies, The international Congress “Culture : Key to Sustainable Development” Hangzhou, China, 15-17 May 2013

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. ΦΥΛΟ:

- Άνδρας
- Γυναίκα

2. ΗΛΙΚΙΑ:

- 23-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- >60

3. ΕΡΓΑΣΙΑ

- Άνεργος
- Φοιτητής
- Συνταξιούχος
- Εργαζόμενος στον ιδιωτικό τομέα
- Εργαζόμενος στο Δημόσιο τομέα
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Επιχειρηματίας

4. ΤΙΤΛΟΙ ΣΠΟΥΔΩΝ:

- Απόφοιτος Λυκείου
- Πτυχίο Α.Ε.Ι.
- Μεταπτυχιακό δίπλωμα
- Διδακτορικό δίπλωμα

5. ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

- Νομός Ιωαννίνων
- Άλλο

6. ΤΡΟΠΟΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ PLASMATA II.

- Διαδίκτυο
- Ραδιόφωνο
- Από τον κοινωνικό περίγυρο
- Από την τηλεόραση
- Από περιοδικά/εφημερίδες

ΚΥΡΙΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

7 Ευαισθητοποιηθήκατε από την εν λόγω έκθεση (Plasmata II);

- Πολύ θετικά
- Λίγο θετικά
- Καθόλου
- Λίγο αρνητικά
- Πολύ αρνητικά

8 Βοήθησε στην επαφή με την πόλη τα ιδιαίτερα γνωρίσματα και τα τοπία;

- Πάρα πολύ
- Πολύ
- Λίγο
- Καθόλου

9 Πως θα χαρακτηρίζατε τον αντίκτυπο των ψηφιακών τεχνών (κατέχοντας σημαντικό μέρος της έκθεσης Plasmata II);

- Πολύ θετικά
- Λίγο θετικά
- Καθόλου
- Λίγο αρνητικά
- Πολύ αρνητικά

10 Βοήθησε στο να αναδειχθούν οικολογικά προβλήματα της περιοχής;

- Πάρα πολύ
- Πολύ
- Λίγο
- Καθόλου

11 Βοήθησε ώστε να αναδειχθεί η πολιτιστική κληρονομιά;

- Πάρα πολύ
- Πολύ
- Λίγο
- Καθόλου

12 Βοήθησε ώστε να αναδειχθούν τα κοινωνικά ζητήματα;

- Πάρα πολύ
- Πολύ
- Λίγο
- Καθόλου

13 Ποια είναι η/οι πηγή/ές ενημέρωσή σας για το περιβάλλον;

Ραδιόφωνο	Ναι	Όχι
Διαδίκτυο	Ναι	Όχι
Εφημερίδες	Ναι	Όχι
Περιοδικά	Ναι	Όχι
Περιβαλλοντικές οργανώσεις	Ναι	Όχι
Βιβλία	Ναι	Όχι
Τηλεόραση	Ναι	Όχι

14 Έχετε επιμορφωθεί σε θέματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ);

- Ναι
- Όχι

15 Έχετε επιμορφωθεί σε θέματα Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ);

- Ναι
- Όχι

16 Αν έχετε επιμορφωθεί στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση/ Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, με ποιους τρόπους έγινε αυτό;

- Αυτομόρφωση
- Πανεπιστήμιο
- Μετεκπαίδευση
- Σεμινάρια
- Κανένα από τα παραπάνω.

17 Τι σημαίνει για εσάς «περιβάλλον»;

- Φύση
- Άνθρωπος
- Κοινωνία
- Πολιτισμός
- Οικονομία
- Πολιτική
- Ό,τι μας περιβάλλει

18 Οι έννοιες οικονομία και περιβάλλον μεταξύ τους είναι:

- ασύμβατες
- αντίθετες
- αλληλένδετες

19 Η έκθεση Plasmata II συμβάλλει στην ανάδειξη της αειφορίας;

- Πολύ
- Λίγο
- Καθόλου

20 Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις θεωρείτε ότι συνδέονται με την Αειφόρο Ανάπτυξη;

Η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας	Ναι	Όχι
Εξάντληση των φυσικών πόρων	Ναι	Όχι
Ανάπτυξη με σεβασμό στο περιβάλλον	Ναι	Όχι
Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς	Ναι	Όχι
Ισόρροπη ανάπτυξη	Ναι	Όχι
Διατήρηση της βιοποικιλότητας	Ναι	Όχι
Υπέρμετρη οικονομική ανάπτυξη	Ναι	Όχι
Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης	Ναι	Όχι
Υπερπαραγωγή προϊόντων	Ναι	Όχι
Υπερκατανάλωση	Ναι	Όχι
Άναρχη οικιστική ανάπτυξη	Ναι	Όχι
Ανάπτυξη δίχως όρια	Ναι	Όχι